

Grondslagen en problemen der nieuwe kultuur in Sowjet-Rusland

Henriette Roland Holst-van der Schalk

bron

Henriette Roland Holst-van der Schalk, *Grondslagen en problemen der nieuwe kultuur in Sowjet-Rusland*. Querido, Amsterdam 1932

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/rola003gron01_01/colofon.php

Let op: werken die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn.

I. Ideologische grondslagen der wordende kultuur.

De ontzettende crisis, die alle kapitalistische landen teistert, heeft - hoe kan het anders, - de belangstelling voor den ekonomischen opbouw in Sowjet-Rusland sterk aangewakkerd. Die belangstelling komt heden tot uiting ook in kringen, waarin men voor korten tijd onvoorwaardelijk-afwijzend tegenover het bolschewistisch beginsel stond. De groei en vestiging, met vallen en opstaan natuurlijk, eener, weliswaar nog zeer onvolkomene, planmatig opgebouwde, op voorziening in de behoeften der volksgemeenschap gerichte voortbrenging, trekt uit den aard der zaak in hooge mate de aandacht, nu de ineensstorting der kapitalistische produktiewijze over de geheele aarde iederen dag duidelijker blijkt. De vorderingen van den ekonomischen opbouw worden vol aandacht gevolgd.

Echter is die opbouw slechts de materieele grondslag van nog veel grootschere en meer-omvattende doeleinden, die nu in Rusland worden nagestreefd.

Men streeft daarginds naar een nieuwe kultuur, een nieuwe vormgeving des levens. Dat streven gaat vanzelfsprekend vèr uit boven het kader van het eerste vijfjaarsplan, welks voornaamste doelstellingen in het loopende jaar waarschijnlijk globaal verwezenlijkt zullen worden. Het gaat eveneens ver uit boven het kader van het tweede vijfjaarsplan, ofschoon de doelstellingen daarvan in veel hoogere mate dan die van het eerste, op verhooging van het algemeene levensniveau en daarmee van het kultuurpeil gericht zijn. En ook dan, in geval op dit tweede een derde en een vierde vijfjaarsplan zouden volgen, ook dàn zouden de doeleinden van al deze plannen te samen, beperkt zijn in vergelijking tot die, welke het 'kultuurplan' zich stelt. Dit laatste kan slechts voor een klein deel op de regeeringsbureaux worden ontworpen en, voor wat zijn

uiterlijken kant betreft, in cijfers worden uitgedrukt. Ook het kultuurplan heeft voor zijn verwezenlijking materiele middelen nodig. Die verwezenlijking is gebonden, niet enkel aan de uitbreiding der instellingen van onderwijs en sociale voorzorg, maar óók aan den bouw van machines, fabrieken, traktoren, elektrische centrales enz. Het is aan dat alles gebonden, maar het stijgt boven dat alles uit; het is méér dan dat alles, zooals het individu meer is dan de gezamenlijke cellen, waaruit het bestaat.

Kultuur is bezielde levensvorm, levensvorm waarin een geestelijk beginsel zich openbaart. Wanneer zulk een beginsel verkilt en verstart, dan verkilt en verstart de geheele kultuur; zij vermag geen nieuwe waarden meer voort te brengen. Dit is heden het geval in het geheele kapitalistische deel der wereld. Daarentegen biedt Sowjet-Rusland ons het beeld van een wereldde¹⁾, mogen wij wel zeggen, waar een nieuw geestelijk beginsel, vol jonge onstuimige kracht, elk streven op kultuurgebied doorgloeit en bezielt.

Het is niets ongemeens of ongehoords dat een geestelijk beginsel, een min of meer uitgewerkte wereld- en levensbeschouwing, aan een kultuurvorm ten grondslag ligt. Integendeel: het is nooit anders geweest. Maar wèl is het ongemeen en ongehoord, dat de leidende en heerschende groep in een gemeenschap, een nieuwe, geheel en al van háár geestelijk beginsel, háár wereldbeschouwing doortrokkene kultuur, bewust en planmatig poogt te scheppen. Dat, wat in alle andere gevallen de uitkomst was van een historisch proces, een proces dat voor een groot deel hun, in wien en door wien het zich voltrok, niet bewust werd, - daaz stuurde men nu in Rusland bewust op aan.

1) Niet enkel om zijn grootte noemen wij Sowjet-Rusland een werelddeel, maar ook wegens het groot aantal volken dat zijn gebied bewoont, zijn rijkdom aan natuurlijke voortbrengselen van verschillenden aard en die aan klimatorische verscheidenheid.

Men wil een nieuwe, geheel en al van één beginsel doortrokken cultuur, *maken*.

Een dergelijke poging is alleen mogelijk in een fase van zeer sterk-gerationaliseerd denken. Ook kan zij enkel ondernomen worden in een maatschappij, waarin de voornaamste cultuurmiddelen (school, pers, uitgeversbedrijf, boekhandel, tooneel, film, radio) zich in handen van het centraal gezag bevinden.

Twee verschijnselen vragen met betrekking tot die poging voornamelijk onze aandacht.

Ten eerste de enorme stootkracht van-boven-af, de voorbehoudlooze overtuiging, waarmee aan den bouw der nieuwe cultuur wordt gewerkt.

En ten tweede de eenheid van geest en van wil, waarin het werk wordt volbracht.

Eén geest leidi den bouw van het nieuwe leven. Naar één leidende gedachte wordt die bouw opgetrokken.

Veel te veel wordt de russische, 'planwirtschaft' nog opgevat als een begrip, dat enkel betrekking heeft op, enkel geldig is voor, het gebied van het economische leven.

In werkelijkheid omvat de russische 'planwirtschaft' het geheele menselijke bestaan. Men streeft in Rusland naar planmatigen opbouw op elk terrein. Men is bezig een netwerk van kanalen te graven, waarin heel het denken, voelen, willen, heel het streven van tientallen miljoenen mensen uitstroomen kan.

Deze planmatigheid bij den opbouw der nieuwe cultuur beteekent een reusachtige besparing van menselijke energie. Zij is de sleutel tot het begrijpen, waardoor men bij dien bouw, in analogie met dat wat op economisch gebied te zien valt, binnen korten tijd zulke verbazingwekkende vorderingen kon maken.

Maar zij, die planmatigheid, beteekent ook, dat de nieuwe levensvormen veel minder in onderlinge samenwerking gevonden, dan wel door de leiding pasklaar gemaakt

en den geleiden opgelegd worden. In zoover is de wordende kultuur in Rusland *aristocratisch*.

Het algemeene beginsel, waarnaar de leiding in Rusland alle menschelijke verhoudingen wil vervormen en waar zij het menschelijke bewustzijn zelf mee doortrekken wil, is dat van het marxisme. Het is dat van een, in natuurwetenschappelijken, historischen en wijsgeerigen zin materialistisch socialisme.

Socialistisch is dit beginsel, omdat het den gemeenschappelijken eigendom van produktiemiddelen en de inrichting der produktie tot voorziening in de behoeften der geheele gemeenschap, tot de grondslagen van het economisch-maatschappelijk leven wil maken.

Materialistisch in natuurwetenschappelijk opzicht is dit beginsel, omdat het de eenheid der wereld in haar materialiteit veronderstelt, den geest beschouwt als enkel produkt van natuur-krachten en natuur-werkingen. Materialistisch in wijsgeerig opzicht, omdat het den mensch als geestelijk wezen volledig verklaart uit het maatschappelijk zijn, volledig daarmee doet samenvallen. Materialistisch in historisch opzicht, omdat het de vestiging van het socialisme afhankelijk maakt van de overwinning eener klasse, wier ontstaan en groei aan een bepaalden ontwikkelingsgraad der techniek gebonden is. Wel is waar beweren sommige marxisten, dat de materialistische elementen in het marxisme niet uitgewerkt zijn. Maar desniettemin zijn die elementen er in aanwezig. Zij geven er een bepaalde *tonus*, een bepaalde klankkleur aan. Die *tonus* is uitgesproken materialistisch, of zoo men wil, *naturalistisch*.

In de (onuitgewerkte) marxistische wereldbeschouwing ontbreekt elk transcendentaal element; elke neiging tot het aanvaarden van een metafysischen levensgrond; voor haar speelt heel het bestaan zich af op het naturalistisch vlak; zij erkent geen andere dimensies, dan de dimensies van dat vlak. Alle ervaring, die tegen deze erkenning in-

gaat, verklaart zij voor bedrog of zelfbedrog en waan.

Behalve materialistisch, is het marxisme ook dialektisch. Het verbindt en vereenigt materialisme en dialektiek. Het gelooft aan een ontwikkeling, die zich in tegenstellingen voltrekt, op elk van deze drie gebieden: natuur, denken, en maatschappelijk leven. Het ziet daarom de dynamische gang van het wereldgebeuren als onvermijdelijk revolutionair.

De dialektiek is de schakel, met behulp waarvan het marxisme kausaal denken en teleologisch willen verbindt. Zij is het element in de theorie van het wetenschappelijk socialisme, dat het aan haar grondvester en aan de groote leiders die zijn banen volgden mogelijk maakte, op het revolutionair element van wil en daad den klemtoon te leggen. Onder die leiders neemt Lenin een aparte plaats in om de wijze, waarop hij het materialistisch element heeft opgevat en het dialektisch element in het marxisme tot ontwikkeling heeft gebracht. Elk denken, dat niet uitging van de materie en haar niet als de eenige werkelijkheid beschouwde, was hem een gruwel; de geringste concessie aan de mogelijkheid van een metaphysischen bestaansgrond bracht hem buiten zich zelf¹⁾. In scherpe tegenstelling tot Lenin's onvoorwaardelijk, in vele opzichten naïef materialisme, staat zijn geloof aan het, natuurlijk niet onbegrensde maar dan toch zéér groote, vermogen van de rede en den wil, om het historisch gegevene te beïnvloeden. Lenin was volbloed rationalist. Voor hem was het aan geen twijfel onderhevig of de wil der arbeidersklasse, kon, zoo zij geleid werd door het verstand, in casu door het wetenschappelijk inzicht eener doelbewuste socialistische partij, de maatschappelijke ontwikkeling ombuigen, zelfs zoo de objectieve economische voorwaarden, die Marx voor de proletarische revolutie onmisbaar

1) Men zie o.a. zijn brieven aan Gorki, waarin hij elk koquetteeren met de religieuze idee, de idee van een Hoogerens Wezensgrond, een 'onuitsprekelijke gemeenheid' heeft genoemd.

achte, nog ontbraken. Zeker heeft Lenin, onbewust gedreven door zijn hevig revolutionair temperament, zijn verderfend verlangen naar een wereld van gerechtigheid, op schijnbaar-verstandelijke gronden de ‘generale lijn’ van het marxisme even sterk naar de voluntaristische richting omgebogen, als Kautsky en de andere theoretische voorstanders der ‘afmatings-strategie’ dit deden in fatalistische richting.

Lenin heeft de bolschewistische partij zoowel ideologisch als organisatorisch gevormd. Wat men het stalinisme noemt, is de toepassing, in de praktijk der russische economie en politiek, van de algemeene grondbeginselen van het sterk materialistische, sterk dialektische, sterk voluntaristische, socialisme van Lenin.

Als voornaamste middel tot de verwezenlijking van de socialistische idee, beschouwt dit socialisme de politieke macht; als haar voornaamste voorwaarde de opvoering der produktiviteit van den arbeid zoo hoog mogelijk boven het, in en door het kapitalisme bereikte, peil. Tot het eerste zijn noodig: machtsmiddelen tot handhaving van de diktatuur naar binnen en naar buiten, dus: strafwetten, concentratiekampen, gevangenissen, gewone politie, politieke politie, legers, vloten, luchtvloten, enz. Het tweede kan enkel bereikt worden door industrialisatie, mechanisatie, en rationalisatie, boven de, door het kapitalisme bereikte, graad. Deze op hun beurt zijn enkel mogelijk door een enorme centralisatie. Wanneer men als grondslag de noodzaak neemt, van zoo snel mogelijke toeneming der produktiviteit van den arbeid, wanneer men in haar een onmisbaar middel, een absolute voorwaarde ziet, om het kapitalisme internationaal te overwinnen, dan ontkomt men niet aan deze konsekwenties. Industrialisatie, mechanisatie, rationalisatie, specialisatie en centralisatie dringen zich op.

Maar het leninisme-stalinisme, hoe zeer het ook den klem-

toon legt op de materialistische, dialektische (in de praktijk: revolutionaire) en voluntaristische (in de praktijk: diktatoriale) elementen in de marxistische wereldbeschouwing, blijft toch *socialisme*? Met andere woorden: het beschouwt de geheele industrialisatie met alles wat daaraan hangt, toch alléén als een middel tot bevrijding der massa's van alle onderdrukking, afjakkering, armoe, ellende, sociale onzekerheid, sociale minderwaardigheid vooral, - als een springplank, met behulp waarvan steeds grootere deelen der menschheid den sprong 'uit het rijk der noodwendigheid in het rijk der vrijheid' zullen kunnen doen? Alles wat het wil, wil het toch om den mensch? Alles wat het doet, doet het toch om hèm? In theorie zeer zeker. Het is altijd mogelijk, om in een gedachte-konstruktie de tegenstellingen weg te werken of althans, ze op het tweede plan te houden. Maar zoodra men met de sociaalhistorische werkelijkheid te doen krijgt, houdt die mogelijkheid op. De tegenstrijdigheden botsen; problemen doemen op, onverwachte werkingen heffen de bereikte resultaten ten deele weder op of buigen ze òm in een andere richting. Het eindresultaat, voor zoover het geoorloofd is daarvan te spreken ten opzichte eener ontwikkeling, die nimmer een eigenlijk eindpunt bereikt, is een geheel ander, dan de groote denkers, die de conceptie vormden, en de groote doeners, die haar tot motief van het handelen van talloze menschen maakten, zich hadden voorgesteld.

Dat zulke tegenstellingen in het leninistisch socialisme aanwezig zijn, is van den eersten dag af zijner machtsverheffing al gebleken. De bevrijding van den mensch bleek vaak onvereinigbaar met de handhaving van de macht. De humanitaire idee¹⁾ die in het wezen van het marxis-

1) Het marxistisch humanisme - door Marx zelf en door Engels in tegenstelling tot het idealistische en het religieuze humanisme, wel 'reëel humanisme' genoemd, onderscheidt zich in zeer belangrijke opzichten van dézen beiden: o.a. hierin, dat het de humanistische idee niet als norm aanvaardt, maar haar enkel opvat als resultaat der ontwikkeling.

tisch socialisme, zooals van ieder socialisme ligt, werd opgeofferd aan de noodzaak der zelfhandhaving, tot gruis gestampt in de bloedige worstelingen van den burgeroorlog; verloochend, vermoord en geschandvlekt in de gereglemateerde gruweldaden der roode regeeringsterreur. Maar het doel: de handhaving der macht, het bezit der zoogenaamde 'heerschende stellingen' door de bolschewiki in de politiek en de ekonomie, werd bereikt. Na de mislukking van het 'Oorlogskommunisme' - eene, met ontoereikende middelen ondernomen poging, om de geheele produktie in handen van den staat te centraliseeren, en het intermezzo der N.E.P., die land en volk van dreigenden ondergang redde, - kon de planmatige opbouw van een socialistischen produktievorm en eener socialistische kultuur beginnen.

Wij zullen hier zelfs niet probeeren na te gaan, in hoeverre de eerste fase der russische omwenteling op de huidige heeft ingewerkt en nog steeds inwerkt. Dat dit in zeer hooge mate het geval moet zijn, spreekt van zelf. Principieel is er in de wereldkonceptie der bolschewiki sedert de dagen van den burgeroorlog niets veranderd. En daarom is er ook *principieel* niets veranderd in hun methoden. De diktatuur wordt onverzwakt gehandhaafd; het apparaat tot uitoefening eener georganiseerde terreur, de Geepeeoe, werd in den loop der jaren nog verbeterd en versterkt. De herinnering aan de daadwerkelijke, min of meer anarchistisch-getinte vrijheid, die de arbeiders in de voorjaarsstormen der revolutie genoten, begint te verbleeken; hun sporen werden in de jaren van straffe opvoeding tot den dienst der gemeenschap voor een groot deel uitgewischt. Door de raden pulseert geen eigen, onafhankelijk leven meer; de vakbonden zijn organisaties ten behoeve van den opbouw der produktie geworden.

Echter, dit beteekent niet noodzakelijk, dat in de prak-

tijk van den leninistischen staat de socialistische elementen zijn ondergegaan en verdwenen; het beteekent alleen, dat in die praktijk tegenover die elementen andere staan, welker wezen in werkelijkheid onsocialistisch is, al zijn zij in een bepaalde socialistische wereldbeschouwing ingevoegd.

Wij willen in de volgende hoofdstukken pogen, de socialistische en de on- of antisocialistische elementen in de wordende russische kultuur, zooals deze naar de koncepties van het leninisme verrijst, van elkaar te onderscheiden en het aandeel vast te stellen, dat elk hunner heden in het geheel dier kultuur heeft.

II. Socialistische elementen in de wordende kultuur.

Er is geen enkele grond om te betwijfelen, of de leidende geesten in Rusland streven werkelijk een socialistischen levensvorm na. Hun streven is er op gericht om, in het nimmer-eindigende drama van het historisch gebeuren, allen tot mede-spelers, tot handelende personen te maken. Een eerste voorwaarde hiertoe is, dat allen toegang hebben tot den grond en de arbeidsmiddelen, zoodat hun stoffelijk bestaan verzekerd is; een tweede, dat zij toegang hebben tot de bronnen van alle kennis en wetenschap, waarover de gemeenschap beschikt. Wanneer deze beide voorwaarden vervuld zijn, kan de sociale gelijkheid ontstaan, die den maatschappelijken ondergrond eener socialistische kultuur vormt.

Het spreekt van zelf, dat een dergelijke kultuur pas gaandeweg, in den loop van eenige generaties, verwerkelijk zal kunnen worden. Elke waarachtige ontwikkeling, elke ontvouwing en rijping van innerlijke krachten vereischt tijd. Men kan kultuurprocessen niet kondenseeren, op de wijze zooals men rijst of boonen met moderne toestellen door overmatige verhitting in een minimum van tijd gaar kookt. Op zijn best kan men sommige ontwikkelingsstadia afkorten. Maar men kan geen socialistische gemeenschap vestigen met massa's die nooit iets anders waren geweest dan het lijdend voorwerp der geschiedenis, nooit over zichzelf hadden beschikt, nooit gelegenheid gehad, besef van verantwoordelijkheid voor een geheel, waar zij deel van uitmaakten, te verwerven. Men kan dit alles niet, wanneer men onder socialistische gemeenschap niet enkel een maatschappij verstaat, waarin bepaalde eigendomsverhoudingen heerschen en een daarbij aansluitend produktiestelsel bestaat, maar ook een geest van broederlijke kameraadschap het leven doordringt.

Zeker is ook datgene, wat men gewoonlijk de achterlijkheid der russische massa's noemt: het analfabetisme, het gebrek aan kennis van de eenvoudigste wetten van de natuur, den mensch, en de maatschappelijke ontwikkeling, een faktor die den groei eener socialistische gemeenschap in dezen zin, zeer belemmert. Toch moeten wij, naar ik meen, aan dien faktor niet te veel gewicht toekennen. De massa's smeedden in de *raden* het instrument, met behulp waarvan de opbouw der gemeenschap van onderen-op, door de verbinding van kleine, autonome, op territorialen- en bedrijfsgrondslag samenwerkende gemeenschappen, ter hand genomen kon worden. Maar zij wisten dat instrument niet te hanteeren, doordat het hun aan gemeenschapsgevoel ontbrak. De brute ikkigheid, de persoonlijke zelfzucht der boeren, het groeps-egoïsme van vele arbeiders, - dat waren de hoofdoorzaken, waardoor de raden faalden in de uitoefening van hun taak. De kommunistische diktatuur kon hun bevoegdheden slechts verminderen en hun arbeidsveld inkrimpen, toen hun falen openbaar werd. Dat falen vormt, zoo niet de rechtvaardiging, dan toch de verontschuldiging der diktatuur. Het door de massa's op den troon der macht geheven bolschewisme kon den opbouw der socialistische produktie- en maatschappijvormen op geen andere wijze doorzetten, dan door zijn eigen koncepties en zijn wil in de massa's te doen doordringen. Dat dit 'doen doordringen' in vele gevallen, voor wat de boeren betreft in de groote meerderheid der gevallen, 'opdringen' werd, - dat de kommunistische diktatuur oneindig meer geweld en dwang gebruikt heeft en nog gebruikt, dan noodig is, om de eenvoudige reden, dat zij tegen hun gebruik geen enkel ideëel (ethisch of religieus) bezwaar heeft en geheel en al staat op den grondslag der (pseudo) realistische politiek, die alle middelen gelijkwaardig acht, - dat alles doet niets af aan het feit, dat het falen der massa's, bij den bouw van socialis-

tische levensvormen, de deuren geopend heeft voor het ter hand nemen van dien bouw in Rusland, door stelselmatige uitoefening van een gecentraliseerd gezag, dat is als staats-socialisme. En het is aan het ingrijpen van dat gezag te danken, dat de eerste voorwaarde tot den bouw eener socialistische kultuur, namelijk het scheppen van sociale gelijkheid, in Rusland tot op zekere hoogte verwezenlijkt werd¹⁾.

De klasse-verschillen zijn in Rusland sterk verminderd. De tegenstelling, die overal elders bestaat, tusschen een bevoorrechte minderheid, die zich het leven niet vermag voor te stellen zonder verfijnde weelde, en een sociaal gedegradeerde, in haar minderwaardigheidsgevoel opgesloten massa, is in de Sowjetfederatie opgeheven. Dit feit is het eerste wat allen treft, die uit de kapitalistische wereld naar Rusland komen. Het levensbeeld draagt, op enkele onbelangrijke uitzonderingen na, een proletarisch karakter. Overdaad, weelde in woning, kleeding, enz. komen zoo goed als niet voor.

Onnadenkende leuteraars, en kwaadaardige tegenstanders van het socialisme, plegen te zeggen, dat de bolschewiki de sociale gelijkheid hebben verwerkelijkt, door allen arm te maken. Maar dit oordeel gaat langs de kern van de zaak heen, namelijk langs het feit, dat de kapitalistische uitbuiting is opgeheven, die onvermijdelijk aan den eenen pool overdaad en verfijnde weelde, aan den anderen degradatie en ellende op massale schaal voortbrengt.

De opheffing der uitbuiting is de eerste voorwaarde tot een socialistische samenleving. Daarom beteekent die opheffing op zich zelf, dat de waterscheiding tusschen kapitalisme en socialisme overschreden is. Zij beteekent, dat in Rusland één der sleutelstellingen werd ingenomen,

1) Wij zien liever af van een beschouwing en beoordeeling der middelen waardoor de sociale gelijkheid tot stand kwam, maar beschouwen alléén het feit zèlf.

een der bolwerken waarin de vijand zich verschanst had. in de worsteling, door de eeuwen heen gevoerd, om de verwezenlijking der gerechtigheid.

Zeker bestaan er nog aanmerkelijke verschillen in levensstandaard. Tusschen mannen en vrouwen, geschoolden en ongeschoolden, hand- en hoofdarbeiders, inheemschen en vreemdelingen bestaan ze. Heel Rusland is er vol van. Het gevaar, dat zij nog zullen toenemen, is niet denkbeeldig. Maar er bestaat geen inkomen meer, dat niet door arbeid werd verworven, verdiend. Er bestaan geen renteniers meer. Het centrum van het maatschappelijk bewustzijn is van het bezit naar den arbeid verplaatst.

De kleine sociale ongelijkheden in Rusland wekken nog veel onsociale gevoelens op, veel kleine nijd, veel kleine vijandigheid. Gebrek aan woningruimte leidt tot talrijke onaangenaamheden tusschen de op elkaar geperste, overprikkelde menschen. Men misgunt zijn mede-arbeider, die tot de stootbrigade behoort, den bon voor het paar laarzen, dat men zelf zoo noodig heeft. Bij Panait Istrati kan men dit alles lezen. Het is niet verheffend en niet verkwikkelijk. Maar het draagt het karakter van een twistonder-buren; het kan verholpen worden, naarmate het tekort aan verbruiksgoederen wordt opgeheven en het gemeenschapsgevoel in de eenlingen tot hooger ontwikkeling komt. Dit laatste kan men redelijkerwijze verwachten, omdat, door de opheffing der uitbuiting, een gemeenschap, gegrondvest in gemeenschappelijke belangen, in wording is.

Er is geen klasse-wrok, geen klasse-haat bij de arbeiders, omdat er geen uitbuiting is¹⁾. Het minderwaardigheidsgevoel, dat de arbeiders in de kapitalistische landen kwelt, bestaat zóó niet meer. Zij voelen zich aan allen gelijk-

1) Er is wél klassehaat tegen de 'Internationale' bourgeoisie. Maar die haat is een gevoel dat van boven-af gesuggereerd wordt als een werktuig in de politiek. Spontaan opvlammen zou die haat pas, zoo Rusland werd aangevallen.

waardige, - in politiek opzicht meerwaardige - mensen.

Wat de 'intellektueelen' aangaat, zeker zullen er onder de oudere generatie, en ook onder de jongere bureaucraten velen zijn, die zich nog boven de arbeiders verheven voelen, maar dat zij dit als geheel nog doen, is uiterst onwaarschijnlijk. Zij vormen niet langer een bevoorrechte groep in de samenleving, zij oefenen een functie uit, die niet hoger in aanzien staat dan andere functies.

Op den grondslag van een maatschappij zonder uitbuiting, en van betrekkelijke sociale gelijkheid, kan in Rusland nu, ondanks duizend belemmeringen, het gemeenschapsgevoel tot ontwikkeling komen. Er zijn nog kloven, en gaten, en scheuren in den maatschappelijken bodem. Er is nog, verdrongen uit het bewuste denken, het besef van de overblijfselen der vroegere bourgeoisie, der 'mensen van voorheen', die, verbitterd of berustend, langzaam te gronde gaan. Maar dit vreemde lichaam in het nieuwe levens-organisme wordt kleiner en kleiner. Men vergeet het; men voelt de wordende gemeenschap; men voelt, allen te samen, in één gemeenschappelijk juk te zijn ingespannen, allen geroepen tot het volbrengen van één grootsche taak.

Zeker is het gebrek aan voedingsmiddelen, schoenen, kleeven, en duizend andere dingen, voor de massa zwaar te dragen. Maar het tergende schouwspel van de weelde der 'anderen' ontbreekt. En dan: er is het vertrouwen, dat al dit leed maar tijdelijk is. Er is het geloof, dat de offers zin hebben, - een grooten, heerlijken zin. Men bouwt te samen datgene, waar geslachten naar hebben uitgezien. Men zet den ouden, schoonen droom der menschheid te samen om in daad.

Echter, niet dit besef alleen maakt het leed lichter, dooradert het met trots, vreugde, en hoop. Er is nog een andere faktor, die troost over het slechte leven van vandaag

en de engel wegneemt uit het besef-der-verschillen in de grootte van het loon en in allerlei andere dingen: de woning, den aard van het werk, de mogelijkheden tot verpoozing. Elke knaap en elk meisje in de Sowjet-Unie weet te kunnen opstijgen uit de benauwde atmosfeer van armoede en onwetendheid, van sociale ellende. Ieder die leeren wil, kan leeren, kan alles leeren wat hij wil; kan alles bereiken, waartoe hij in staat is. Alle instellingen voor onderwijs staan voor kinderen van arbeiders en boeren open, en allen zijn kosteloos. Aan ieder jong arbeider is de weg gebaad om de vakkennis te verwerven, waardoor hij plaats neemt in de rijen der geschoolden. Aan ieder is de weg gebaad om, natuurlijk bij voldoende begaafdheid, een middelbare school, een technikum of een hoogeschool te bezoeken. Armoede is voor niemand een beletsel: de staat geeft een stipendium, of de staats-onderneming, in dienst waarvan men zich verbindt te treden, na de voleindiging zijner studie.

De weg is gebaad, (een steile, steenige weg, maar geen enkel pad is gemakkelijk in het nieuwe Rusland) en steeds grootere scharen betreden hem. Het aantal studenten uit arbeiderskringen steeg tusschen 1926/27 en 1930/31 van 28.7 tot 68.4 van het geheel. Het aantal 'rabfaki' bedroeg in dat laatste jaar meer dan een derde miljoen¹⁾.

Wat beteekenen deze cijfers? Zij beteekenen, dat de hoogeschool proletarisch wordt, dat de mannen en vrouwen, die straks de leidende funkties zullen innemen in de industrie, de wetenschap, in de instellingen van onderwijs en het staatsbestuur, voor een groot, en een steeds toenemend percentage, uit de volksmassa's komen. Die cijfers beteekenen, dat de sociale gelijkheid op weg naar verwezenlijking is. De deelneming aan het kultuurleven in zijn

1) 'Rabfaki' is de naam voor de jonge arbeiders, die door bijzondere dag en avondkursussen in staat worden gesteld zich voor de studie aan een instelling voor hooger wetenschappelijk onderwijs te bekwamen.

vollen omvang staat voor allen open. Allen krijgen gelijke kansen, om van hun leven iets te maken, om de vreugde van organiserenden, combineerenden en kreatieven arbeid te leeren kennen, om zich meer dan anderen verantwoordelijk te gaan voelen in dien arbeid voor het geheel. Dit is ongetwijfeld socialisme.

Maar bestaat niet het gevaar van nieuwe sociale ongelijkheid? Er is immers toenemende ongelijkheid der loonen? Er is immers toenemende spanning tusschen de belooning van den ongeschoolden en den geschoolden arbeider, den arbeider en den ingenieur? Is dit niet met het socialisme in strijd, vragen vele extremistisch-gezinde arbeiders buiten Rusland. Kan men een land socialistisch noemen, vragen zij schamper, waar de loonen op eenzelfde onderneming voor de slechtst betaalde categorie 60, voor de best-betaalde 325 roebel per maand bedragen en ook in de mogelijkheden, zich levensmiddelen te verschaffen, de schromelijkste ongelijkheid en onrechtvaardigheid heerscht¹⁾.

Natuurlijk is de differentiatie der loonen niet 'socialistisch' of 'kommunistisch'. Zij is dit evenmin, als het behoud van de markt en de geldhuishouding, van politie, justitie en leger, van dwangmaatregelen tegen onsociale elementen en politieke tegenstanders dit zijn. Maar daarom zijn al deze verschijnselen, die men, gelijk van zelf spreekt, niet met één maat meten moet, nog niet *kapita-*

- 1) De groote verschillen, die in de bewuste onderneming met betrekking tot de loonen heerschten, wekten terecht de ergernis op van den Duitschen Syndikalist die in de 'Kampfruf' uitvoerig over zijn ervaringen schreef. De schoonmaaksters der zalen verdienden 40 r. per maand; de vrouwelijke hulpkrachten evenals de jonge arbeiders 60 à 100 r.; de ongeschoolde russische arbeiders 80 à 150 en de geschoolde 160 à 200, terwijl de buitenlandsche arbeiders voor hetzelfde werk 325 r. ontvingen. De ongelijkheid ten opzichte der rantsoeneering was even ergerlijk. Er werden niet minder dan zes verschillende soorten levensmiddelenkaarten uitgegeven. de ingenieurs hadden recht op 3 kilo boter p.m.; de arbeiders op 1 kilo. De leden der Stootbrigaden betaalden 9 r. voor een paar laarzen, waarvoor de gewone arbeiders 25 r. moesten geven. De directeur had voor zich en zijn vrouw de beschikking over drie kamers, terwijl de arbeidersgezinnen in den regel éénkamer woningen bewoonden.

listisch. De differentiatie der loonen is dit zeker niet. De ondragelijke onrechtvaardigheid, die aan het kapitalistisch stelsel inhaerent is, bestaat niet zoozeer in deze differentiatie dan wel hierin, dat het de grootte der belooning, dus ook de mogelijkheid van welstand, kultuurgenot enz., losmaakt van de arbeidsprestatie en vastkoppelt aan het bezit. Een hoogere belooning dan de doorsnee voor arbeidsprestaties of diensten, die door de gemeenschap, om welke reden dan ook, bijzonder gewaardeerd worden, kwetst ons gevoel van gerechtigheid niet, mits, ten eerste, het onderscheid van die belooning met de doorsnee niet al te groot zij, èn mits, ten tweede, ook het laagste loon nog voldoende zij tot een menswaardig bestaan.

Of men in Rusland in de laatste jaren niet veel te ver is gegaan in het differentieeren der loonen, of men in de loonpolitiek niet allerlei kapitalistische elementen heeft ingevoerd, alles om de productie op te jagen, dat is een andere vraag, waarop het antwoord in een der verdere hoofdstukken gegeven zal worden. Afgezien daarvan echter, is het niet te voorkomen, dat in de eerste stadia van ontwikkeling naar het kommunisme, zoowel aangeboren begaafdheid als karaktereigenschappen, vlijt, energie, doorzetting, zorgvuldigheid, enz., invloed hebben op de grootte der belooning. Het kunstmatig in stand houden van absolute gelijkheid op dit punt zou vele 'beteren' ontmoedigen. Niet de 'besten' wel is waar, niet hen, die leven en handelen van een sterk Wij-gevoel uit; deze zijn echter waarschijnlijk nog maar een zeer kleine minderheid.

Ook in Rusland is het leven nog een wedloop. De deelnemers daaraan zien verschillende prijzen lokken, als daar zijn: beter betaalde, meer voldoening schenkende arbeid, arbeid die meer afwisseling biedt of meer prestige waarborgt, of om welke andere reden ook, begeerlijk lijkt. Het

verschil met de kapitalistische landen is, ten eerste dat de materiele faktor, het loon, nog slechts van ondergeschikt belang is in verhouding tot de andere lofprijzen, en ten tweede, dat alle deelnemers van hetzelfde punt uit beginnen en maatschappelijk op dezelfde wijze zijn toegerust.

Gevaarlijk zou de differentiatie der loonen pas worden, zoo zij tot het opkomen van een nieuwe kapitalistische klasse kon voeren. Dat gevaar lijkt niet groot. Zeker zijn er ook in Rusland wel arbeiders en intellektueelen, die niet alles wat zij verdienen, uitgeven, maar waar de loonstandaard niet hoog en het leven heel duur is, zullen die spaarpenningen toch maar bescheiden zijn. In den regel zullen zij opgeslokt worden door de 'vrijwillige' leeningen, waarop alle arbeiders gedwongen zijn in te teekenen; een vorm van konfiskatie van, op zijn minst, het twaalfde deel van het inkomen door den staat. Werkelijk sparen, zich nòg meer onttrekken dan noodig is, om misschien eens een miniatuur-kapitalistje te kunnen worden; de gedachte hieraan moet iederen hand- of hersenarbeider hoogst belachelijk voorkomen in een samenleving, waarin men leert den kapitalist, den uitzuiger, diep te verachten, waarin ieder, die vreemden arbeid gebruikt, in sociaal en politiek opzicht een soort paria is, en waarin, tenslotte, de 'kapitalistische sektor' in de samenleving tot minimale afmetingen is verschrompeld.

Maar de sociale gelijkheid die, hoe onvolkomen dan ook, in de Sowjet-Unie bestaat, zou voor het socialistisch bewustzijn nog weinig waarde hebben, zoo zij enkel een geestelijke élite in staat stelde, haar aspiraties te bevredigen. De kern van het socialisme is, dat *allen* geroepen worden tot menschwording, al is het dan in verschillende mate; tot ontwikkeling van hun persoonlijke gaven, tot bewuste deelneming aan den dienst der gemeenschap en tot de vreugde, die deze dienst verschaft. Is hiervan in Rusland sprake, kàn er sprake van zijn onder een in alle

opzichten zóó straf gecentraliseerd stelsel?

Naar ik meen, zeer zeker. Zoo ook in beperkte mate en op andere wijze, dan Lenin zich voorstelde. Hij droomde van een gemeenschap, waarin allen deel zouden hebben aan het beheer der algemeene zaak. Wat men heden voornamelijk nastreeft is: deelneming van allen, als technischbevoegden, aan het produktieproces. Er is centralisatie, diktatuur van het hogere apparaat der kommunistische partij, ringeloorning door de bureaucratie, dwang en onvrijheid. Maar er is óók zelfwerkzaamheid der massa's; toenemend besef van verantwoordelijkheid, groei van objekt tot subjekt bij steeds meerderen. 'Datgene waarvoor wij in Duitschland een strijd voeren, die velen hopeloos toeschijnt,' - schrijft de uitnemende kenner der russische toestanden op kultuurgebied, Dr. K. Mehnert, in zijn laatste werk¹⁾; 'namelijk om in elken eenling het bewustzijn te wekken, dat hij een verantwoordelijk deel van het geheel, een strijder in het groote leger des volks is, dat heeft de russische omwenteling tot gemeen goed van millioenen gemaakt.'

Elders in zijn boek vestigt Dr. Mehnert de aandacht op het enorme aantal onbezoldigde betrekkingen (wat de Duitschers noemen 'Ehren-ämter') waarin, behalve kommunisten, ook talrijke partijloozen werkzaam zijn. Natuurlijk wordt hun werkzaamheid altijd door een of andere kommunistische cel geleid en gekontroleerd: de uitstralende kracht der partij-organisatie is tot in de fijnste en verste vertakkingen van het openbare leven (en alle kultuurleven behoort in Rusland tot het openbare leven) aanwezig. Zoo worden steeds bredere lagen, vooral van de jeugd, tot den dienst der gemeenschap opgevoed en leeren daarin bevrediging vinden. Zij worden allengs zooals men het in Rusland uitdrukt met een woord, dat zoowel het politieke als het zedelijke en verstandelijke

1) Klaus Mehnert, Die Jugend in Sowjet-Russland.

gebied bestrijkt ‘soznateijnui’, dat wil zeggen bewust. Of, wil men hetzelfde begrip uitdrukken in een psychologische terminologie, die ook in ons land gangbaar werd. dan kan men zeggen, dat in hun karakterhouding de ikdienstigheid af-en de Wij-dienstigheid toeneemt.

Beide termen geven aan, dat er in Rusland inderdaad in een groeiend aantal menschen een proces van verschuiving der motieven aan den gang is in de goede richting.

Als de voornaamste oorzaak, waardoor dit proces kon beginnen, en waardoor het zich ook nu nog voortzetten kan, zien wij de verandering in de eigendoms-verhoudingen en de daarmee samenhangende verminderde waardeering van het bezit. Op dit punt zijn Rusland en Amerika, die in zooveel opzichten elkaar raken, elkanders tegenpolen.

Wanneer men in de Vereenigde Staten, over iemand sprekend, vraagt, hoeveel hij waard is, dan weten zoowel de vrager als hij, die gevraagd wordt, dat zij over 's mans finantieel bezit spreken. Stelt men de vraag in de Sowjet-Unie, dan is het voorbeiden even vanzelfsprekend, dat men de waarde van een bepaald persoon, in verband met zijn of haar geestelijke en zedelijke eigenschappen voor de gemeenschap bedoelt. Men spreekt over moed, geduld, toewijding, ijver, kracht van het gemeenschapsgevoel. Naar deze eigenschappen wordt een mensch gewaardeerd.

Natuurlijk moet hier allerlei voorbehoud gemaakt worden. De diktatuur, met haar tendenties tot onderdrukking van de persoonlijkheid, en het utilitarisme, dat in den mensch enkel het economisch rendement waardeert, heffen de werkingen van het socialistisch beginsel, dat in de eigendoms-verhoudingen een feit werd, ten deele weer op. Het is er verre van, als beslist in Rusland enkel iemands persoonlijke verdienste, of hij zal stijgen op den maatschappelijken ladder en belast worden met verantwoordelijk werk. In vele gevallen beslist helaas de eigen-

schap van vermogen-tot-aanpassing in het slechte aan supérieures, beslissen kruiperigheid, geschiktheid tot intrigeeren en manoeuvreeren. Vond echter in Rusland de maatschappelijke selectie *in hoofdzaak* plaats naar het negatieve beginsel, dat vleiërs en karakterloozen omhoog heft, dan zou de opbouw eener nieuwe samenleving er onmogelijk zijn. In het algemeen zijn het positieve eigenschappen, die den doorslag geven, eigenschappen, alle zonder onderscheid uitstralend van deze kern: een sterk gemeenschapsgevoel.

In de russische samenleving is ruimte gekomen voor den groei van een nieuw zedelijk beginsel, een nieuwe karakterhouding van den mensch, doordat die mensch gereinigd wordt van een der sterkste, en tevens een der afschuwelijkste, trekken van den kapitalistischen mensch, van de belustheid op persoonlijk bezit en de begeerte, rijkdom te verwerven ten koste zijner medemensen. Op de louterings-ommegangen van revolutie, burgeroorlog en opbouw, wordt den russischen mensch de drift uitgebrand, die den mensch der kapitalistische periode tot een monster van zelfzucht heeft gemaakt, die zijn wezen bedorven en zijn kultuur verontreinigd heeft, - de drift, waarvan alle burgerlijk-denkende sociologen en moralisten overtuigd waren, dat zij onuitroeibaar was in het menschelijk hart. De zengende vlam dooft uit, die eeuwenlang de kiemen der sociale gevoelens in millioenen harten verschroeide. De valsche lichtschijn, waarmee rijkdom in de kapitalistische maatschappij ook den minderwaardigen mensch omgeeft, verdwijnt. Het is of een onzichtbare hand plotseling de verhoudingen omkeert op de schaal der waarden. Rijkdom wordt verdacht en verachtelijk. Rijker te zijn dan anderen, verzekert Arthur Feiler ons, geldt nu in Rusland voor onheoorlijk en unfair¹⁾. Mau-

1) Wie een ander soort leven leidt dan de anderen, verzekerde een oude kommunist aan Feiler, voelt zich uit de goede kringen uitgtsloten.

rice Hindus gaat nog verder: mogen wij hem gelooven, dan wordt rijkdom nu in de Sowjet-Unie beschouwd als een ziekte en een vloek, de walgelijkste die een mensch kan treffen. 'Een geheele generatie', schrijft hij, 'wordt zoodanig opgevoed, dat zij geen rijkdom meer verlangt.' Ook Klaus Mehnert verzekert ons, dat de drift naar bezit is verdwenen. 'Wat men heeft, wordt uitgegeven aan voedsel of reizen.'

De socialisten van alle richting hebben altijd bestreden, dat de drang naar het verwerven en vermeerderen van bezit, de eenige prikkel was, die den mensch zijn aangeboren luiheid kon doen overwinnen en hem brengen tot de gestadige lichamelijk-geestelijke inspanning die noodig is om het kultuurpeil steeds hoger op te voeren. Zij wisten, dat er andere middelen waren, om den arbeidslust te prikkelen. Zulk een rijkbesnaard instrument als de mensch, kan op velerlei wijs aan het trillen gebracht worden; het is onnoodig, altijd enkel dien ééne snaar van begeerte naar materieel bezit aan te raken. Zelfs in het kapitalisme gebeurt dit niet; er wordt immers zeer veel hoogere arbeid verricht onder den drang van motieven, die niets met winstbejag en persoonlijk voordeel te maken hebben.

De socialisten hebben gelijk gekregen. De opbouw van het economisch- en het kultuurleven in Rusland bewijst, dat men menschen tot ontzaggelijke arbeidsprestaties brengen kan, zonder den lust-tot-materieel-bezit in het spel te brengen. En niet slechts uitzonderings-, maar ook doorsneemenschen. Men heeft dit wonder volbracht door een beroep te doen op de verschillende kanten der menschelijke natuur. Men werkt met tal van motieven, waaronder zeer minderwaardige, zooals vrees en angst. Maar het bij uitstek gevaarlijke motief van belustheid-op-bezit heeft men buiten spel gelaten, omdat het weder-opleven van dit motief in een groot aantal menschen niet deze of gene

vrucht slechts, maar de totale uitkomst der revolutie in gevaar moest brengen en haar den weg tot verdere ontplooiing afsnijden.

De Sowjetregeering vergist zich met te meenen, dat ook minderwaardige motieven als angst en vrees kunnen dienen bij den opbouw eener socialistische samenleving. Door die motieven in het spel te brengen, heeft zij geen krachten wakker geroepen, maar krachten verlamd. Zij heeft de innerlijke omzetting tegengehouden, die op zijn minst op één hoogte moet blijven met den uiterlijken opbouw, wil alles niet in gevaar komen. Arbeiders, die door direkten of indirekten dwang, zooals vrees voor ontslag, voor intrekking van levensmiddelenkaarten enz. aan het werk gehouden worden, zijn evengoed slaven als arbeiders in kapitalistische bedrijven. Het feit, dat de vrucht van hun arbeid niet aan een partikulieren ondernemer maar aan den staat ten goede komt, brengt daar geen verandering in, al is die staat volgens het schema, 'hun eigen staat'.

Dat de Sowjetregeering in de laatste jaren genoodzaakt is, in stijgende mate een beroep te doen op de zelfzuchtige motieven van de arbeiders en van allen die bij het produktieproces betrokken zijn, ten einde de produktie op te drijven, is algemeen bekend. Zestig percent van de loonen worden als stukwerk betaald. Er zijn aanmerkelijke verschillen in loonhoogte tusschen mannen en vrouwen, geschoolden en ongeschoolden, russen en vreemdelingen. De indeeling in verschillende loonklassen is zeker niet minder geraffineerd dan die in de kapitalistische landen. Extra belooningen voor bijzondere prestaties zijn algemeen gebruikelijk. Er worden premies uitgelooft voor economisch gebruik van materiaal, zooals het besparen van brandstof door machinisten op lokomotieven of op staats-auto's. Maurice Hindus deelt ons mede, dat één vierde van de winst in de russische industrie op het oog-

blik aan dergelijke premies wordt besteed¹⁾.

Nu is het een feit, dat dergelijke premies niet, als in de kapitalistische landen, uitsluitend den vorm aannemen van geldelijke voordeelen. Vaak is een reis of een verblijf in een badplaats of een sanatorium het lokaas, dat voor een bijzondere arbeidsprestatie in uitzicht wordt gesteld. Hier is een begin van sublimatie te zien in de richting naar niet-materieele waarden, naar geestelijke en emotioneele bevrediging.

Behalve de verschillen in loonhoogte en het premiestelsel, zijn er, om de arbeiders tot verhoogde prestatie te prikkelen, nog de bevoordeelingen in verband met het zich verschaffen van levensmiddelen. Voor vreemde ingenieurs en arbeiders zijn afzonderlijke winkels ingericht. Leden van stootbrigaden genietenaanmerkelijke voordeelen, evenals hooger in rang, zooals bedrijfsleiders.

Wij komen op de steeds stijgende ongelijkheid van levensvoorwaarden, die in Rusland parallel is gegaan met de industrialiseering, en op haar verderfelijke gevolgen voor den gemeenschapszin nog terug. Hier was het er ons enkel om te doen, vast te stellen dat bij den opbouw in ontelbare gevallen de socialistische eisch van sociale gelijkheid wordt doorbroken en motieven in 't spel worden gebracht, die niet op het gemeenschapsgevoel berusten. Het is duidelijk dat evenmin door middel van deze motieven, als door de minderwaardige van angst en vrees, een socialistische samenleving opgebouwd kan worden. Socialisme is niet enkel een kwestie van vormen, maar ook van den geest, die de vormen bezielt. Slechts in de mate, waarin de Wij-geest in de nieuwe kultuur doordringt en als het haar inspireerend beginsel werkt, is die kultuur socialistisch. Wie een indruk wil krijgen van de kracht, waarmee de ik-geest in Rusland nog tegen den Wij-geest strijdt, wie den eerste ondanks de

1) M. Hindus, *Ontrederde Wereld*, bl. 50.

nieuwe vormen, geheel op de oude wijze aan het werk wil zien, met list, intimidatie en terrorisatie van zwakkeren, die behoeft slechts een der vele boeken van 'teleurgestelde kommunisten' - dat van Panait Istrati is het meest bekend geworden - te lezen. Wanneer men bij den opbouw van de nieuwe kultuur, wat de werkelijke menselijke verhoudingen aangaat, slechts zeer langzaam vordert, dan is een der hoofdoorzaken daarvan het feit, dat door de richting, waarin men het maatschappelijke leven drijft, die van industrialisatie, rationalisatie en mechanisatie, het egocentrisme en de ik-dienst in talloze mensen opnieuw aangewakkerd worden.

Maar er is dan toch een kern, wier handelen op een ander motief is afgestemd, op dat van een sterk, bijna onbegrensd groot, gemeenschapsgevoel. Voor deze kern werd tot het voornaamste motief-van-handelen haar *geloof* in een komend rijk van broederlijke gerechtigheid, in geluk voor alle mensen, in harmonie en vrede. Dat geloof is voor hen 'een werkelijkheid en een macht, die alles te boven gaat in hun leven, alles wat de menschheid hun te geven heeft'¹⁾.

Het doet er weinig toe, dat de belijders van dit geloof het bij een anderen naam noemen, - de naam 'wetenschap'. Het voorwerp van hun geloof is de wordende gemeenschap. Zij spreken dien naam uit met iets van den zelfden eerbied, als anders-geloovigen dien van God. Het geloof aan de gemeenschap wekt in hun harten overeenkomstige gevoelens van moed, aktiviteit en warme levens-bevestiging, als het geloof aan het Godsrijk bij den waren Christen. Wil, de gemeenschap te dienen, doet hen het offeren van tijd, rust, kracht, energie, gezondheid, het altijd weer opnieuw offeren van zichzelf, voelen als hogere vreugde. En de dienst der gemeenschap is nu in Rusland onafscheidelijk verbonden aan den dienst van den opbouw,

1) Hindus, bl. 31.

van het dagelijksch werk in de fabriek of op het kantoor, in den kolchoz en in den koöperatieven winkel, of waar dan ook. Dienst der gemeenschap, dienst van het socialisme, zij bestaan niet anders dan als dienen van den opbouw, in welke functie ook. In dienen van uit het besef, dat bij den opbouw der kollektieve produktiewijze óók de kollektivisatie van den mensch behoort, van zijn gedachten-en gevoelsleven¹⁾.

Er wordt nu in Rusland systematisch gestreefd den dienst der gemeenschap tot het gewone, het algemeenste motief van ieders handelen te maken, het motief dat de meeste belangstelling wekt en de meeste bevrediging geeft. Aan de schoolkinderen wordt dit motief ingeprent, niet zoozeer door voorschriften en preekjes, dan wel door hun schooltaken te verbinden met de algemeene opgaven, die de opbouw van het socialisme aan de russische volksgemeenschap stelt. Men leert hun, zichzelf te zien als kleine maar onontbeerlijke raderen in de totale machinerie der volkshuishouding. Men leert hun, hun kracht in en buiten schooltijd ter beschikking te stellen aan die volkshuishouding, zooveel mogelijk deel te nemen aan de bepaalde opgave, die op een gegeven oogenblik ten uitvoer gebracht moet worden, zooals b.v. de reiniging van het zaaikoren. Men poogt reeds in de schoolkinderen het gevoel van sociale verantwoordelijkheid te wekken, niet als een boven hun begrip uitgaande abstraktie, maar als een levende werkelijkheid van iederen dag. In den omgang met hun ouders en verdere familieleden, met de arbeiders van de fabriek of het landbouwbedrijf waar hun school mee verbonden is, - aan 'vastgehecht' zeggen de Russen, - moeten zij, als kleine kruisridders van den 'opbouw', den strijd aanbinden tegen de luiheid, de drankzucht, de godsdienstige vooroordeelen der ouderen²⁾.

- 1) In het hoofdstuk 'de nieuwe mensch' wordt hierop uitvoeriger ingegaan.
- 2) In haar brochure over 'de School in Sowjet Rusland', vertelt Heleen Ankersmit onderhoudend en levendig over de onderwijs-methoden der russische volksschool. Vooral de wijze, waarop men in haar het initiatief der kinderen poogt te bevorderen, en de inschakeling van het onderwijs in het maatschappelijk leven, worden in het partijdige, echter door en door eerlijke en sympatieke werkje aanschouwelijk gemaakt. Hoe de ontwikkeling van het volksonderwijs verder zal verlopen, dat hangt natuurlijk van de richting en de kracht der maatschappelijke stroomingen in de Sowjet-Unie af.

De gemeenschap te dienen, mee te helpen het socialisme te verwezenlijken door te werken aan den ophouw, dat is nu het groote ‘Wij-motief’, dat honderdduizenden in Rusland tot den arbeid drijft, en in hem bevrediging doet vinden. De sociale beteekenis van dien arbeid is in hun dagelijksche plichten, de methode en het doel, de beweegreden en de werkelijkheid, de praktijk en de inspiratie²⁾. Terwille der gemeenschap verplichten jongens en meisjes zich, - soms kontraktueel in ruil voor een tegenverplichting der ouderen, - de school niet te verzuimen en vlijtig te leeren. Ter wille der gemeenschap verplichten de studenten van sommige landbouw-technikums zich, de leerstof van vier jaar, in drie jaar te verwerken. Ter wille der gemeenschap nemen sommige leden van stootbrigaden op zich, om overal waar bijzondere moeilijkheden zich voordoen de spits af te bijten, laten zij zich overal heensturen waar bijzondere weerstanden op te heffen of fouten te herstellen zijn. Ter wille der gemeenschap pogen de arbeiders van een of andere fabriek, boven de hun door het plan toegewezen taak uit te gaan. Gemeenschapszin in vele graden en vormen maakt heden ongetwijfeld in Rusland veel arbeid, ook harde, zware arbeid en arbeid, die in uiterst moeilijke omstandigheden verricht wordt, tot een bron van voldoening.

Natuurlijk is gemeenschapsgevoel slechts in een kleine minderheid van gevallen het *eenige motief*, dat tot den arbeid drijft. Het verbindt zich in den regel met andere motieven van meer ik-dienstigen aard, met genotzucht en eierzucht, met verlangen te schitteren en geprezen te worden, met begeerte naar het prestige, de verantwoordelijk-

2) Hindus, bl, 30.

heid en de macht, die door het opklimmen op den maatschappelijken ladder nu in Rusland bereikt kunnen worden. Het verbindt zich met den geest van wedijver, die nu in Rusland van hoogerhand wordt aangemoedigd, door de bedrijven tegen elkaar op te jagen in den strijd om de hoogste arbeids-opbrengst. Wie echter wedijver zegt, zegt vechtdrift. Ook zij speelt een rol onder de talrijke psychische prikkels, die in de laatste jaren in de Sowjet-Unie steeds systematischer in werking worden gesteld. Maar de sterkste dier prikkels zal toch zeker de eerezucht zijn. Immers, daar, waar de gemeenschapszin krachtig is, is ook de begeerte sterk, eer te winnen in haar, door de makers bewonderd en geprezen te worden. Aan die begeerte komt men in Rusland rijkelijk tegemoet. De namen van allen, die door bijzondere arbeidsprestaties uitmunten, worden op iedere fabriek, in iedere onderneming bekend gemaakt. Wie zich door zeer bijzondere verdiensten onderscheidt, wordt beloond met de ‘Orde van de roode Arbeidsvlag’, een bepaalde onderscheiding, die materieele voorrechten meebrengt. Of wel, hij krijgt den titel van, ‘Held van den Arbeid’, zijn naam wordt vermeld in de pers; vol trots wijst men hem aan de vreemdelingen, die de fabriek bezoeken.

In de kapitalistische landen heeft men vaak gespot over het feit, dat ook in Rusland titels en orden elementen zijn in het complex van sociaal-ethische prikkels, waardoor de leiders pogen, aldoor nieuwe energiebronnen in het volk aan te boren. Zij die voor de ordeteekenen en onderscheidingen, die het Sowjetgezag invoerde, niets over hebben dan een spottend lachje, een meewarig schouderophalen, en misschien nog de diepzinnige opmerking, ‘dat de mensch in alle vormen van samenleving altijd hetzelfde kind blijft’, begrijpen niet, dat onder alle oppervlakkige gelijkheid in de gevoelens, waarmee heden in¹⁾

1) Hindus, bl. 52, 53.

Rusland en de kapitalistische landen orden of titels begeerd en aanvaard worden, wezenlijke verschillen aanwezig zijn, - verschillen, die samenhangen met de kracht der gemeenschapsbinding. Daar waar deze zwak is, zooals in de kapitalistische wereld, is het voornamelijk ijdelheid, die de onderscheiding begeeren doet en haar geniet. Daar waar die binding sterk is, is het voornamelijk eerzucht. Eerzucht kan men omschrijven als één der twee psychische knooppunten, waarin individualisme en gemeenschapsgevoel zich verstrengelen. Het tweede dier knooppunten noemen wij verantwoordelijkheidsbesef. Dáárin overheerscht reeds de karakterhouding van Wijdienstigheid, terwijl in de eerzucht nog veel ik-dienstigheid steekt.

Eer te winnen in de gemeenschap is nu de droom van elken flinken knaap en elk wakker meisje in de Sowjet-Unie, - zijn of haar naam opgenomen te zien onder de namen der 'helden van den arbeid', de namen van hen, wier bijzondere prestaties op het 'arbeidsfront' niet slechts door materieele voordeelen beloond worden, maar ook het onderwerp bij uitnemendheid zijn, dat de dichters en kunstenaars in de nieuwe kultuur inspireert. En in het voorwerp dier eerzucht, openbaart zich een nieuwe gewichtige verschuiving in de schaal-der-waarden.

In vroegere maatschappij-vormen werd de eerzucht der energiekste, aktiefste en moedigste karakters, in den regel geleid in de banen eener militaire loopbaan. Dit was althans voor de meerderheid van dergelijke karakters het geval. Hun eerzucht ging uit naar de lauweren van den krijgsman, en, in het tijdperk der democratie, ook naar dien van den politikus. In het oog van de groote massa echter heeft de roem van den militair vele eeuwen lang elken anderen overstraald. Voor haar bewustzijn gold de oorlogsheld als de held bij uitnemendheid. Wel is waar bracht het tijdperk waarin wij leven daarin een zekere

verandering, door de geniale uitvinders en technici te vieren als de groote weldoeners der menschheid, den vliegenier te maken tot den held, die de verbeelding in gloed zet, maar die verandering was toch meer schijnbaar dan werkelijk. Immers, het huidige tijdperk is óók dat van nationalisme en imperialisme, dat van vergiftigde aggressiviteit, van veroverings- en expansiezucht, van de aanbidding van het geweld, van het dienstbaar maken der primitieve kudde-instinkten, maar ook van de edele gemeenschapsgevoelens der door eeuwenlange lotsgemeenschap verbonden volksgenooten, aan de matelooze hebzucht en machtswellust van groepen groot-kapitalisten. De kapitalistisch-imperialistische geestesgesteldheid heeft haar merkteeken gedrukt op alle levenssferen - op de techniek, de kunst, de sport. De held is nog altijd de veroveraar, de vechter die zijn mededingers overwint, hetzij op de slagvelden, of in de lucht, of in den strijd om nieuwe markten, of op het voethalveld en in het stadion, - niet degene, die door zijn arbeid het stoffelijk en geestelijk heil der menschheid het beste dient.

Deze verkeerde waardeering van de menselijke agressiviteit is natuurlijk in Rusland nog bij lange na niet overwonnen. Er is opkomend nationalisme in socialistischen vorm; er is een socialistisch militarisme, een rood leger, een roode vloot, een roode luchtvloot, er is een nationale vereeniging ter voorbereiding en populariseering van den gas-oorlog. Er is de vermilitariseering van de jeugd en die der vrouwen. Er is de opvoeding tot den verderfelijken waan, dat een nieuwe imperialistische oorlog, die tevens een aanval van alle kapitalistische staten op Rusland zou beteekenen, 'onvermijdelijk' is en dat alle revolutionairen moeten meehelpen, dien oorlog in een internationalen burgeroorlog om te zetten. Er zijn wapenschouwingen op de groote feestdagen der revolutie, die de technische en militaire voortreffelijkheid van het roode leger demon-

streeren, en er zijn, bij diezelfde gelegenheden, haast eindelooze défilé's van gewapende arbeiders, gewapende vrouwen, gewapende jeugd. Hoe zou het anders kunnen zijn? Voor de wereld- en levensconceptie, die in Rusland geestdriftig en energiek op de nieuwe vormgeving van het gemeenschappelijk en psychische leven wordt toegepast, is het wapengeweld een onmisbare faktor bij de baring der socialistische wereld. Deze schijnbaar-realistische, in waarheid dogmatische wijze-van-denken, is de ééne wortel van den kultus-van-het-geweld, zooals die heden in Rusland bestaat¹⁾. De andere is de angst-hypnose ten opzichte van wat de 'anderen' zullen doen. Wij weten aan het voorbeeld van Frankrijk, hoe moeilijk die hypnose te overwinnen is. Voor wat Rusland betreft, wordt die moeilijkheid nog verergerd door het geestelijke isolement waarin het russische volk verkeert. Wie daaraan het meeste schuld heeft: zijn eigen leiders of de Europeesche reactie, dat zullen wij hier niet probeeren uit te maken.

Maar ondanks al deze ongunstige strekkingen, is niet het aanjagen van de menschelijke vechtdrift heden in Rusland het centrale feit bij de vormgeving van het leven, maar haar sublimeering, dat is haar omzetting tot arbeidsdrift. Dit werk, het groote kultuurwerk van alle eeuwen, voor zoover de kultuur op het maatschappelijk zijn van den mensch betrekking heeft, voltrekt zich heden in Rusland op een schaal en in een tempo als wellicht nooit te voren in de geschiedenis der menschheid. Arbeids-eerzucht en niet militaire eerzucht is het, die het hart van de jeugd in gloed zet en haar bloed sneller doet stroomen. Arbeids-

- 1) En waarin men helaas ook de kinderen opvoedt. Zie o.a. het boekje van Heleen Ankersmit over 'Het weten der School in Sowjet-Rusland', bl.16. De kinderen op de scholen, die de schrijfster bezocht, leverden wel allerlei arbeid over den oorlog 'die één felle aanklacht was', maar daarnaast wierpen zii zich met vuur op bijteekenen en modelmaken van vliegtuigen, verdiepten zich in de technische kennis van de wapenen en de scheikunde, en vormden zich tot (gewapende) verdedigers van de Sowjet-Unie.

doeleinden, niet militaire doeleinden zijn het, waarop haar daadkracht zich in hoofdzaak richt.

In dienst van den arbeid, van den opbouw van het maatschappelijk leven, worden nu in Rusland al de hoogere motieven gesteld, die al te veelvuldig, in den loop der geschiedenis, in dienst stonden van de vernietiging van kultuurgoederen en van den massalen moord. De wil, zichzelf, zijn kracht, zijn leven, aan iets meer-dan-persoonlijks te wijden, de volledige overgave, de voorbehoudlooze toewijding, de warme kameraadschap, en niet minder de frissche waaglust, de moed tot de gevaarlijke proefneming, het riskante avontuur, - al de menschelijke krachten die, wil men de verheerlijkers van den oorlog gelooven, enkel in en door hem gelegenheid vonden, hun verheffende en reinigende werking volop te ontplooien, zij worden nu in Rusland voor een groot deel aan de destructie onttrokken, en in de bedding van produktie-konstruktie geleid. Een bekend Europeesch pacifist heeft eens gezegd: 'wilt ge energie toevoeren aan de vredesbeweging, geef dan aan den vrede een grooten, pakkenden inhoud. Zonder dien inhoud is hij saai.' Europa heeft tot dusver niet vermocht. naar dien raad te handelen. Rusland wel. In Rusland heeft de vrede een inhoud gekregen vol rijke spanningen. Die inhoud is: de arbeid in dienst der gemeenschap.

Ook de burgerlijke maatschappij kent de verheerlijking van den arbeid. Maar in het koor dier verheerlijking trof ten eerste altijd een onzuivere klank. Hoe kon die klank zuiver zijn, echt en hartgrondig, zoolang de voortbrenging op de uithuting der arbeidersklasse berustte? En, ten tweede, was het *doel* van den arbeid winst, niet voorziening in de behoeften der gemeenschap. Het doel van den arbeid ging in tegen zijn wezen: dat doel was egoïstisch, onsociaal. Het moest dat blijven, zoolang de arbeidsmiddelen niet in handen der gemeenschap waren overgegaan. Dàt was de eerste voorwaarde tot de vestiging, dit woord

verstaan in den zin van een langdurig proces, van een wij dienstige produktiewijze.

In Rusland is nu die voorwaarde vervuld. Daarom kan de arbeid er de eerste plaats innemen in de gemeenschap; hij *is* dienst der gemeenschap en daarom eervol. De bovende-maat-uitgaande wil tot den arbeid wordt als heldendeugd geëerd. De ‘helden van den arbeid’ worden uit de dompe verborgenheid te voorschijn gehaald, waarin zij dag aan dag in zwijgende toewijding hun daden verrichten. Het relaas dier daden, door de verbeelding gegrepen en met gloeiende kleuren getooid, wordt de Bijbel van het opgroeiend geslacht.

Zoo voltrekt zich in Rusland een verschuiving in de schaal der waarden, waarmee in beteekenis misschien enkel te vergelijken is die, welke zich in Europa bij den overgang van de feodaal-agrarische naar de burgerlijk-kapitalistische kultuur voltrok. Het bezit moet zijn plaats aan den top van die schaal afstaan aan den arbeid. Ziehier een feit, of beter een gebeuren, dat ongetwijfeld, op zich zelf beschouwd, den overgang der menschheid van een lagere naar een hoogere fase van samenleving beteekent. En nu kan, althans in beginsel, de arbeidsvreugde die door de degradatie van den arbeid in het kapitalisme sterven moest, herleven. De voldoening kan herleven om de prestatie, om het goed-volbrachte werk, en om het besef, door dat werk de gemeenschap te dienen. De drang, zijn arbeid zoo goed mogelijk te verrichten, vereenigt zich met die, de gemeenschap te dienen tot één drang, één wil, één warmte; de vreugde-van-den-arbeid ontsteekt haar vlam aan de vreugde-van-den-gemeenschapsdienst.

De arbeid wordt nu in Rusland, althans in beginsel, niet langer als de vloek ondergaan, waardoor de menschheid ten eeuwigen dage de zondige daad van het eerste menschenpaar boet, als de wrange vrucht der menschelijke ongehoorzaamheid aan het goddelijk gezag. Opgevat wordt

hij als het heroïsch avontuur, het boven elk ander belangwekkende en roemrijke, dat aan het leven zijn hoogsten zin, zijn meest waardevollen inhoud geeft. Reeds wordt het nieuwe beginsel ten deele gerealiseerd. Reeds volbrengen de besten, dat is zij in wien de gemeenschapsgeest het krachtigst leeft, hun taak niet in hoofdzaak om de materiele belooning, of om de met hem verbonden voorrechten, of om eer en erkenning, maar om de waarden zélf, die in die volbrenging worden beleefd, in belanglooze overgave, in besef van overvloeiende kracht, als vereeniging in één knooppunt van alle waarden, die in strijd, sport en spel een afzonderlijk bestaan voerden, als verlossende worsteling van lijf-en-geest met de weerbarstige stof, als uiting van den drang, zich vol vertrouwen te werpen aan de borst van het oneindige worden, die den mensch-van-voorheen dreef tot het gebed.

Reeds worden zij talrijk in Rusland, die zóó hun arbeid verrichten. Reeds wordt een innerlijke houding bij, en een verhouding tot den arbeid, die lang het voorrecht was der weinigen, het voorrecht van enkele denkers, dichters, kunstenaars, geleerden, het gemeengoed van een groeiende schare.

De opgaande lijn der menschelijke ontwikkeling verloopt voor een belangrijk deel als zelfopvoeding, onder den druk van den nood, die harde tuchtmeester, tot de concentratie en volhardende inspanning, die de arbeid bij de kultuurvolken, in tegenstelling tot wat bij de natuur volken regel is, vereischt. Echte vooruitgang op kultuurgebied is enkel mogelijk, ten eerste door het sublimeeren van de menschelijke vechtdrift, ten tweede door het overwinnen van de menschelijke luiheid, de onmacht tot concentratie en volgehouden inspanning. De kultuurmensch heeft dit alles geleerd; om het te leeren moest hij afstand doen van veel spontane levensvreugde. Arbeid en spel, die bij den natuurmensch nog ongedifferentieerd

waren, evenals geloof en wetenschap, werden in de kultuurwereld gedifferentieerd tot twee uiteenlopende verrichtingen: de eene, moeizaam en zwaar, geschiedde in hoofdzaak ter wille van het nuttige doel: de andere, al was zij fysiek vaak niet minder zwaar, bevatte toch elementen die haar tot een vreugde maakten: zij droeg haar doel in zich zelf en bracht haar eigen belooning mee. Voor de arbeidersmassa's gingen in het kapitalisme haast de laatste restanten van de arbeidsvreugde verloren, zonder dat zij, behalve in den laatsten tijd en dan nog slechts zeer gedeeltelijk, voor dat verlies eenige vergoeding vonden in het spel.

In Rusland heeft nu de omkeer ingezet; vreugde in arbeid, voldoening door hem, is voor velen het centrale feit van hun bestaan geworden. Maar of de fundamenteen, waarop die vreugde verrijst, haar lang zullen kunnen schragen, dat is een andere zaak. Zij zullen daartoe in elk geval naar één kant, die van het produktieproces zelf, in belangrijke mate moeten worden versterkt. Het gemeenschapsgevoel zal misschien een voldoende grondslag voor de vreugde-in-den-arbeid blijven, zoolang de groote spanningen voortduren, die den russischen mensch thans aandrijven en aanjagen. Maar wanneer zij zich vereffend zullen hebben - en ééns zullen zij dat - is het zeer de vraag, of de gerationaliseerde, gemechaniseerde en gespecialiseerde fabrieksarbeid nog zin en inhoud zal kunnen blijven geven aan het leven der massa's. Wij voor ons meenen die vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Op de problemen, die hiermee in verband staan, zullen wij in een volgend hoofdstuk ingaan. Het bestaan dier problemen doet echter niets af aan de ontzaggelijke beteekenis voor de geheele menschheid, van wat nu in Rusland geschiedt. Wij zien daar een jong volk, een volk pas bezig zich te vormen uit vele volken en een eigen nationaal bewustzijn tot ontwikkeling brengen, dat op nieuwe wijze,

met nieuwe middelen, streeft naar de oplossing der eeuwige spanningen tusschen natuur en kultuur. Het streeft heden naar die dappere, geduldige, door veel lijden trapsgewijze bereikte, verwezenlijking der werkelijkheid¹⁾, waar juist de russische mensch eeuwenlang zoo vreemd, zoo niet-begrijpend en droomverloren tegenover stond.

Bouwend aan zijn vijfjaarsplannen, bouwt de Sowjet-Unie tevens aan de algemeene menschelijke kultuur. Zij bouwt daaraan niet zoozeer door de werken die, als wel door den geest waarin zij deze voortbrengt. Reuzen fabrieken, ontzaggelijke stuwdammen, extensieve landbouwbedrijven, elektrische centrales en tuinsteden, zij komen allen tot stand ook in de landen van het kapitalisme. Maar dat men in Rusland gelooft, hiermee een rijpend Wij te dienen, dat men dat Wij weerspiegeld ziet in het blanke metaal der machines, die men wel niet dáárom alléén, maar toch voornamelijk daarom, liefheeft, - dat men ter wille van dit Wij sjouwt en zwoegt, duizendmaal bezwijkt onder den overzwaren last en duizend malen weer opveert, - dat men ter wille van dat Wij, bereidwillig wonden na wonden ontvangt op het eenige slagveld, waarop de vijand niet wordt gewond of gedeerd, - dat is nieuw, en grootsch, en heerlijk.

Er bestaat een gedicht van Johannes R. Becher, de begaafdste onder de duitsche kommunistische dichters, getiteld 'Het groote plan'. Verreweg het schoonste deel van Bechers half episch, half dramatisch gedicht is dat, waarin hij den bouw van Traktorostroj, de 'stad der traktoren' bezingt. Dit deel geeft een aangrijpend beeld van de ontzettende moeilijkheden van den opbouw der stad, maar óók een treffende uitbeelding van den heroïsch geest, die de voorhoede der arbeiders en de technische leiders bezielt. Ik laat het hier, eenigszins verkort, volgen.

1) Arts Groenendaal in 'Das Problem der Aggressivität'. Verslag van het VIe algemeene congres voor psychotérapie te Dresden.

‘Van Turksib hebt ge gehoord
en van Dnjeprostroj -
Traktorostroj
heeft het woord.

‘Wij, de stad Traktorostroj,
zullen u
in eenvoudige woorden verhalen
hoe het ons gegaan is sedert den tijd dat
Lenin droomde:

‘Wanneer wij morgen honderdduizend eerste klasse trak-
toren konden leveren, - wanneer wij ze konden voor-
zien van benzine en machinisten, - gij weet zeer goed,
dat dit voorloopig nog een fantasie is, - dan zou de mid-
denboer zeggen: ‘ik ben voor de Kommune’....

1.

Een vlot met hout
drijft stroom-afwaarts de Wolga;
houdt op den oever aan.
Waarheen met het hout?
Waarvoor
de werktuigen?

2.

Wij zijn van de partij.
De arbeidersklasse
heeft ons gezonden.
Wij willen
een stad bouwen.

3.

Bouwt een stad
hier in de steppe

mijnentwege.
 Maar leert eerst
 u op de been houden
 wanneer de wind waait.

4.

Vijfhonderddertig hektaren
 hebben wij afgestoken.
 De wind knakt
 de palen.
 Het zal zoo gauw niet gaan.
 Geeft het bevel
 dat zij opbreken,
 tot de marsch in de steppe.
 Roept hen hier!

5.

Vlotten drijven
 stroom-afwaarts de Wolga.
 Een geheele vloot.
 Dag en nacht
 door de steppe
 trekken de kolonnes
 naar de oevers der Wolga.

Een schreeuw gaat over den stroom.
 Zij komen.
 Een wolk loopt over de steppe.
 Zij komen.

Gravers,
 betonwerkers,
 buisleggers,
 slotenmakers,....
 Wie leidt ze?

Wat zoeken ze
op deze winderige plek?
Zij komen.

6.

Schaart u dicht bijeen.
De wand drukt op ons;
eng is het
in de barakken.
En de storm heeft ons
deze nacht
een plankenkeet
uit elkaar gesmeten.
Wasschen moet gij
u in de Wolga.

7.

Komt, de modder in!
Zijt ge verkleumd?
Schudt de wind u
de kleeren van 't lijf?
De partij heeft ons gezonden;
de arbeidersklasse.
Wij moeten het werk
verrichten.

8.

Ge stapt opzij, kameraad?
Ge moet achterblijven?
Ge houdt het tempo
niet uit?
Eet iets.
Warm je,
dan kom je weer bij.

13.

Ik kan geen rust nemen.
 Ik ben zwak geworden.
 En de partij heeft mij gezonden,
 en de arbeidersklasse,
 en ik ben een zwakkeling.

De rook vreet ons op
 bij de teerketels;
 de ziedende teer
 heeft mijn gezicht verbrand.

De wind voer om zich heen:
 wij moesten ons vastbinden.

14.

De vorst heeft je zwak gemaakt,
 en de stinkende gloed
 bij de teerketels.
 Zoo iets kan voorkomen.

Tweehonderd man
 beklimmen den steiger
 en snijden het glas,
 en jij bent een van hen; -
 met bloedende vingers
 zet je het glas
 in de vensterkozijnen.

15.

Vermeldt de daden der negentien;
 Vermeldt de daden der tweehonderd jonge kommunisten!
 Vermeldt die van vijftwintig meisjes,
 aangevoerd door Sosoelja!
 Vermeldt den arbeid van de partijcel.

Maar wanneer je alles hebt vermeld,
zijn weer nieuwe daden te melden.

Noem de namen der ingenieurs,
Goerski, Gerassimow, Toerschanow.
Maar weet
dat honderd namen wachten
te worden genoemd.

Ga aan het werk!
Nog vroeg genoeg
zult ge de namen ervaren,
wanneer de bouw der stad
ten einde is.

Noem geen enkele naam;
alle namen zullen wij noemen
in ééne naam:
Traktorostroj.

III. Het russische materialisme.

Iedere cultuur, zeiden wij hierboven, is een bepaalde levensvorm, waarin een geestelijk beginsel tot openbaring komt. Het beginsel, dat zich openbaart in de nieuwe russische cultuur, is het dialektisch materialisme. Een cultuurvorm wordt in Rusland gebouwd, die behalve bewust socialistisch, ook bewust materialistisch is. Het materialisme is in het bolschewisme tot een aan het socialisme gelijkwaardig element verheven. Het heeft daarin met het socialisme een onverbreekelijk verbond aangegaan.

Laat ons probeeren er ons rekenschap van te geven, wat de konsekwenties daarvan zijn voor den kultureelen opbouw. Die konsekwenties zijn niet, zooals bijna de geheele kapitalistische pers het pleegt voor te stellen, het verval van de zedelijkheid, het toenemen van sexueele ongebondenheid, ruwheid en wreedheid, kortom het wegzinken van de menschheid in een poel van bederf.

Ten eerste niet, omdat de ideëele inhoud eener wereld- en levensbeschouwing geenszins de eenige, en vaak zelfs niet de voornaamste faktor is, waar het gehalte der zedelijkheid in eene bepaalde samenleving van afhangt. Ware dat wèl het geval, dan zou het onbegrijpelijk zijn, dat 'christelijk' Europa en 'christelijk' Amerika in zedelijk opzicht tot in het merg bedorven zijn. En ten tweede omdat van de socialistische idee een kracht uitstraalt, die in de menschen, welke streven haar te verwezenlijken, het gemeenschapsgevoel tot sterker leven brengt. Zonder twijfel streeft heden in Rusland percentsgewijze een veel grooter aantal menschen, zich te bevrijden van ikzucht en ikdienst, en slaagt daarin tot op zekere hoogte ook, dan in de kapitalistische landen. De nieuwe russische mensch, in zoover hij 'bewust' is, schaamt zich over de driften en hartstochten, die de vroegere eigendomsverhoudingen en alle verhouding van heerschappij-onderdrukking in de mensch-

heid hebben versterkt, zooals: begeerte naar persoonlijk bezit, machtswil en jalousie. Hij voelt ze alle als atavismen en beproeft ze in zichzelf uit te roeien. De élite streeft in Rusland met hartstochtelijken ernst naar de verwezenlijking van hooge zedelijke idealen, van algemeene kameraadschap tusschen alle werkers, van de opheffing en genezing der sociaal minderwaardigen en sociaal-zieken door de moreele hulp der sterkeren, naar oprechtheid, waarachtigheid en reinheid in sexueele verhoudingen, naar het overwinnen van ruwheid en onbeschaafdheid. Zij streeft naar een aktief zich-voegen van den eenling in het geheel, naar een harmonie in de verhouding individu-gemeenschap, waardoor de eenlingen hunne maatschappelijke verplichtingen als iets even vanzelfsprekends zullen leeren vervullen als adem te halen. Men wil kultuur, dat is levensvorm, en die vorm is enkel mogelijk door zelfbeheersching en zelftucht, door het onderdrukken of het sublimeeren van bepaalde neigingen en driften.

Maar, men wil een kultuur opbouwen, die geheel los staat van alle metafysische waarden. Men wil een kultuur, waar het verlangen van den mensch, zich open te stellen voor de krachten van het Oneindige, die tot zich te voelen instroomen en door hen gelaafd, gesterkt, gezuiverd te worden, uit gesneden is. Men metselt alle vensters dicht, die uitzicht geven op de Hoogere Werkelijkheid, om haar voor niet-bestaande te kunnen verklaren. Of wel: men verklaart haar voor een spiegelbeeld van de menschelijke onmacht, de menschelijke afhankelijkheid van natuurkrachten en maatschappelijke machten. Men beschouwt het geloof aan haar als de gevaarlijkste waan, de slaapdrank, waardoor het verzet in den mensch tegen hem onteerende toestanden, tegen onderdrukking, uitbuiting, dienstbaarheid, door de eeuwen werd gesust. In het bijzonder het christendom werkt op de bolschewiki

even prikkelend, als de roode kleur op sommige diersoorten.

Marx en Engels zagen in het christendom enkel datgene, waartoe de officieele lichamen der kerken en concilies het al te veelvuldig hadden misvormd. Ze keerden zich vol haat tegen een geloof, dat zij als de voornaamste oorzaak beschouwden van de vervreemding des menschen van de sociale werkelijkheid, met haar heel het leven doordringende vertakkingen van menselijke betrekkingen en verplichtingen, als de hoofdschuldige aan de fatale geesteshouding, die den mensch aftrekt van zijn taak in het sociale leven en hem in alle onrecht en elke gemeenheid berusten doet en daarvoor troost zoeken in een 'hiernamaals'.

De haat, die de stichters van het wetenschappelijke socialisme tegenover het christendom vervulde, had dus zijn oorsprong in de, verkeerde, voorstelling, als beteekende dat Christendom altijd en overal¹⁾, een laffe vlucht uit de werkelijkheid en de opvoeding tot een dualistische inzetting tegenover de wereld, die ten slotte enkel de heerschende machten ten goede kwam. In Lenin kreeg die haat een nog veel heftiger en verbitterder karakter.

Niet alsof Lenin zich enkel in zijn woedende aanvallen tegen den christelijken godsdienst heeft gekeerd! Integendeel: hij heeft ieder geloof aan een metafysische geestelijke werkelijkheid bestreden met een felheid, waaraan, naast zijn sterk revolutionair temperament en zijn opvoeding, zeker ook indrukken van zijn allereerste kinderjaren ten grondslag moeten liggen.

Het russische materialisme heeft zich altijd onderscheiden door zijn radikalisme en zijn onstuimigen aanvalslust. Ten deele moeten beide verklaard worden uit de politieke en sociale russische werkelijkheid, uit de innige verstrengeling van de kerk met de alle geestelijk leven onderdruk-

1) Alléén enkele kettersche sekten vormden hierop volgens Engels een uitzondering.

kende autokratie en haar ontaarding tot een instelling, die in de eerste plaats de funktie had, de autokratie te schragen, door haar in den glans van het goddelijke te doen pralen. Ten deele is bij de bijzondere aggressiviteit, waardoor het russische materialisme zich altijd onderscheidde, ook de historische aanleg van den russischen mensch, zijn neiging, elke gedachte door te drijven tot haar uiterste konsekwenties, een faktor die men niet mag verwaarloozen.

De ontwikkeling eener materialistische geschiedenisfilosofie en sociale theorie is in Rusland voornamelijk verbonden aan de namen van drie revolutionaire denkers en wel Herzen, Bjelinsky en Bakoenin. Vooral bij de twee laatsten vindt men reeds het verwerdelijk chiliesme, dat in onzen eigen tijd de inspireerende kracht der revolutionaire politiek van Lenin zou worden.

Elk materialisme ziet de menschen als enkel atomen in natuur en maatschappij, zonder diepere verbondenheid, zonder samenhang in het absolute. Het ziet de eenlingen als afhankelijk van natuurlijke en sociale krachten, zonder echte innerlijke vrijheid. Maar óók ziet het in hen de rede werken, de kracht, waarvan het verwacht, dat zij over alle zinloze elementen in het leven de overwinning behalen en héél dat leven, héél de wereld-des-menschen, naar háár eischen vervormen, dat is verrationaliseeren zal. Als Marxisme ziet het den redelijken wil der arbeidersklasse uitstroomen in haar klassebewustzijn en zich daadwerkelijk manifesteren in haar revolutionaire politiek.

Het marxistisch materialisme heeft met elk ander sociologisch-historisch materialisme dit gemeen, den mensch op te vatten als een abstraktie, al gelooft het ook van zich zelf, in de plaats van den abstrakten mensch van het burgerlijke denken, den reëlen mensch, die deel is eener klasse, gesteld te hebben. Maar ook die mensch is een

abstraktie en het klasse-bewustzijn blijft een schematisch begrip. In de werkelijkheid is of werkt het klassebewustzijn anders al naar tijd, plaats en omstandigheden. En in hoe hooge mate verschilt het bewustzijn der bovenste lagen van de arbeidersklasse heden niet van dat der werkloozen en gedegradeerden! Absoluut reëel is alleen de kronkrete persoonlijkheid, maar van haar wil het materialisme niets weten. Zeker dekt het klasse-begrip zich met de werkelijkheid, al doet het dit niet absoluut, en zeker is het noodig, in den politieken strijd met dit begrip te werken. Maar wie er uitsluitend mee werkt, wie vergeet, dat de klasse uit individuën bestaat, en wie vergeet dat de scheidingslijn tusschen de klassen niet de eenige is, dat er óók zulk een lijn loopt midden tusschen elke klasse door en midden door elk menschenhart, wie dit alles vergeet, die abstraheert te veel van de werkelijkheid, die ziet ter wille van schema's het warme, bloedrijke, zich eeuwig vernieuwende leven voorbij. Doktrinair te zijn, kan men aan de bolschewiki, sedert zij de macht veroverden, niet verwijten; eerder overmatige aanpassing. Maar hun wijze, het klassebegrip tot spil hunner politiek te maken, heeft tot gevolg gehad zoowel hen veel en gruwelijk onrecht te doen begaan tegen niet-arbeiders, als van de arbeidersklasse zelf offers te eischen, die een niet materialistisch maar ethisch-religieus gericht socialisme niet zou kunnen verantwoorden.

Het materialisme kent geen echte liefde en eerbied voor de persoonlijkheid, omdat het haar niet ziet opborrelen uit een ader, die zich in den oneindigen levensgrond verliest, zich verliest dáár, waar alle persoonlijkheden samenkomen. Het ontkent het *recht* der persoonlijkheid op begrepen, verstaan, geëerbiedigd, ontzien te worden. Het ziet in elken wil tot die eerbiediging en dat ontzien het uitvloeisel eener kleinburgerlijke gezindheid, die in den grond der zaak kontra-revolutionair is.

Alle tegenstrijdigheden die in het bolschewisme steeds scherper aan het licht komen, tusschen zijn oorspronkelijke doeleinden, zooals deze door de November-revolutie werden geformuleerd, tusschen zijn wil tot de bevrijding van het menselijk geslacht van dwang en onderdrukking, de verheffing van alle menschen tot subjekten der geschiedenis, met den koers die het heden volgt en moèt volgen, om de industrialisatie en de rationalisatie door te zetten, zonder welke de 'grootst mogelijke produktiviteit van den arbeid' niet bereikt kan worden, - al die tegenstrijdigheden zijn verworteld in de ééne, algemeenste, tusschen socialisme en materialisme. Onder 'socialisme' verstaan wij hier het streven naar verzuivering en vervolmaking der samenleving en der menschen die haar vormen, naar verwezenlijking van broederlijke gerechtigheid door sociale gelijkheid, naar het doordringen van het maatschappelijk leven met het besef der alverbondenheid, die in den enkelen mensch, én in de geheele menschheid, op voor het verstand ondoorgrondelijke wijze werkt. Onder materialisme, als element van een bepaald socialisme, verstaan wij de ontkenning van dat streven, van de kracht die het voedt, de overtuiging, door zuiver-mechanische middelen, door verandering van milieu, door rationalisatie en specialisatie van den arbeid, het 'rijk der vrijheid' en het 'rijk der broederschap' te kunnen vestigen. Het materialistisch socialisme leeft in het muurvaste geloof aan dit rijk, voor welks bouw het geheele daaraan voorafgaande verloop der geschiedenis het materiaal heeft geleverd. In het bolschewisme bereikt dit geloof een klimax; zijn eschatologische verzekerdheid kent in de eerste periode der omwenteling geen grenzen.

Uit het revolutionaire materialisme vloeit van zelf een relativisme voort, dat zich op alle domeinen des levens wil doorzetten. De revolutionaire materialist is de relativist

bij uitnemendheid; hij is het in de politiek, de psychologie, de moraal, de economie. Dit relativisme leidt, wanneer het door een geniaal individu wordt toegepast, in de politieke sfeer soms tot de verwonderlijkste uitkomsten. Het maakt de toepassing van een 'realisme' in de politiek mogelijk, dat aan geen enkele grens gebonden is, omdat het geen enkel scrupule kent. De aanvaarding van een absoluut realisme en relativisme heeft het Lenin mogelijk gemaakt, tweemaal de revolutie van den ondergang te redden, de eerste keer door het sluiten van den vrede van Brest-Litofsk, de tweede door het instellen der N.E.P. Maar ditzelfde relativisme en realisme is óók verantwoordelijk voor de georganiseerde terreur, voor het roode militarisme, voor de 'uitroeiing der koelaki als klasse' en de gedwongen kollektivisatie der boerenbedrijven, voor talloze daden van wreedheid, van verraad, van trouwbreuk tegen de eigen bondgenooten (zooals op groote schaal in China). Het berust op een wijze van denken, die geen onaanrandbare waarde erkent, die alles afmeet en afweegt naar de sociale nuttigheid, dat is het belang van de wordende russische gemeenschap. Het is daarbij natuurlijk overtuigd, dat het redelijk inzicht in alle gevallen bij machte is, te ontdekken wat nuttig en voordeelig voor deze gemeenschap is. De russische kommunist is een overtuigd rationalist, en het is de vrucht van de vermenging van zijn kommunisme en zijn rationalisme, wanneer de arbeidsters van een fabriek in Turkestan, die een zuigeling hebben, op gezette tijden bij elkaar moeten komen om hun borsten uit te drukken, zoodat de melk van tientallen vrouwen verzameld en beschikbaar gesteld kan worden voor de crèche¹⁾. Het is de vrucht der, echtrussische, konsekvente toepassing eener rationalistisch-naturalistische levensleer, wanneer de bolschewistische

1) Een foto, waarop de arbeidsters bij deze handeling zijn afgebeeld, is te vinden in het duitsche werk 'Das Land ohne Arbeitslosen'.

jurist Krylenko het niet mogelijk acht, in de russische wet bloedschande strafbaar te stellen, omdat de geneeskunde niet aan kan toonen, dat geslachtsgemeenschap tusschen ouders en kinderen, of tusschen broeders en zusters, voor de gezondheid nadeelige gevolgen heeft.

Het absolute realisme van de politiek der bolschewiki, dat in hun moreel relativisme gegrondvest is, verklaart in het algemeen, hoe zij, door een energieke en bekwame toepassing van dit beginsel, zich hebben weten te handhaven in een wereld van vijanden. Het is, als aktieve aanpassing aan steeds wisselende omstandigheden, in hooge mate bewonderenswaardig. Maar het is óók de worm, die aan het hart van het bolschewistisch socialisme knaagt. Het is de diepste oorzaak der grenzelooze onbetrouwbaarheid der Kommunistische Internationale. Het is de oorzaak van het verschijnsel, dat men in de russische dingen nooit het gevoel heeft, op een vasten bodem te staan, nooit weet, of men te doen heeft met een uitvloeisel van het socialistisch beginsel of met een zet op het politieke schaakbord.

Het russische materialistische revolutionaire socialisme beschouwt zichzelf als het eenige werkelijke *humanisme*. Zijn horizon wordt afgesloten door den maatschappelijken mensch, het kent niets anders dan hem, het wil niets anders kennen. Het tijdperk, dat uit den socialistischen klassenstrijd en den socialistischen opbouw te voorschijn zal komen, zal het tijdperk zijn van den mensch, van zijn bevrijding van den dwang eener heerschende groep, en óók van de banden waarmee zijn eigen onwetendheid en zijn eigen vooroordeelen hem bonden; het tijdperk waarin de mensch vrij zal zijn, doordat hij èn de natuur èn het maatschappelijk produktieproces, èn zijn eigen innerlijk leven zal beheerschen, doordat op elk terrein de geboden der rede gevolgd zullen worden, die den weg naar de doeleinden van het leven verlicht. Terwille van die doeleinden,

van het grootst mogelijk geluk der massa, moet het leven gekneed worden als een bal deeg, in al zijn geledingen gevormd en vervormd, in al zijn gradaties klaar en overzichtelijk geordend.

De maatschappelijke orde, die het bolschewisme wil vormen, zal volkomen zelfgenoegzaam en volmaakt rationeel zijn. Om haar te maken, moet elk ethisch individualisme uitgeroeid worden, dat is elke eerbied voor enkel *persoonlijke* waarden. Het bolschewisme, dat den abstrakten mensch vereert en verafgoodt, dien mensch als het eenige doel van het leven beschouwt, heeft voor den werkelijken, persoonlijken mensch niet den minsten eerbied. Het wil hem uit den nood helpen, omdat en in zoover hij deel-dermassa uitmaakt, maar het beschouwt hem enkel als een middel en het is overtuigd, het recht te hebben hem opzij te slingeren, zoodra hij een belemmering is of schijnt te zijn voor het bereiken van de algemeene doeleinden, voor den heilstaat in de toekomst. Het stelt ook geen belang in den mensch, behalve voor zoover deze een faktor is in het produktieproces. Zijn economische en sociale prestatie is het, die de huidige leiders interesseert, *niet* zijn wezen. Of anders gezegd: voor hen maakt die prestatie heel het menschelijk wezen uit, zij erkennen daarnaast, of daaronder, of daarboven, of daarachter, niets anders.

Door deze denkwijze gaat de mensch geheel op in zijn sociale aktiviteit. Die aktiviteit is voor het materialistisch-naturalistische russische kommunisme de eenige menschelijke werkelijkheid. Het ziet de menschen enkel als verbonden door hun maatschappelijke belangen. Voor het geloof aan een geestelijke Alverbondenheid, van waaruit zin en rijkdom tot het leven instroomen, heeft het niets dan hoon en spot. Daarom vervalt het ten slotte zèlf weer in de burgerlijke onmenschelijkheid, in den mensch niet het subjekt te eerbiedigen, maar dien als objekt te gebruiken. Het voelt zich tegenover menschen even vrij

in de keuze der middelen, die het voor doeltreffend houdt, als tegenover levenlooze voorwerpen. Het vernietigt menschelijk leven, in 't klein en in 't groot, niet uit lust te dooden of te kwellen, maar uit verstandelijke overwegingen. Het herleidt het vraagstuk van de verantwoordelijkheid voor den broeder tot een kwestie van berekening, van wat in een gegeven situatie het nuttigst is. Het speelt jaren achtereen een spel van kat-en-muis met tientallen millioenen russische boeren; het grijpt ze, wondt ze, knauwt ze, om ze dan weer even los te halen, al naar de wisselende behoeften zijner politiek, zonder zich om hun leed, hun zielsangst en innerlijke ontwrichting te bekommeren¹⁾.

We kunnen hier niet op de tegenstrijdigheden in het historisch materialisme ingaan, noch op het ontaardings-proces, waardoor de brandende drang naar gerechtigheid, die het oorspronkelijk bezielde, hetzij verzwakte door de versterking van het geloof aan de zelfontwikkeling der maatschappij, hetzij plaats maakte voor overmatige beklemtoning van het klassen-standpunt en van eene daarmee gepaard gaande, op de spits gedreven, klasse-aggressiviteit. Het eerste gebeurde voornamelijk in West- en Centraal-Europa, het tweede in Rusland. Daar namen, in den loop van dit ontaardingsproces, het wraakgevoel en het triumfgevoel al meer de plaats in van den honger naar gerechtigheid, die de gloeiende kern was geweest van het niet-marxistisch russische socialisme. Het geloof aan een 'hoogeren' oorsprong der gerechtigheid, aan een metafysische werkelijkheid, waar zij in verworteld is, werd door het leninisme verworpen als een waan en een verkapt klasse-vooordeel, dat reaktionaire belangen dient. En met het geloof aan eene, in den mensch immanente en toch meer-dan-menschelijke idee van gerechtigheid, verging dat aan het *recht*, dat hare - gebrekkige, onvol-

1) Van die innerlijke ontwrichting geeft M. Hindus in 'Rood Koren' een levendig en aanschouwelijk beeld.

komene, door maatschappelijke verhoudingen altijd beperkte, vaak ook vervalschte - realisering in de empirische werkelijkheid is. De loochening van het bestaan van het recht, in dezen transcendenten zin, zijn oplossing in het *klasserecht*, dat wil zeggen in een *praktijk*, een geheel van wetten en verordeningen, die in enkel-utilitarische overwegingen gegrondvest zijn, en in een *theorie*, die de klasse-*macht* tot den pijler, de klasse-*belangen* tot het doel van het recht proklameert, - dat alles te samen beteekent de ergste verminking, die het historische materialisme de socialistische idee heeft doen ondergaan.

En niet minder beteekent het gemis van elk ethisch fundament van het sowjetrecht, voor het sowjetregiem een innerlijke zwakte, die alle versteviging op industrieel en agrarisch gebied en alle kultureele arbeid niet kunnen opheffen. In de politiek voert dat gemis rechtstreeks tot een onscrupuleus macchiavellisme, dat zeer zeker tot praktische oogebliks-successen leidt, maar op den langen duur het moreel gezag van het bolschewisme en van de Sowjet-Unie juist bij de beste elementen onder de arbeiders ondergraaft.

In de empirische werkelijkheid heeft het sowjetbewind wetten uitgevaardigd en een rechtspraktijk tot stand gebracht, die in vele opzichten den socialist mèt bevredigen dan het beste, wat de burgerlijke maatschappij daartegenover kan stellen. De brandende wil naar gerechtigheid, die de November-revolutie doorbruiste, trilt daar nog in na. Dit is o.a. het geval met de wetten, die zich de bescherming van de vrouw, de moeder en het kind ten doel stellen, zooals in 't algemeen, die van de sociaalzwakken in de samenleving. Ook de berechting van arbeiders en van boeren door klasse-genooten, kameraden die hun moeilijkheden kennen en innerlijk-begrijpend staan tegenover de verleidingen waarvoor zij bezweken, heeft veel sympathieks. In dit opzicht kan men inderdaad van

een embryonaire *socialistische* rechtsspraak in de Sowjet-Unie spreken. Wat echter de bescherming van sociaalmazkkeren betreft, moet men helaas erkennen, dat de overwoekering van de klasse-aggressiviteit, het dorre utilitarisme en de staats-raison die in het sowjetrecht elke humanitaire neiging doorkruisen, geleid hebben tot een partijdigheid in de handhaving van het recht, die een hoon is van elk gevoel van gerechtigheid. Waarborgen voor een rechtvaardige berechting bestaan in Rusland niet. Of men zou ze moeten zoeken in de omstandigheid, dat de wetten milder toegepast worden op leden of afstammelingen der arbeidersklasse dan op anderen. Maar ook deze waarborgen zijn te zwak om, zoals o.a. bij de berechting van leden van oppositioneele groepen in en buiten de K.P. gebleken is, grove partijdigheid en willekeur te verhoeden. Van eenige poging, om in het recht zelf en in den opbouw zijner handhaving, waarborgen op te richten tegen partijdigheid, bevangenheid, verblinding, wraakzucht, kortom tegen de gevaarlijkste belagers van het recht in de rechtsspraak, is noch in de russische wetgeving, noch in het russische justitieele apparaat een spoor te vinden. Vandaar de afschuwelijke wandaden, de monsterlijke onrechtvaardigheden der russische rechtspleging.

Niet, dat willekeur en onrecht, in de vormen van het recht optredend, in Sowjet-Rusland erger zouden zijn dan elders. Het tegendeel is het geval. Beestachtige excessen, zoals zij in de staten der militaire diktatuur bij de vleet voorkomen; monsterachtigheden van klasse- (en rasse-) angst en haat en woede, als die, waarvan zoovele processen in fascistisch Italië, in Noord-Amerika, in de fransche, engelsche, nederlandsche koloniën getuigen, zijn in Sowjet-Rusland in de latere jaren niet meer voorgekomen. Maar het recht zou er zich behooren te inspireeren, inplaats van op een, sterk militaristisch en utilitaristisch uitgelegd, historisch materialisme, op de ideeën en idealen

van een veelzijdig, driedimensionaal socialisme. De verwerkelijking van dat socialisme is gebonden aan de gerechtigheids-idee. Een van de voorwaarden dier verwerkelijking is toenemende menselijkheid, zooals in alle verhoudingen, zoo ook in de handhaving van het recht. - volledige overwinning van het 'vergeldings'- en het 'strafbeginsel' in het recht ten gunste van het beveiligings- en opvoedingsbeginsel, - toenemende realisatie der almenschelijke verbondenheid ook in de schuld, toenemende schroom bij elken mensch, om als berechter van zijn medemenschen op te treden. In al deze opzichten is het sowjetrecht verre ten achter bij de ideeën en eischen van het humanitaire, ethische en religieuze socialisme en anarchisme - hier moet de naam van Clara Wichmann met eere vermeld worden, - in West-Europa¹⁾.

Het bolschewisme als leer kent geen innerlijkenstrijd, geen gewetensconflicten in de verhouding tegenover klassetegenstanders²⁾. Het kent niet het pathos van den strijd, de tragische verscheurdheid en de verzoening, die de zoete vrucht is van haar leed, omdat het de geestelijke vereenzelviging niet erkent der subjecten in een boven het maatschappelijke uitgaande metafysische sfeer. Het kent makkerschap, - geen broederschap, - makkerschap van den strijd, en makkerschap van den arbeid; het verheerlijkt beide als hoogste levens-bindingen, het doordringt beide met alle warmte en alle teerheid, die het te voelen vermag; het eischt van beide, heel het menselijk bestaan in gloed te zetten. Zijn schrijvers en kunstenaars spannen hun uiterste krachten in, om in een sfeer van louter vitale waarden en utilitarische doelstellingen, door de kracht van strijdmakkerschap en arbeidsmakkerschap,

- 1) Een sprekend beeld van de schaduwkanten van het Sowjetrecht vindt de lezer in het hoofdstuk getiteld 'Die Brachialgewalt des Rätestaates', in 'Das Rote Russland' van Th. Seibert.
- 2) Het spreekt vanzelf dat bij vele bolschewisten de natuur boven de leer gaat. De literatuur der jaren na den burgeroorlog beeldt wel degelijk talrijke innerlijke conflicten van dien aard uit.

in dezelfde extatische verrukkingen van goedheid en schoonheid op te gaan, dezelfde bewogenheden van onbeschrijfelijk, oneindig geluk te doorleven, als eene religieuze waarden erkennende menschheid, in haar beste vertegenwoordigers en haar hoogste oogenblikken doorleeft, wanneer zij de krachten uit het Hoogere Rijk op zich voelt toestroomen, in hùn sfeer adem haalt en op hùn rythmen beweegt. Het bolschewisme streeft er naar, in een sfeer van volledige gebondenheid aan het aardsche een levensvorm te scheppen, die de menschheid op den duur bevredigt en het gelooft dit te kunnen doen.

Thans willen wij nog pogen de vraag te beantwoorden: hoe kon dit materialisme, als grondslag der levens- en wereldbeschouwing van een politieke partij, zoo snel wortelschieten in de russische massa. Er is immers geen twijfel mogelijk, dat het dit doet. Veel uitgebreider dan de kring van hen, die iets van den nieuwen kultuurwil bewust ondergaan, en zijn positieve waarden erkend hebben, die de politieke en economische doelstellingen van het kommuniste aanvaardden, die door de klub en het tooneel, door de pers, de film en de radio, de elementen der nieuwe levensopvatting inzogen, is de kring dergenen, die zonder meer losgeslagen zijn van den ankergrond van hun geloof. 'Er is geen God', 'God bestaat niet', - deze mare gaat sedert de revolutie van dorp tot dorp, door de onmetelijke russische vlakke, breede stroomen houden haar niet tegen, noch sneeuwbekroonde toppen of ontoegankelijke wouden; niets houdt haar zegevierenden loop nu tegen, tot in de verste uithoeken der Sowjet-Unie dringt zij door¹⁾. Wel voeren de bjezbojzniki nog eenfellen strijd tegen godsdienstige tradities der oudere generatie, voor de jongeren echter is God al bijgezet in het museum van oudheden. 'God', zei een arbeider tegen de Zwitsersche toeriste Ella

1) Een sterken indruk van de algemeenheid van het atheïsme op het platte land onder de leden der jonge generatie, krijgt men van Hindus' gesprekken met boerenkinderen in verschillende dorpen, waarmee zijn 'World Uprooted' begint.

Maillart, nadat zij samen de sedert afgebroken kathedraal van den Verlosser te Moskou hadden bezichtigd, 'God was hier vroeger van veel belang.' En na een oogenblik voegde hij er aan toe: 'de menschen moeten er in jouw land wel heel gek uitzien, met hun handschoenen en hun parapluies.'

Wij weten, wat het mogelijk heeft gemaakt, dat de golven van het atheïsme en materialisme zich zoo snel verspreidden door het ontzagelijke rijk: zij vonden geen weerstand in de harten. Er was geen ware vroomheid in Rusland, er leefde onder de massa's niet de vreugde en de warmte, met betrekking tot een Hoogere Werkelijkheid, die wij geloof noemen. Er was haast enkel vormendienst; vermengd met veel afschuwelijk bijgeloof. De godsdienst was haast enkel façade.

Hij had nog slechts één werkelijke functie, te weten: het gezag te versterken van de wereldlijke overheid. De kerk prentte den moeziek gehoorzaamheid in aan een bovenaardsch gezag, waarvan het aardsche gezag uitvloeisel, uitstrooming was. Tusschen beide bestond overeenkomst, tot vereenzelviging toe. God was de hemelsche tsaar, de tsaar was de aardsche god. Eeuwenlang had de kerk die vereenzelviging in de hand gewerkt, om het aardsche gezag te schragen. Het gevolg kon niet uitblijven: toen de tsaar van zijn troon viel, werd ook Gods troon omvergestooten. De hemel werd leeg.

Wanneer de boerenkinderen nu zeggen: 'er is geen God' dan spreken zij in zekeren zin waarheid. De oude russische god, die vastzat aan een ondergegane wereld, een wereld van willekeur en wreedheid, van hoogmoed en verwatenheid, van onderdanigheid en slaafschheid, die oude God is niet meer. Hij stortte ter aarde, te samen met zijn aardschen vertegenwoordiger, den tsaar. Hij werd in diens val meegesleept. En te samen met hem, stortte heel een wereld ineen van halfvermolmde begrippen, van

verstarde zedelijkheid, die tot doode sleur was verworpen. Atheïsme beteekent nu voor den russischen boer het zichbevrijd-voelen van de beklemming eener tweevoudige onderdrukking die hem eeuwen lang ter aarde gebogen hield, hem belette te ademen en zich vrij te bewegen. Het beteekent het ophouden van een *uiterlijken* druk, veel meer dan het vrij komen uit innerlijke gebondenheid, dan het ontsnappen van de driften en hartstochten uit den greep van een, in de Onzichtbare Werkelijkheid verankerd, innerlijk gezag. Aan zulk een gezag waren de russische boerenmassa's nog niet toe (met uitzondering van sommige sekten). De kerk had hun geleerd, zich zekere formules in te prenten en die mechanisch te herhalen, zekere gebaren te maken, het hoofd te neigen, de knieën te buigen, zij had hun geleerd, door giften aan kloosters, kapellen, heiligdommen, hun zonden af te koopen, heiligen te vereeren en in wonderen te gelooven, maar zij had hen niet leeren luisteren naar de innerlijke stem, zij had hun niet geleerd, dat leven in dronkenschap, vuilheid, ruwheid, dat zijn vrouw mishandelen, zijn kinderen slaan, met zijn buurman krakeelen, in alles zijn voordeel zoeken, liegen en stelen, beteekent God te verloochenen en met terdaad te ontkennen.

Daarom beteekent de afval van den russischen boer van God niet het verlies van religieuze waarden in zijn hart en zijn leven. Zij beteekent de breuk met een verleden, waarin hoogstens als een zwakke schemering, het besef van dergelijke waarden zich boven den geestelijken horizon verhief.

En tevens beteekent zij: het opengaan van onmetelijke perspectieven. De russische mensch treedt uit het donkere woud der onwetendheid, - óók in den zin der onwetendheid van goed en kwaad, der half-dierlijke onbewustheid, - in het licht der redelijke wereld, van de kennis dier wereld en van zich zelf. De russische massa maakt

heden in een vele malen versneld tempo, een verlaat 'tijdperk der verlichting' door.

Uit dof-lijdelijk broeden, uit onmenschelijk zwoegen, uit beestachtige bedwelming wordt zij gewekt. Rappe, jonge, daadkrachtige mannen en vrouwen schudden haar wakker en instrueeren haar: 'Zóó is de natuur, de aarde, de zon, de maan, de sterren; zóó de maatschappij; zóó ben jij: een met rede begaafd dier; een sociaal wezen; hier is je plaats in dat alles; arbeiden moet de mensch, in kameraadschap; de vruchten van zijn arbeid genieten, in kameraadschap; al de rest is zotteklap, of leugen. Hier: een a-b-c-boekje, een krant, een kommunistische brochure: leer lezen; hier: werktuigen, grondstoffen, gereedschap: leer werken, pak aan.'

Het socialistisch materialisme, met onbegrensde energie geladen, komt tot de russische massa als een hogere beschaving, als een stootkracht tot lichamelijke, geestelijke en zedelijke verheffing, als een sleepboot, die hun trage stoeten meetrekt, al sneller en sneller, op den stroom der wordende kultuur. In zijn ongeëvenaard fellen en hartstochtlijken aanval op God loopt dat materialisme alles onder den voet, - ook de hooge, eeuwige waarden, die de kern van iederen ethischen godsdienst zijn en nog gloeien onder het stof en de sintels der eeuwen. Een weerschijn van dien gloed had de zielen der massa's soms even aangeraakt. Maar toch slechts even. En nu stort alles ineen; daar waar God zetelde op zijn troon gaapt een groote leegte; de massa, die tegen het einde van den oorlog ontdekte, dat het 'heilige Rusland', het groote 'Wij' waarvoor zij in den strijd toog en in den dood ging, niet bestond, moest wel tot de ontdekking komen, dat ook het transcendentale spiegelbeeld daarvan niets was dan waan. Er kwam ruimte voor nieuwen innerlijken ophouw, mogelijkheid voor nieuwe oriëntering. Ooren en oogen keeren zich naar de uiterlijke wereld, vol onbepaalde verwachtingen en vol

begeerlijkheid. 'God bestaat niet; de mensch bestaat, hij is rijk aan begeerten en vermag alles.' En die wereld - zij is onbeschrijfelijk verward en men voelt zich in haar dikwijls onuitsprekelijk eenzaam. Het kleine primitieve Wij, de gemeente, de familie, zij werden uiteen geslagen, verzwolgen, vernietigd; en het groote, rijpende Wij: de gemeenschap der werkers, is nog zoo vaag, zoo schimmig, zoo moeilijk te grijpen. Maar er zijn toch werkelijkheden, die men grijpen kan: werkelijk is de nieuwe arbeid met machines, en zijn sterk-gespannen rythme; werkelijk zijn de fabrieken, de gebouwen, de krachtstroomwerken, de nieuwe steden met den in hen overheerschenden gemeenschapsbouw. Werkelijk is het streven, om den arbeid, den mensch, de maatschappij, het leven te rationaliseeren. Werkelijk zijn de rationalisatie, de veruiterlijking, de technische omwenteling en haar gevolgen. En heel deze werkelijkheid sluit aan bij het russisch socialistisch materialisme, het schijnt bloed van zijn bloed en vleesch van zijn vleesch.

Niets is begrijpelijker, dan dat dat materialisme zich met zulk een energie op de veramerikanisering van leven en mensch heeft geworpen; dat het uit de rationalistischmechanistische denk-, arbeids- en leefwijze die aan de andere zijde van den oceaan haar vlucht begon en haar eerste triomfen vierde, ontzaggelijk veel kracht heeft geput; dat het 't daarin vervatte krachtencomplex gebruikt als het instrument, met behulp waarmee het haar eigen beginsel verwezenlijkt. Het bolschewistisch materialisme heeft het amerikaansch machinisme op zijn knoestigen stam geënt; het had die enting noodig om de vruchten te kunnen voortbrengen, die het voortbrengen wilde. Aan den anderen kant heeft het bolschewisme, door dit machinisme in te voegen in zijn systeem, dit opgetild uit de sfeer der empire en tot een bestanddeel van een werelds levensconceptie gemaakt. Pas door zijn invoeging in

deze conceptie wordt het amerikanisme in Rusland een motor, die mensch en machine aanzet tot al sneller vaart. Bolschewistisch materialisme en amerikaansch mechanisme vereenigen zich tot den kultus van den dingen-makenden mensch, den Homo Faber, en tot den kultus der dingen, die deze mensch maakt: machines, vliegtuigen, lokomotieven, elektrische centralen.

Maar het socialisme, het socialisme dat dan toch het andere, en zeker het oorspronkelijkste, element in het bolschewisme is? Verdraagt den wil tot het socialisme zich ook zoo zonder voorbehoud met den wil tot industrialisatie, rationalisatie, mechanisatie? Blijft in dit krachtencomplex zijn eigen kern ongeschonden? Kan het to midden der stormen, die dit krachtencomplex uitzendt over het leven, zijn wezen tot volledige uitdrukking brengen? Of bestaat tusschen deze beide een tegenstelling, die tot botsingen moet voeren? Is deze tegenstelling misschien verantwoordelijk voor vele dingen, die ons in de ontwikkeling, zooals zij zich in Rusland voltrekt, onbegrijpelijk voorkomen, ons slaan met pijnlijke verbazing en met onrust vervullen? Is het zoo zeker, dat het *socialisme*, zooals dit in het bolschewisme vurig leeft, zich met het amerikanisme kan vereenzelvigen? Anders gezegd: kan het *socialisme* op den duur de machine-kultuur voorbehoudloos aanvaarden, haar inkorporeeren in zijn ideaal?

Op een stratenkruising in Moscou, waar eertijds een Mariabeeld de voorbijgangers tot vrome gedachten bewoog, staat nu de figuur van een man, wiens gestrekte arm heen wijst naar een in den muur geschilderde spreuk: 'Denkt er om: het vijfjaarsplan in vier jaar'. Duidelijker symbool van de 'scherpe bocht' die het geestelijk leven in Rusland gemaakt heeft, is niet mogelijk. Het russische volk heeft het oude geloof met zijn poëzie, zijn kinderlijk vertrouwen in de inmenging van boven-natuurlijke krachten, en met

zijn kinderlijke innigheid achter zich gelaten, het geloof dat irrationeel en onwerkelijk als het was, voor den kinderlijken leeftijd van dat volk paste. In de fase, waarin het nu trad, liggen zijn groote taken op het gebied, dat gewoonlijk kortweg als *de* werkelijkheid wordt aangeduid, al omvat deze waarheid veel méér - het gebied van den arbeid en het sociale leven. Het russische volk ontwaakt, zooals het kind ontwaakt in de puberteitsjaren; het keert zich tot de 'werkelijkheid'; het streeft zich haar aan te passen en haar te veranderen. De stroom der energie, die lang het innerlijk rijk besproeide, vloeit nu naar buiten om de velden van het uiterlijk zijn te bevruchten. Een nieuw geloof ontstaat: het geloof aan den arbeid. Op den arbeid concentreeren zich nu in Rusland de religieuze krachten; op den arbeid, die door allen te samen voor allen te samen wordt verricht, den arbeid die is: dienst der gemeenschap. Dat is niet meer kindergeloof, het is geloof van volwassenen en van jeugd, die naar volwassenheid streeft, om volwassenheid worstelt; het is geloof dat verplicht, niet tot bidden maar tot werken, en tot werken in kameraadschap verplicht. Dát: het werken in kameraadschap, het werken voor de gemeenschap, is het nieuwe element, dat Sowjet-Rusland nu toevoegt aan den godsdienst-van-den-arbeid, die van uit het westen komt en naar het oosten gaat. Elk kind dat nu in Rusland zichzelf ontdekt, elke knaap, elk meisje, ontdekt tevens de gemeenschap. Er is daar geen ik-bewustzijn mogelijk bij het opkomend geslacht, dat niet tevens Wij-bewustzijn is. Er is geen redding en geen heil voor den éénling mogelijk, dan door de redding en het heil voor allen. Dit is in Rusland geen ethisch postulaat, geen vrome bede, geen schoone leuze. Het is werkelijkheid, en heel de wordende levens-inrichting is er op gebaseerd aan allen in te scherpen, dat het werkelijkheid is, wordende werkelijkheid.

Maar die wordende werkelijkheid is gebonden aan de industrialisatie met haar onvrijheid en haar hiërarchie; aan de mechanisatie met haar geestdoodende eentonigheid; aan de centralisatie met haar verstikking van het persoonlijk initiatief. Zij is gebonden aan de machinecultuur met haar onderdrukking van alle spontane menselijke krachten, haar rationalisering van de menselijke ziel en het menselijk leven. Zij vereist het zich schikken der mensen, niet slechts naar de behoeften der gemeenschap, maar naar die van het ontzaggelijk productie-apparaat, dat ieder jaar nieuwe miljoenen opslurpt. En hoe meer dit apparaat zich uitbreidt, des te grooter wordt zijn dwingende macht. Die macht is veel grooter dan die van Stalin, veel geheimzinniger dan van de Gepeoe; die macht is de eigenlijke tyran die beslist, hoe het leven der massa's in Sowjet-Rusland dit jaar zal wezen, en hoe over vijf en hoe over tien jaar. Stalin heeft voor die macht gebogen toen hij zeide: 'Wij kunnen niet terug'. Wel is waar vermag de leiding de vaart van de industrialisatie en mechanisatie een weinig te temperen of een weinig aan te jagen, maar toch slechts een weinig. Zij vermag de gemaakte fouten en misslagen in zoover te herstellen, dat deze niet noodlottig worden. Maar de richting der ontwikkeling te veranderen vermag zij niet meer; er is geen kracht in Rusland die dat thans vermag, noch van boven, noch van onderen. Men kan de industrialisatie niet ophouden, men kan de mechanisatie niet stopzetten; het productieapparaat is autonoom geworden; zijn opbouw, zijn versterking en vervolmaking werd het noodlot, dat zich voltrekken moet over het russische volk.

Tenzij.... het socialistische element in de nieuwe cultuur toch nog onvereinigbaar blijkt te zijn met het materialistisch-mechanistisch, en sterker dan dit. Maar het is waarschijnlijk, dat pas aan het einde van een bepaald ontwikkelingsproces zij die het doorliepen, die zijn dragers, zijn

helden en tevens zijn slachtoffers waren, zullen inzien wat zij hebben gedaan. Zij zullen misschien beseffen, dat de oplossing van het sociale vraagstuk en de bevrediging der fysiek-geestelijke menselijke behoeften door de opheffing der uitbuiting en de opvoering van de produktiviteit van den arbeid hóóg boven het in het kapitalisme bereikte peil, niet het einddoel der geschiedenis is. Misschien zullen zij zich onbevredigd voelen door de volledige kollektivisatie van den mensch op zuiver materialistisch-mechanistische grondslagen. Misschien zullen zij pogen zich te bevrijden van den afgodendienst van machine en techniek, van het bijgeloof, dat hygiëne en comfort de hoogste goederen des levens zijn. Misschien zullen zij het innerlijk rijk weer ontdekken, misschien zal heimwee hen overvallen naar een geestelijke verbondenheid, die geen strijdmakkerschap en geen arbeidskameraadschap vermag te geven, misschien zullen zij op een dag, voor hen zelve onverwacht, weer honger voelen naar God.

IV. Mechanische elementen in de wordende kultuur.

Het moderne kapitalisme vraagt met betrekking tot den mensch enkel, in hoever hij dienstbaar gemaakt kan worden aan het voortbrengen van winst. In mechanisatie, rationalisatie en specialisatie, alle drie tot het uiterste opgevoerd, ziet de kapitalistische economie slechts middelen om de produktiekosten te verlagen en de winst te verhogen. Welke gevolgen dit alles heeft voor de arbeiders, laat haar te eenenmale koud. Ook dan, wanneer aan den psychologischen faktor aandacht wordt geschonken, is dit alléén omdat de ervaring heeft uitgewezen, dat volledige verwaarloozing van dien faktor het rendement verlaagt.

In Sowjet-Rusland is de economie niet langer kapitalistisch. Het meer-produkt, dat de arbeiders voortbrengen, komt niet aan een klasse van ondernemers - immers deze bestaat niet langer - ten goede, maar aan de geheele gemeenschap, - in de eerste plaats aan de arbeiders zelve, die in die gemeenschap de dragers der politieke macht zijn, de 'heerschende klasse'.

Dit is de theorie. De praktijk stemt daarmee in zooverre overeen, dat de arbeiders inderdaad tegenover andere sociale groepen tal van voorrechten genieten, materieele zoowel als kultureele. Hun wordt voortdurend ingeprent, dat zooals de staat, 'hun' staat is, zoo ook het produktie-apparaat hun behoort, dat de fabrieken en machines hun eigendom zijn, dat het voor hen zelve is en hun kinderen, dat zij werken en dat alle offers die zij nu brengen, hunzelve voor een deel, en voor een grooter deel aan hun kinderen, ten goede zullen komen.

Men leert hun, die offers te zien als noodzakelijk tot het bereiken van het socialisme, en even trotsch te zijn op hun magerte, hun verschoten kleeren en gelapte laarzen, als

soldaten, die in den oorlog waren, trotsch zijn op hun litteekens.

En daarbij: het is nog slechts een vraag van enkele jaren. Dan zijn overal de machines in bedrijf, die den menschelijken arbeidslast voor een groot deel overnemen, dan zal de produktie zoo overvloedig zijn, dat er voor allen van alles ruimschoots genoeg is.

De leidersgroep, die dit alles dag aan dag den massa's inprent, heeft geen geldelijk belang bij de uitvoering der gekollektiviseerde industrialisatie. De russische kommunisten zijn, evenals de vroegere japansche Samurai, een aristokratische orde, die zich door vrijwillige armoede en een zekere mate van ascetisme tegen de verleidingen der wereld pantsert, voor zoover die verleidingen in de Sowjet-Unie nog bestaan. Maar zij zijn met alle vezels van hun denken en willen saamgegroeid met het welslagen van de gekollektiviseerde-geïndustrialiseerde planmatige produktie in den kortst mogelijken tijd. Dat welslagen beteekent voor hen - de verwerkelijking van de idee, die hun veel dierbaarder is dan hun leven. Het beteekent verder het behoud van hun invloed, hun politieke macht en hun geestelijk prestige. Falen beteekent kort en goed - de katastrofe.

In dezen zin kan men zeggen, dus met uitsluiting van de materieele beteekenis van het woord, dat de heerschende groep absoluut belang heeft bij de uitvoering van het eerste vijfjaarsplan - en niet minder van het volgende - in den kortst mogelijken tijd. Dat zij dat belang vereenzelvigt met het heil der gemeenschap, behoeft haast niet gememoreerd te worden: het ligt nu eenmaal in de menschelijke natuur dit te doen. Dat zij zichzelf gerechtigd acht - ja en ook verplicht - de produktie aan te jagen met alle mogelijke middelen: dwang, geweld, belooningen, beloften, overreding, suggestie, evenmin.

Maar is dit onjuist? Zijn de leiders niet inderdaad gerech-

tigd en verplicht, de massa aan te drijven tot arbeid in dienst van planmatige geïndustrialiseerde en gekollektiviseerde produktie, al toonen ze zich naar ons oordeel te hardhandig? Het is immers wáár, dat de arbeidsmiddelen aan allen behooren en het arbeidsprodukt aan allen ten goede komt? Is de heerschende groep iets anders, dan het denkende brein en de besturende hand van het ontzaggelijk lichaam der Sowjet-Unie? Kan dat lichaam in den grond iets anders willen dan zijn eigen heil? Is de K.P. niet de wijze mentor die, zoolang het russische volk nog niet rijp is om zijn ware heil te begrijpen en naar dit begrip te handelen, het voorgaat op den goeden weg? Zeker is dwang geen socialistisch ideaalmiddel, maar bij de opvoeding van een volk van 160 miljoen menschen tot kollektieve arbeids- en levensvormen is eenige dwang onontbeerlijk. Bewijst niet het onmiskenbaar arbeids-enthousiasme van de arbeiders en vooral dat van de jeugd, dat de massa's beseffen: 'wij werken voor ons zelven; wij bouwen aan ons eigen huis'?

Bij de beantwoording van deze vragen zou veel te zeggen zijn over de verhouding tusschen sowjetstelsel en diktatuur. Maar dat behoort tot het gebied der politiek; het ligt buiten het bestek van dit werkje. Ik wil er mij toe bepalen, te wijzen op de werkingen der centralisatie in het economisch leven en op de verhouding tusschen leiders en massa's. De diktatuur brengt van zelf een hooge mate van centralisatie mee; tot aan de periode van het vijfjaarsplan was deze echter in het economische leven nog verre van absoluut. De verschillende staatshedrijven werkten op eigen initiatief; de bedrijfsleiders droegen een zeker risico; zij konden een zeker initiatief ten toon spreiden; subsidies werden door den staat slechts bij uitzondering verstrekt. Pas toen tot de uitvoering van het eerste vijfjaarsplan werd besloten, werd de staatsindustrie in haar vollen omvang gecentraliseerd. Van toen af aan gold

voor de bedrijfsleiders nog slechts dit ééne gene gebod, de produktiecijfers van het plan te bereiken. Zij waren moreel gedwongen, de produktie op te jagen, de kwantiteit te vermeerderen ten koste van alles, - van de kwaliteit allereerst natuurlijk, en óók van de betrekkelijke gelijkheid der loonen en van de overblijfselen der zelfbepaling-vande-groep, die de arbeiders nog uit het eerste tijdvak der revolutie gered hadden.

Dat absolute centralisatie van het bedrijfsleven en zelfbepaling-van-de-groep elkaars antipoden zijn, behoeft niet aangetoond te worden. Men hoort in Rusland het westersch begrip van vrijheid, als een individualistisch begrip, dat afstamt uit de liberale ekonomie. Hiervoor is inderdaad iets te zeggen; dat veel van datgene, wat door den West-Europeeschen intellektueel en arbeider als ‘persoonlijke vrijheid’ voor onmisbaar wordt gehouden, in een gekollektiviseerde maatschappij-orde verdwijnen zal, lijkt mij zeker. Hier steken wij allen nog diep in de klein-burgerlijke veroordeelen, en het russische begrip van vrijheid als iets gemeenschappelijks, kondigt den dageraad van een hoogere ontwikkelingsfase aan. Wil echter de gemeenschappelijke vrijheid reëel zijn, dan moet zij verworteld zijn in de zelfbepaling van iedere groep, iedere kleine gemeenschap die gezamenlijk werkt of woont of beide doet. En dan moet de groote gemeenschap uit de federatie dier groepen worden opgebouwd, zooals het Radenstelsel dit oorspronkelijk wilde. Alleen door een zoodanige ordening blijft de massa haar eigen wil beheerschen; alleen dáárdoor is het waarijk haar eigen wil en geest, zijn het haar eigen aspiraties welke die ordening bepalen, opbouwen, verrijken, veranderen. Door centralisatie vervreemdt de massa op onherstelbare wijze van haar eigen wil, - en in des te erger mate, hoe vollediger die centralisatie is. De groep vindt dan geen mogelijkheid, om haar wil te doen binnen dringen in het formidabele

apparaat, dat tegenover haar werd opgericht en haar zijnen wil oplegt. De middelen die haar daartoe ter beschikking staan, zijn in verhouding tot dat apparaat belachelijk zwak. Zij worden nòg zwakker, wanneer achter dit apparaat de staat oprijst met zijn geweld- en dwangmiddelen, zijn politie en zijn leger, zijn gevangenissen en concentratiekampen.

Niet de arbeiders hebben in 1927 besloten, heel Rusland binnen enkele jaren met fabrieken, hoogovens, elektrische centralen, enz. te overdekken.

Niet de arbeiders hebben besloten, dat men met de zware industrie zou beginnen en de verbetering van de outillage der lichte nijverheid uitstellen tot na de voltooiing van het eerste plan. En niet de arbeiders hebben, uit eigen vrijen wil en uit redelijk inzicht, nadat met de uitvoering van het plan begonnen was, de termijnen aldoor korter gesteld en de totaal-cijfers aldoor hooger opgejaagd,¹⁾ al zijn er natuurlijk heel wat personeelen van fabrieken, die onder den invloed van de reusachtige propaganda, en aangespoord door premies en belooningen, besloten de voor hun onderneming vastgestelde quota te overtreffen. Het vijfjaarsplan werd den arbeiders van bovenaf opgelegd. En tevens werd het hun voorgesteld als het middel dat zij zelf in de hand kregen, om aan nood en ontbering een einde te maken.

Dit scheen logisch. Hoe kàn de planmatige regeling, gepaard met de opvoering der produktie anders dan den leden der gemeenschap ten goede komen, wanneer er geen uitbuitende klasse meer bestaat?

De russische arbeiders hebben voor hun revolutie en hun Sowjetstaat offers gebracht, die zonder weerga zijn in de

1) Het populaire boekje van M. Ujin over het vijfjaarsplan geeft hierover de volgende cijfers: Voor ijzer en staal werd de tijd van vijf tot vier jaar verminderd; voor benzine en cement tot drie en een half, voor kolen, petroleum, turf, traktors, automobielen tot drie. De winning van ijzererts, eerst bepaald op 10 miljoen ton per jaar werd tot 15 m. opgevoerd: die van petroleum van 75 tot 120 m. ton, die van petroleum van 26 tot 40 m. ton verhoogd.

geschiedenis. In de kritieke jaren van burgeroorlog en boycot zijn vele duizenden van honger en kou gestorven. Maar die jaren zinken al weg in het verleden; de schooljeugd van heden heeft er geen herinnering meer van. De russische arbeider denkt 'de periode van den opbouw is sedert een aantal jaren begonnen; het socialisme is op weg, verwezenlijkt te worden - wat zijn de vruchten voor ons?'

Men kan zich, meen ik, de 'verwerkelijking van het socialisme', wanneer men deze woorden niet in een geheel anderen zin gebruikt, dan waarin zij altijd gebruikt zijn, niet anders voorstellen dan als een voortdurende vermindering van nood en armoede, een wellicht langzame, maar toch onafgebroken verheffing van het levenspeil der massa's - een groei van de sociale gelijkheid en de autonomie der groep; een groei ook van kennis en wetenschap, een groote voorwaartsche beweging van den drang naar waarheid, die zoo lang door klassevooroordeelen geknot en door classescheidingen in zijn bewegingen belemmerd werd, en ten slotte, een toeneming van goeden wil en kameraadschap tusschen de leden der gemeenschappen, waaruit de groote gemeenschap is opgebouwd, een versterking van de Wij-gevoelens in het karakter van een toenemend aantal personen.

Het is niet gemakkelijk na te gaan, in hoeverre het vijfjaarsplan, wat deze dingen betreft, een begin van vervulling heeft gebracht, in hoeverre het is te kort geschoten. Maar wij zullen het toch beproeven.

Men zou denken, dat het nagaan van den stoffelijken toestand der arbeidersklasse nog de minste moeilijkheden zou opleveren. Maar ook hier stuiten wij onmiddellijk op tegenspraak tusschen verschillende berichtgevers, zelfs tusschen hen, welke de Sowjet-Unie kort geleden in denzelfden tijd bezochten. Eén voorbeeld slechts. De heer Matthijsen, die in het voorjaar van '32 Rusland bereisd

heeft, laat zich in zijn reisbrieven aan 'Het Volk' over den toestand der arbeidersklasse, voor wat het heden betreft, zeer pessimistisch uit. Volgens hem zijn de loonen wel is waar sedert 1926 verdubbeld, de prijzen zijn echter met het drie à viervoudige gestegen. Daarenboven is de verscheidenheid der artikelen met meer dan de helft verminderd en is het veel moeilijker geworden, zich van iets te voorzien.

Daarentegen laat I.E.J. Gumbel in 'de Stem' van Juli-Augustus veel optimistischer tonen hooren. Wel is waar deed hij zijn indrukken op in Moskou, terwijl Matthijsen uit het zuiden schreef, maar voor wat de verhouding tusschen loonen en prijzen betreft zal dat wel niet zooveel verschil maken. Ook hij vergelijkt de toestanden met die van zes jaar geleden. 'Het stadsbeeld', schrijft hij, 'is belangrijk verbeterd; het aantal bedelaars kleiner dan te Berlijn in den besten tijd. De straten zijn schooner, beter geplaveid; het aantal dronkaards is verminderd. Er zijn minder marskramers met een bak voor hun buik....'

Van de troepen verwaarloosde kinderen is niets meer te bemerken.... De menschen zien er beter uit; meer hemden, meer boorden; beter schoeisel'¹⁾. Alleen was, volgens hem, door den niet-te-stuiten trek van het land naar de stad, de woningnood nog erger geworden. Veel sneller dan de huizen, nemen de menschen toe; zoodat ook de nieuwgebouwde woningen naar Europeesche begrippen onmiddellijk overbevolkt raakten.

Wat moeten wij nu van dergelijke tegenstrijdige berichten gelooven? Is de stoffelijke toestand der arbeidersklasse in de Sowjet-Unie gedurende het vijfjaarsplan werkelijk achteruitgegaan? Liet Gumbel zich door een oppervlakkigen indruk tot een te gunstig oordeel verleiden? Ik geloof het niet. Het lijkt mij dat Matthijsen te veel generaliseert met zijn bewering. De verhouding tusschen prijzen

1) De Stem, bl. 7, 33, 34.

en loonen is bij lange na niet de eenige faktor, die den toestand der arbeidersklasse bepaalt, zelfs niet de voornaamste in de Sowjet-Unie, waar immers een aanmerkelijk deel van het arbeidersloon den vorm aanneemt van sociale diensten. Onder den invloed van de reusachtig-stimuleerende werking van het vijfjaarsplan, o.a. blijkend uit de opslorping der stedelijke werklozen door de industrie¹⁾, vindt in de arbeidersklasse een groote verandering plaats. Millioenen ongeletterden hebben lezen en schrijven geleerd; honderdduizenden ongeschoolden vakkennis verworven; tienduizenden boeren- en arbeiderskinderen nemen jaarlijks plaats in de rangen der technische kaders. Zeker; de levensstandaard is laag, het leven uiterst sober; waarschijnlijk moet men zelfs, al verzekeren verschillende ooggetuigen, dat ‘na de kinderen de arbeiders er het beste uitzien’, spreken van chronische ondervoeding door het bijna algeheele gebrek aan melk, boter, vet, vleesch, eieren, om van versche groenten en vruchten niet te spreken. Maar desondanks is er geen sprake van sociale ‘Verelendung’ op groot schaal, zooals die zich nu voltrekt in de landen van het kapitalisme. Integendeel: ondanks alles is er sociale stijging, opgang naar beschaving, toeneming van kultuurbehoeften. De toeneming van het aantal arbeiders met hemden en boorden, die Gumbel in het voorjaar van '32 te Moskou troffen, had het twee jaar te voren ook elders reeds Hindus gedaan¹⁾. Direkt na de revolutie, schrijft deze, was het bijna gevaarlijk zich met een boord en een das om te vertoon: enkel de gehate ‘burszjui’ droeg die²⁾. Tien jaar later begonnen de arbeiders zelf na hun werk, burgerlijke kleeren te dragen, niet anders

- 1) Op het platteland duurt de werkloosheid feitelijk voort, maar zij is niet direkt zichtbaar; zij neemt b.v. in de kolchozen dezen vorm aan, dat slechts 50 procent van de arbeidskracht der leden wordt gebruikt.
- 1) Op het platteland duurt de werkloosheid feitelijk voort, maar zij is niet direkt zichtbaar; zij neemt b.v. in de kolchozen dezen vorm aan, dat slechts 50 procent van de arbeidskracht der leden wordt gebruikt.
- 2) In ‘Ontredderde Wereld’ beschrijft Hindus zijn verrassing, toen hij op een Zaterdagavond te Swertlofsk in den Oeral, de boulevards opgepakt zag met arbeiders op modern Europeesche wijze gekleed, velen zelfs met lage schoenen aan.

dan hun engelsche en noord-amerikaansche kameraden. In 't algemeen blijken zij, een feit dat te denken geeft, niet immuun voor kleinburgerlijke kultuurinvloeden¹⁾.

Onder de factoren, die den toestand der arbeidersklasse bepalen, behooren behalve voedsel, kleeding, woning o.a. ook de sport en de mogelijkheden tot ontwikkeling, waar onder ik niet alleen alle mogelijke clubs en kursussen, de film, de radio, het tooneel, de concerten, maar ook het reizen reken. Wie een levendig en aanschouwelijk beeld wil krijgen van de vermeerdering van levensvreugde, die de sport (of, beter gezegd, de lichaamskultuur) en de vakantie-reizen naar de bergen, de zee, de groote stroomen, voor honderdduizenden jonge arbeiders en arbeidsters beteekenen, van de enorme verrijking-van-hun-bestaan, die de nieuwe mogelijkheden op dit ééne gebied aan tallozen brengen, die leze het aardige, vlotte boekje van Ella Maillart, 'Parmi la jeunesse russe de Moscou au Caucase'. Hij zal er beter door begrijpen, wat de revolutie voor de massa's doet en wat haar kultureele werkingen zijn, dan uit vele bladzijden met tabellen en cijfers.

Een werkelijke verslechting in de levensvoorwaarden der massa's zien wij in de toenemende verschillen in de loonhoogte tusschen verschillende categorieën van arbeiders onderling en ook tusschen die der arbeiders, met uitzondering van de meest-geschoolden, en die der technici en ingenieurs. De hooge honoraria, die vele letterkundige en wetenschappelijke schrijvers verdienen, bewijzen eveneens, dat ook in Rusland de geestelijke arbeid finantieel nog zeer bevoorrecht is boven den handenarbeid en dat er van het werkelijk toenemen der sociale gelijkheid door

- 1) Alleraardigst beschrijft Gladkow in 'Nieuwe Aarde' hoe Galja, de jonge onderwijzeres van prolearische afkomst, kersversch van de Hoogeschool, waar zij opvoedkunde heeft gestudeerd, direkt na haar aankomst in de Commune waarnaar het boek heet, begint met haar kamertje op te smukken, precies als een meisje uit den kleinen middenstand dat bij ons zou doen. Maar als zij klaar is, komen de kommunistische bestuurders binnen, echte utilitairers, die haar om haar kleinburgerlijke neigingen bespotten.

nivelleering der inkomsten geen sprake is. Ongetwijfeld is in deze dingen en in den geest die ze mogelijk maakt, sedert het vijfjaarsplan tot uitvoering kwam veel veranderd. De groote behoefte aan technisch-wetenschappelijke leiders en specialisten heeft tot betere betaling hunner prestaties genoodzaakt. De geestesgesteldheid paste zich bij de feitelijke veranderingen aan: de eisch der gelijkheid, die zich onmiddellijk na de revolutie met de grootste felheid doorzette, geldt nu voor kleinburgerlijk¹⁾.

Maar behalve de ongelijkheid in de belooning van den arbeid, die Rusland met de overige wereld deelt, lijdt men er ook onder de ongelijkheid van prijzen voor dezelfde waren en van de mogelijkheid, zich van die waren te voorzien. Er zijn immers vijf soorten winkels: die van de verschillende verbruiksverenigingen, die van de staatsbedrijven, die voor buitenlandsche arbeiders en specialisten, de zgn. valutawinkels, en de vrije markt. Tusschen de winkels der verbruiksverenigingen bestaan ook weer prijsverschillen al naar de kwaliteit der waren, die zij verkoopen. Men koopt er de gerantsoeneerde artikelen tegen tamelijk lage prijzen. Maar in deze winkels zijn de artikelen, die men het meest noodig heeft, suiker b.v., in den regel spoedig uitverkocht. De winkels der vreemde arbeiders en specialisten hebben waren van veel beter kwaliteit dan die, welke voor de Russen zelf bestemd zijn. Ook vindt men er een ruimer keuze van artikelen. De valuta-winkels komen evenmin voor de Russen zelf in aanmerking, daar men in goud of in buitenlandsche valuta moet betalen²⁾. En dan is er de vrije markt, dat wil zeggen de bazars en de straathandel³⁾. Maar daar zijn de prijzen vele malen hoc

1) Gumbel, De Stem, bl. 735.

2) Gumbel, bl. 736.

3) Sedert in Juni l.l de leden der Kolchozen en de kleine boeren weer vrij over het overschot hunner produkten, dat de Staat niet opeischt, mogen beschikken, zijn daar nu nog de verschillende markten weer biigekomen. Op de jaarmarkt voor landbouwprodukten te Leningrad, die kort na het vrijgeven van den handel in landbouwprodukten werd gehouden, waren de prijzen betrekkelijk laag.

ger, dan in de koöperatieve- en staatswinkels. Toch maakt de arbeider er wel gebruik van, bijvoorbeeld om zijn tekort aan brood aan te vullen.

Al deze prijsverschillen komen natuurlijk neer op de bevoorrechting der beter-betaalde russische en der buitenlandsche arbeiders. Maar daarmee is de ongelijkheid niet ten einde; integendeel zij begint pas. In de gewone koöperatieve winkels met hun gesloten distributie moet de arbeider of de arbeidster vaak zeer lang in de file staan, met de kans, dat als hij of zij aan de beurt komen, de begeerde waar uitverkocht is. Maar er zijn bevoorrechte categorieën, die zich in de staatsbazars of in de winkels voor vreemde arbeiders mogen voorzien van wat zij nodig hebben. Zij behoeven niet in de rij te staan; en daar waar anderen 25 roebel betalen voor een paar laarzen, kosten die hun 9 roebel het paar. Die bevoorrechte arbeiders zijn de leden der stootbrigaden, de oedarniki.

Hier openbaart zich een van de bedenkelijke werkingen van het opjagings-stelsel, waartoe het vijfjarenplan gevoerd heeft. Toen men alles ging zetten op de bereiking der cijfers van het plan, moest men er onherroepelijk toe komen, aan de meerdere of betere arbeidsprestatie van den oedarnik een materieele extra-belooning te verbinden. Deze ontwikkeling was fataal. Immers, zooals Hindus terecht opmerkt, 'de materieele belooning is de drijvende kracht van het zakenleven.' Door de stoffelijke bevoorrechting, die de leden der stootbrigaden genieten, verandert deze instelling van karakter en ontaardt; de oedarniki worden door hun kameraden niet langer bewonderd en gerespekteerd om hun meer dan gewone prestatie, maar benijd om hun betere levensvoorwaarden.

Uit het voorgaande blijkt wel, dat het onmogelijk is om op de vraag, of de materieele toestand der arbeidersklasse onder het vijfjaarsplan beter of slechter geworden is, eenvoudig met ja of neen te antwoorden. Er zijn daartoe te

veel elkaar doorkruisende en gedeeltelijk opheffende factoren in het spel. Maar dit eene is wel zeker. Door het gedwongen sparen der bevolking werden in enkele jaren tijds reusachtige grond- en bedrijfskapitalen ten dienste der productie gevormd¹⁾. Dit was onmogelijk, zonder dat de massa veel ongerief en ontberingen leed. Men vertroost haar echter met het vooruitzicht, dat het gevormde gemeenschapskapitaal weldra onmetelijke rente zal afwerpen. En die rente zal aan de geheele gemeenschap ten goede komen.

Nog moeilijker wordt de beantwoording van de vraag ‘wat bracht het vijfjaarsplan aan de massa der arbeiders’. wanneer we denken aan datgene, wat de westersche proletariër, en vooral de westersche socialist, het hoogste goed acht: de persoonlijke vrijheid. Op dit gebied hebben de russische arbeiders, vooral in de laatste twee jaren, offers gebracht, die in beteekenis de materieele evenaren zoo niet overtreffen. De beroemde redevoering, die Stalin den 25en Juni '31 op een konferentie van Sowjetstaathuishoudkundigen hield, is het program geworden voor een algemeene vernieuwing der methoden in het industrieele leven, die belangrijke gevolgen heeft voor alle bij het produktieproces betrokken categorieën van werkers.

Weg met de *oerawnilowka*, de mechanische gelijkmakerij der arbeidsloonen, die voor een groot deel schuld is aan

- 1) Het grond- en bedrijfskapitaal steeg van 3844 millioen tsjernowetzoebel in 1926-27 tot 15.503 t.r. in 1931, wat beteekent, dat het ongeveer verviervoudigd werd. Deze enorme stijging werd bereikt door het onttrekken van alle niet onontbeerlijke bijdragen aan de komsumptie, ten einde ze te gebruiken voor den opbouw. De akkumulatie van kapitaal bedroeg in 1928 3.696 en in 1930 6.167 millioen r.; in het laatste jaar vóór den oorlog 1.417 vooroorlogsche r. Het totaal bedrag der komsumptie bedroeg in dat jaar 12.479: in 1928 12.953 en in 1930 13.600 v.o. roebel Per hoofd der bevolking maakt dit: 90.6; 83.7, en 85 8. Deze gegevens zijn ontleend aan: Der Fünfjahrplan and die Deckung des täglichen Bedarfs in der U d.S.S.R. (Ost-Europa, April 1932).

het onzinnige verloop der arbeidskrachten¹⁾! Wie heden het tariefsysteem instelt op den grondslag der gelijkmakerij, zonder rekening te houden met het onderscheid tusschen gekwalificeerden en niet-gekwalificeerden arbeid, die breekt met het marxisme en het leninisme, oordeelt Stalin. Behalve ‘leidende arbeidersgroepen’, mogelijkheden tot vooruitkomen, prikkels tot het opstijgen naar de groep der geschoolden, zijn noodig verbetering van de verzorging en de huisvesting, ‘ter bevestiging der arbeiders aan de onderneming’.

Weg met de even verderfelijke *obeslitschka*, het ontbreken van elke verantwoordelijkheid voor de opgegeven taak, voor de machines en werktuigen! Weg met de verwaarloozing der machines door de voortdurende wisseling der arbeiders, die ze bedienen! In zijn rede karakteriseerde Stalin de *obeslitschka* als ‘de geesel der industrie’, de onwettige gezellin van den ononderbroken arbeidsduur. De logge lichamen der reusachtige industrieondernemingen worden in kleinere onderdeelen gesplitst, het beheer der afzonderlijke ondernemingen aan verantwoordelijke directeurs opgedragen. Het beginsel der persoonlijke verantwoordelijkheid worde op alle trappen der bedrijfshierarchie op den voorgrond gesteld!

Weg met de gelijkvormigheid der arbeidersklasse! Het reusachtig aantal leidende en technische krachten, die de exploitatie van nieuwe produktiegebieden (de Oeral, Siberië, Turkestan) en de ontwikkeling van het spoorwegnet noodig maakt, kunnen bij lange na niet door de hoogeschoolen en technikums geleverd worden, ondanks de voortdurende uitbreiding van deze instellingen en de invoering van ‘spoed-kursussen’. Ook uit de arbeiders in de bedrijven moet de ‘nieuwe bovenlaag’ gevormd wor-

1) In sommige gebieden zoals het Donhassin, bedroeg het verloop (in 1930) 24 procent per maand; in 1931 nog 20 procent. Sedert 1930 verlaten niet slechts de seizoenarbeiders, maar ook de oude kaders de mijnen. Ost Europa bl. 651. Augustus 1932.

den. Plaats voor de begaafden, ook wanneer zij geen communisten zijn!

Weg met de slordigheid in de boekhouding der bedrijven, de verwaarloozing van alle economische gezichtspunten bij de produktie. Weg met het weren van partijlooze arbeiders uit de hogere rangen en met de onhebbelijke behandeling der specialisten! Ook hun goede wil moet worden erkend en beloond.

‘Het produktie-plan is de levende arbeid in de praktijk van miljoenen *menschen*. De werkelijkheid van het produktieplan zijn de miljoenen werkers, die aan het nieuwe leven vorm geven. De werkelijkheid van het program zijn *levende menschen*, zijn wij allen.’ Aldus Stalin. Stalin, die inziet, hoe de weg dien men insloeg nieuwe taken oplegt, naar nieuwe situaties voert, nieuwe problemen schept, die men slechts langs nieuwe wegen kan oplossen. Stalin, die er nadruk op legt dat het *menschen* zijn, die het plan verwerkelijken, en uitspreekt, dat rekening moet worden gehouden met de psychologische factoren in de werkenden.... Dit was het nieuwe element in zijn rede; deze eenvoudige waarheden van hoogerhand erkend te zien, daar was men in Rusland aan ontwend. Wat hij zeide kwam er op neer, dat men menschen niet moest behandelen als machines, en dat levende ontwikkeling geen onbewegelijke eenvormigheid beteekende, maar voortdurende differentiatie. De toepassing van zijn rede op de praktijk, beteekende, dit differentiatieproces bewust ondersteunen. Dat gebeurt nu sedert bijna een jaar in Rusland. De arbeidersmassa differentieert zich. Sommigen stijgen omhoog; anderen blijven achter. Wellicht is het de meerderheid, die achter blijft. Een smartelijk denkbeeld, voor hen, voor wien de waan der absolute gelijkheid bekoring heeft. Maar, is differentiatie geen begeleidend verschijnsel van elken kultuurbouw?

En dan: is het opstijgen der minderheid tot meer verant

woordelijk werk, tot meerdere kulturele behoeften, geen vereichte opdat ook de achterblijvende meerderheid, in een langzamer tempo, den weg omhoog betrede?

Zeker zal de bewuste ondersteuning der differentiatie veel onrechtvaardigheid meebrengen, veel smart en grievende teleurstelling. In het algemeen echter zien wij haar als een progressieve faktor, een positief kulturelement. 'Men moet zich inspannen; men is verantwoordelijk voor zijn taak, voor de machine, de grondstoffen' In haar kinderdroom had de arbeidersklasse zich, en niet enkel in Rusland, de verwezenlijking van het socialisme anders gedacht. Het vijfjaarsplan helpt haar, dien kinderdroom achter zich to laten....

Maar er zijn aan de ontwikkeling van de arbeidsvoorwaarden in het vijfjaarsplan ook andere kanten. Die ontwikkeling heeft sterkere bindingen van den arbeider aan het produktie-proces gebracht, dan het kapitalisme ze kent. Door de verordeningen van '31 wordt de arbeider 'vastgebonden' aan de onderneming, waar hij werkt. Vóór het einde van het vijfjaarsplan, heet het in die verordening, mag hij de onderneming niet verlaten. Wie het toch doet, moet een boete betalen. In sommige gevallen worden zijn rantsoeneeringskaarten eenigen tijd ingehouden, wat beteekent, dat hij zijn levensmiddelen moet koopen op de vrije markt, tot voor hem onbetaalbare prijzen. Wel is waar wordt hieraan nog niet met alle gestrengheid de hand gehouden; het verloop van arbeidskrachten is niet gestuit, de zwerflust der massa's blijkt voor 't oogenblik nog sterker dan de wet, op den duur echter zal de wet de sterkere kracht blijken. Immers achter haar staat de dwingende macht van den staat.

Maar niet enkel de arbeider en de arbeidster zijn aan de onderneming, waarin zij werken gebonden; hun kinderen zijn dat feitelijk ook, of, althans, de ontwikkeling gaat in die richting. De jongen en het meisje, die een 'fabrieks-

school' bezoeken, dat is een school annex aan, en behoorend tot, een bepaalde onderneming, worden op die school voor het technisch arbeidsproces in die onderneming voorbereid. Bij het einde van hun leertijd gaan zij automatisch naar haar over. Ditzelfde is het geval voor de studenten aan de technische hoogeschoolen, die - zooals al meer gebruikelijk wordt - eveneens aan groote industrieele ondernemingen 'vastgehecht' (prikrepitj) worden. Al meer wordt de mensch aan het materieele produktieproces 'vastgehecht'. In de praktijk wordt hij - ondanks Stalins waarschuwing: '*menschen* maken het vijfjaarsplan', al meer als een aanhangsel van dat proces beschouwd.

Maar de arbeiders worden niet alléén met betrekking tot, en gedurende de uren van, hun werk aan de produktiemiddelen en het produktieproces 'vastgehecht'. Dat proces vormt het middelpunt, waar heel hun leven om draait. 'Men bezichtige een fabriek, zooals b.v. de 'Krasnui bogatur', een fabriek van overschoenen in een voorstad van Moskou. Men neemt alles in zich op: de verzorging met grondstoffen, het produktieproces, de loonmethoden, de fabriekskantine, klub, cinema, huisvesting der arbeiders, fabrieksschool, crèche, ziekenhuis, melkverzorging voor de kinderen, alles voor ongeveer 13.000 arbeiders met hun gezinnen, als een voorstad van wellicht 30.000 menschen geprojecteerd. De groote fabriek staat daar als een zelfstandige economische en sociale eenheid; men voelt haast de herinnering in zich opkomen aan het middeneeuwsche 'grangium', de economische eenheid, zooals b.v. een klooster die vormde. In deze onderneming gaat het den arbeider niet slecht, maar er uit komen wordt al moeilijker. De fabriek voedt zijn kinderen op tot voortzetting van de taak der arbeiders van heden en daarmee van de partij; de fabriek bindt den arbeider, vooral den geschoolden, aan de plaats van zijn arbeid, terwijl zij te-

vens al sterker op de arbeidstucht drukt. Zeker is de arbeider heer en meester over het produktiemiddel, dat deze fabriek van overschoenen in het geheel der volkshuishouding beteekent. Hij werkt niet om winst te maken voor een partikulieren ondernemer. Maar hij moet maken dat het staatsbedrijf rendeert, en door dit feit, en het daarmee samenhangende van steeds toenemenden druk en dwang, wordt hij, de heer en meester van het produktiemiddel: fabriek van overschoenen met alles wat er bij behoort, tevens voortdurend meer de slaaf van dit produktiemiddel en van hen, die het voor de gemeenschap hebben ingevoegd in het veel-omvattende plan der staatshuishouding.'

Zoo schrijft niet een of ander syndikalist of anarchist, maar een duitsch konservatief geleerde, professor Otto Hoetzsch, een der beste kenners van de sowjet-ekonomie en zeker allermint een vijand van Sowjet-Rusland. En wanneer wij zijn voorstelling der feiten overdenken, zullen wij in elk geval moeten toegeven, dat het sowjetrussische begrip van 'vrijheid' zich met het west-europeesche haast nergens meer dekt.

De redeneering van Prof. Hoetzsch klemt nog meer, wanneer wij haar toepassen op de ontzaglijke fabriekskomplexen en fabriekssteden die nu in Rusland overal in wording zijn. Zij worden gebouwd voor 50.000 à 100.000 menschen. 'Socialistische steden', noemt het plan deze reusachtige produktie-eenheden, waarin hetzij verschillende organisch verbonden bedrijven samengevoegd zullen worden, hetzij één enkel gespecialiseerd monsterbedrijf zal bestaan, zooals met Awtostrój, de stad der auto's, het geval is. Hier herhaalt zich op grooter schaal al datgene, wat bij de enkele fabriek geschiedt: de binding der eenlingen, van hun wieg af tot aan hun graf, aan een kompleks van instellingen, waarvan de plaats der produktie het centrum en de kern is. In die steden, - géén 'toe-

komststeden', immers in Awtostrój en Magnitogorsk wordt reeds gewerkt en gewoond, al is hun bouw nog bij lange na niet voltooid, - zal ook de kollektivisatie niet meer de belemmeringen ontmoeten, die het verleden in de oude steden nog op tal van wijzen opricht. Wel is waar houdt de bouwwoorde der 'socialistische steden' nog rekening met het bestaan van het gezin: er worden nog appartementen van twee à drie kamers met eigen keuken en badhokje gebouwd, en elk daarvan kan door een deur van de anderen worden afgezonderd; - maar er wordt toch bij den bouw op gerekend, dat het grootste deel der bewoners hun leven in gemeenschap zullen voeren, samen eten, samen hun kinderen opvoeden, samen studeeren, hun vrijen tijd doorbrengen, enz. Het 'tehuis' zal nog slechts de plaats zijn, waar man en vrouw met kortere of langere tusschenpoozen samenkomen, en waar hun kinderen hetzij's nachts bij hen komen, hetzij, zoo ze in de kinderkommune slapen, hen af en toe bezoeken.

Men zou den ondoordringbaren nevelwand der toekomst met zijn blikken willen kunnen doorboren, om iets van de vormen te zien, die het leven in die 'socialistische steden' zal aannemen. Het afsterven der sociale en economische funkties van het gezin verschrikt hem of haar niet, die weet, dat de inkrimping der gezinsfunkties ook in West-Europa op zijn minst al sedert anderhalve eeuw aan den gang is. Wat in Rusland treft, is, naast het snelle tempo van het proces, de aandrang, die er van bovenaf doelbewust op wordt uitgeoefend. Ook, zoo weldra in de Sowjet-Unie, zooals Hindus dit waarschijnlijk acht, van het gezinsleven enkel een schaduw zou overblijven, ook dan behoefde dit niet per se een verarming van het leven te beteekenen. Het komt er slechts op aan, ten eerste, of de diepste kern van den gezinsband het verlies van de economisch-sociale funkties overleeft. Waarom zou dit niet mogelijk zijn? Waarom zou de innerlijke rijk-

dom, die in de, met elkaar eng vervlochten, betrekkingen tusschen man, vrouw en kinderen, besloten kan liggen, zich niet op nieuwe manieren manifesteren, wanneer de laatste overblijfselen van het gezin als maatschappelijke produktie-eenheid verdwenen zullen zijn?

In de tweede plaats echter hangt de vraag, of wat men gewoonlijk den ondergang van het gezin noemt, en wat in werkelijkheid een transformatie van het gezin kan worden, in het leven al dan niet een leegte zal achter laten, van het feit af, wat daar voor in de plaats zal komen. Zullen de funkties van het gezin overgenomen worden door den staat, door zijn bureaukratische instellingen? Zal in de 'socialistische steden' het centralistisch beginsel de overband krijgen, zal het leven er van boven-af geregeld worden en de kringloop van produceeren-konsumeeren steeds op meer mechanische wijze afgelegd worden? Of zullen, om het reuzenhedrijf, dat de sociale kern vormt, heen, talrijke kleine levens-eenheden ontstaan, kleine autonome organismen opkomen, waarin het leven in duizenden facetten flonkert, tot openbaring komt in duizenden gestalten, allen doorstroomd van zijn warme bloed, allen doortrild van eigen willen en begeeren, eigen liefhebben en bewonderen, allen van eigen vormkracht vervuld? Zóó was het in de middel-eeuwen; door alle levenskringen, alle autonome organismen, pulseerde de geest; van de uiterste periferie stuwde hij zijn golven naar het centrum; de levende kracht dier talrijke kleine gemeenschappen voedde de groote gemeenschap, verrijkte haar en stroomde weer uit tot hen allen.

Zou iets dergelijks niet in de Sowjet-Unie nu kunnen geschieden? In haar zet toch niet *uitsluitend* het centralistisch beginsel zich door? In sommige opzichten wordt het nieuwe leven toch ook in autonomie gegrondvest?

Men denke slechts aan de verregaande autonomie op kultuurgebied, die de nationale minderheden er genieten,

en aan den rijken kultuurbloei, waartoe zij leidt. Professor Hoetzsch heeft het beeld opgeroepen van de *grangium*, het gesloten bedrijf der middeleeuwen met de daarom heen gegroepede instellingen. Maar waarom kunnen wij ons ook niet voorstellen, dat het leven zich meer naar analogie van de middeleeuwsche *stad* zal ontplooien?

Wanneer men denkt aan het groote aantal instellingen, waarin het leven in de Sowjet-Unie nu zijn nieuwen vorm krijgt, - te menigvuldig zijn ze, om hier opgesomd te kunnen worden - dan lijkt ons dit laatste allerm minst uitgesloten. Mits het aan den levenden geest van kameraadschap, die enkel waarlijk gestalte krijgt in de kleine cultuur- en levensgemeenschappen, waarin men elkaar als menschen nader komt, als menschen lief en leed deelt, en elkaars lotgemeenschap bepaalt, gelukt om den geest van centralisatie, militarisatie en bureaucratisme terug te dringen. Hier treedt de staat op als de driehoofdige hydra, die de gevaarlijkste vijand is van de doeleinden der kultureele revolutie: verrijking van het levens-milieu en groei van de kiemen en geestelijke krachten in allen, in voortdurende wisselwerking.

Wanneer men probeert, zich rekenschap te geven van de ontwikkeling der laatste jaren in de Sowjet-Unie, ziet men op elk gebied de centralistische elementen, die tot een dood mechanisme drijven, met den van omlaag opborrelenden drang tot leven, die autonoom zijn vormen schept, worstelen¹⁾. Wij zien de gemeenschap in haar vollen omvang op weg, een gedwongen dienstgenootschap te worden, wij zien de ontwikkeling op weg, waardoor men als arbeider of technicus in een bepaald bedrijf wordt geboren, en daaraan voor zijn leven gebonden. Wij zien organen, die aanvankelijk tot functie hadden, hetzij voor de speciale belangen van een onderdeel der gemeenschap

1) Natuurlijk vindt die strijd ook in andere landen plaats, maar nergens op zulk een reusachtige schaal en met zulk een ongeëvenaarde kracht als in de Sowjet-Unie.

op te komen, zooals de vakorganisatie, of in bepaalde behoeften der gemeenschap zelfstandig te voorzien, zooals de verbruiksvereeningen, door den staat opgeslokt worden en in zijn ontzaggelijk raderwerk ingevoegd. Wij zien, hoe door een ‘onbeschrijfelijke overorganisatie’, de verschillende deelen van het reusachtig apparaat langs elkaar heen werken en vaak een beduchtheid voor alle verantwoordelijkheid ontstaat, die zich in niets van het vooroorlogse regiem onderscheidt¹⁾.

Wij zien den geest van militaire tucht van het militaire gebied naar alle andere gebieden van het maatschappelijk leven overslaan, steeds meer tot uiting komen in de taal²⁾ en de vormen der opvoeding bepalen³⁾. Wij zien - naar het oordeel van schrijfster dezes, - den reusachtigen produktietoestel zich al meer verzelfstandigen en tegenover de leden der gemeenschap optreden als een onafhankelijke macht. De doeleinden van dit vijfjaarsplan, en die van de volgende plannen, komen los te staan van de idealen van een vrij, innerlijk rijk, in broederschap gevoerd leven, die de eigenlijke doeleinden der Novemberrevolutie waren, zooals zij de kern van elke socialistische beweging zijn. In de sociale atmosfeer, geschapen door het geronk van millioenen motoren, het gedruisch van millioenen vliegwielen, het getik van millioenen schrijf- en rekenmachines, in de jacht waarmee het geraamte van een nieuwen maatschappelijken opbouw haastig-ruw in elkaar wordt getimmerd, in de monsterachtige aanzwelling eener bureaucratie, die altijd en overal de vijandin van menselijkheid, durf, persoonlijk verantwoorde-

- 1) O. Holzsch, Gegenwarts probleme der Sowjet-Union, Ost Europa, Augustus 31 bl. 645.
- 2) Reeds sedert jaren zijn uitdrukkingen in zwang gekomen als ‘front van den arbeid’ - ‘afwenden van de dreigende doorbraak’ enz. Sedert het opjagen van het tempo der produktie noodig maakte, het tempo te versnellen, waarin het leerplan op de technikums enz. wordt doorgewerkt, spreekt men van de ‘mobilisatie’ der leerlingen.
- 3) Voorbeelden daarvan brengt o.a. Matthijsen in zijn reisbrieven met betrekking tot een opvoedingstehuis voor verwaarloosde kinderen en een pionierskamp.

lijkheidsbesef en geest van initiatief geweest is, in dit alles wordt het geluid van het socialistisch verlangen overstemd, zijn gestalte schijnt aan het gezicht onttrokken te worden en al verder weg te drijven, een bloedeloze schim. Dit alles moest gebeuren toen men besloot, alle beschikbare energie en alle materiele hulpmiddelen in de eerste plaats op den bouw van een ontzagwekkend produktie-apparaat te koncentreeren. Toen men besloot, terwille der vorming van een zware industrie, 'de grootste der wereld', die in hoofdzaak machines en werktuigen voortbrengt, de verbetering der outillage van de lichte industrie, die verbruiksgoederen voortbrengt, en der uitbreiding van deze laatste, nog uit te stellen. Toen men, tenslotte, besloot om het vijfjaarsplan uit te voeren in vier jaar en zich daarmee overleverde aan de daemonen van haastigheid en van het opdrijven der kwantiteit. En wie zij eens te pakken hebben, die houden deze daemonen stevig vast!

En toch is er, ondanks dit alles, zonder twijfel in Rusland een sfeer te vinden van geluk en vrijheid als in geen enkel kapitalistisch land, immers van moed en kollektief zelfvertrouwen; een bewustheid, allen te samen naar een grootsch levensdoel te streven, een sfeer van menselijke kameraadschap óók, ondanks het vele gekijf, de geprikkeldheid en gemelijkheid, slechts al te verklaarbaar door het gebrek aan kleding, aan levensmiddelen, aan woningruimte, en het eeuwig moeten vechten om zijn deel te krijgen. Die kameraadschap is de eerste gave vrucht der sociale gelijkheid, der gelijkheid van belangen en aspiraties van de overgrote meerderheid, die heden nog bestaat¹⁾.

- 1) Een sterke indruk van de bevrijdende werking dezer kameraadschap geeft het boekje van Ella Maillard, die speciaal met de russische jeugd - ook wel met ouderen - op tal van plaatsen in aanraking kwam: in de werkplaatsen der cinema's, in sportverenigingen, in volksrestaurants, op de spoorwegen, in de sanatoria enz. En overal genoot zij van het direkte kontakt tusschen mensch en mensch, dat de burgerlijke beschaving zoo goed als vernietigd heeft.

Er vindt heden in Rusland binding plaats op ontzaggelijke schaal van eenlingen en sociale groepen aan het produktieproces. Maar er vindt ook, en eveneens op ontzaggelijke schaal, bevrijding plaats uit vroegere gebondenheden, het meest wellicht bij de boeren, ondanks al de hardheid, waarmee de geforceerde, met liefdelooze ruwheid doorgevoerde industrialisatie-kollektivisatie juist hen treft. Er is het proces van het ontwaken tot zelfbewustzijn van miljoenen boeren, hun ontwaken tot het besef, redelijke wezens te zijn, die eischen mogen stellen aan de regeering en den moed vinden dit te doen¹⁾. Er is de wil om de kinderen, van de wieg af aan, op te voeden tot zelfstandige wezens en tevens den gemeenschapsgeest in hen te wekken en te versterken²⁾. Er is het geloof aan de mogelijkheid der regeneratie van alle sociaal-minderwaardigen als dieven, dronkaards, verwaarloosde kinderen, prostituées, door verplaatsing in een beter milieu, door arbeid in gemeenschap, door vertrouwen en kameraadschap, en wat meer beteekent, er is de geslaagde toepassing, hier en daar, van dat geloof in de praktijk. Zoo is er overal uitbottend leven, overal opgang tot vrijheid-in-gebondenheid-aan-de-gemeenschap.

Zeker, de banden waarmee de individuën aan het produktieproces en aan den staat zijn vastgehecht, worden veelvuldiger en sterker, maar ook de individuën groeien en de individualiteiten nemen in aantal toe. Behalve voor een uiterst kleine minderheid, bestond er tot nu toe geen mogelijkheid voor den Rus, zich als individu te voelen met eigen levensbegeerten, een eigen smaak, een eigen taak

- 1) Men leze in Hindus 'Ontredderde Wereld', zijn met vreugde vermengde verbazing over het zelfbewuste optreden der boeren in de schod, de aloude dorpsvergadering, die door de revolutie werd vernieuwd en waarschijnlijk ook in de Kolchozen in een of anderen vorm voortleven zal
- 2) Zeer aanschouwelijk beschrijft Alice Uithrow Field, in haar boek 'Protection of Women and children in Sowjet Russia', de opvoeding der kinderen in de crèches. De kleertjes worden zóó gemaakt dat de kleuters altijd op elkaars hulp aangewezen zijn om ze dicht te maken. Een groep kinderen van drie jaar kan behalve wat het koken betreft, in het kleuterhuis geheel voor zich zelf zorgen.

in het leven. Thans ontstaat die mogelijkheid in Sowjet-Rusland voor duizenden en duizenden, allereerst op het gebied van den arbeid en de kultuur. Het beeld dier evolutie ziet men in de literatuur, waar in de laatste jaren de persoonlijke konflikten en problemen steeds meer de aandacht vragen¹⁾.

Het is de dwaling van den verindividualiseerden Europeaan, te denken, dat de persoonlijkheid in de bindingen van het kollektivisme niet groeien kan.

- 1) Niet minder blijkt de toeneming der kultuurbehoeften van massa's in het buitengewoon-hooge verkoopcijfer dat de russische klassieken bereiken. De werken van Tolstol verschenen in twee miljoen exemplaren; die van Poesjkin en Tsjechov in één miljoen. Hieruit blijkt wel, dat techniek en de industrialisatie in de Sowjet-Unie niet het geheele geestelijke leven in beslag nemen.

V. Tegenstrijdigheden tusschen de socialistische en de mechanistische kultuurelementen.

Zoowel de opdrijving der kwantiteit, als de opjaging van het tempo der produktie, zijn typische verschijnselen in het kapitalisme, verschijnselen die samenhangen met een materialistisch-mechanistische geestesgesteldheid. Nergens zijn die verschijnselen tot zoodanige ontwikkeling gekomen als in Noord-Amerika. Ook kregen zij daar, in verband met een sterk positivistisch-individualistische oriëntatie, hun bijzonderen vorm in de getallenmanie en de jacht op het rekord. Al deze, tot de sfeer van het Europeesch-Amerikaansche kapitalisme behorende elementen, nam het bolschewisme van de periode 1927-1932 over; het voegde ze in den bouw van zijn socialisme, zijn planmatige produktie ter voorziening in de behoeften der gemeenschap, in.

In dit verrationaliseerde en vermechaniseerde bolschewistisch socialisme, klopt nog steeds het gloeiende hart van een sociaal messianisme, dat al het persoonlijke en tijdelijke ondergeschikt maakt aan het besef eener strijdbare roeping, die ‘in laatste instantie niet van deze wereld is’¹⁾. Deze tegenstrijdigheid beheerscht het bolschewisme en komt in al zijn praktische bemoeiingen aan het licht. Zij openbaart zich in de tegenstelling tusschen zijn streven naar verlossing en verheffing van den mensch, en zijn verachting voor de geestelijke kern der menschelijke persoonlijkheid. Niet minder openbaart zij zich in de tegenstelling tusschen zijn pogen, de produktie in te richten ten behoeve van mensch en gemeenschap, met zijn drang, al het andere ondergeschikt te maken aan de toeneming der produktiviteit van den arbeid.

1) Fritz Lieb in ‘Christentum und Bolschewismus’ (Das Notbuch der russischen Kirche).

Nergens buiten Rusland streeft men zoo energiek naar de verheffing van den mensch uit haast dierlijke barbaarschheid en geestelijke omnachting. Nergens doet men zóó zijn best om iederen mensch en ieder kind de kans te geven, zijn lichamelijk-geestelijke krachten te ontplooiën. Nergens wekt de voorstelling van een mensch, als in het bezit zijnde van een ander mensch - een kind in dat van zijn vader, een vrouw in dat van haar man, - zooveel verontwaardiging en afschuw op. Nergens wordt elk menschelijk wezen niet enkel beschouwd maar principieel ook reeds behandeld - hetzij dan een dronkaard of een verwaarloosd kind, een prostituée of een misdadiger, - als een medemensch, die de moeite waard is om gered te worden en dit ook kàn door arbeid, vertrouwen en kameraadschap. Maar nergens, ook in Amerika niet, wordt met den mensch zóó roekeloos omgesprongen. Nergens wordt, wanneer het er om gaat de strijdbare roeping te volgen, de sociale visie te verwezenlijken, het recht van het individueele gevoel en geweten zoo cynisch ontkend. Nooit en nergens werden en worden, behalve dan in 'godsdiens' -oorlogen en in imperialistische oorlogen, honderdduizenden en millioenen met zoo fanatieken geloofsijver vervolgd, wanneer hun eigendomsverhoudingen, hun denkwijze, hun zeden en gewoonten, een dam tegen die verwezenlijking schijnen op te worden.

De russische revolutie, men kan het zich niet genoeg inprenten, kwam onmiddellijk uit den wereld-oorlog voort, uit een oorlog, waarin voor de russische massa's het 'nationale Wij' een waan was gebleken.

Dit verklaart voor een aanmerkelijk deel (al zijn er ook andere oorzaken) waardoor in die revolutie de algemeene humanitaire idee van het socialisme te eenenmale overvleugeld werd door een verkrampt, uiterst aggressiefingesteld, klasse-bewustzijn. De handhaving van de Sowjetgemeenschap, die verrees op een, aan dat van de kapi-

talistische staten tegengesteld levensbeginsel, werd nagestreefd met al de middelen van kapitalisme en imperialisme, behalve dat der uitbuiting van den mensch door den mensch. De aanvaarding dier middelen bracht in de gemeenschap spoedig den diktatorialen staat tot macht. Zij voerde tot de overname, uit den inventaris van het tzarisme, van de politieke politie met haar willekeur, haar wreedheid, haar verklikkersstelsel, haar haast absolute autonomie. Zij voerde tot de georganiseerde terreur met haar demoraliseerende en verlammeende werkingen op de massa's¹⁾.

De burgeroorlog kwam in 1921 tot een einde. Maar de geestesgesteldheid, die alle vormen van geweld en dwang als onmisbare middelen in den strijd voor de handhaving en uitbreiding van een socialistische staats-gemeenschap aanvaardt, bleef in wezen onveranderd. Het 'front' werd van een politiek-militair tot een economisch-sociaal begrip, maar de gevoels-toon, aan dit begrip verbonden, bleef even geladen met agressiviteit. Met denzelfden fellen klassehaat, waarmee de bolschewiki in de eerste periode der revolutie de witte legers van Denikin, Joedenitsch en Wrangel bestreden hadden, deden zij het in de tweede fase allen, die de nationalisatie der produktiemiddelen en de kollektivisatie van het produktieproces dwarsboomden. Aan de motieven van hen, die zich de nationalisatiekollektivisatie in den weg stelden, werd niet de minste aandacht geschonken. Socialistische overtuiging, die niet anders dan een langzamer maatgang der omzetting, meer eerbied voor de rechten van den arbeid en de traditioneele levensvormen eischte, werd op één lijn gesteld met gemeene hebzucht en eigendomsfanatisme. Het vijfjaarsplan werd beschouwd als een plan-de-campagne; de arbei-

1) Men zie hierover 'Als ich Volkskommissar war', en 'Gewalt and Terroer in der Revolution' beide van Dr. Steinberg, oud volkskommissaris van Justitie in Sowjet-Rusland. Vooral het tweede werk is een belangrijke bron tot verdieping van ons inzicht in de revolutie.

ders- en boerenmassa's kregen de beteekenis van pionnen op een schaakbord, die, wanneer dit noodig is of schijnt, door den spelende zonder schroom worden opgeofferd, om de partij te winnen.

De russische massa's zijn, met uitzondering der koelaki, geen klassevijanden, geen politieke tegenstanders der bolschewiki. Integendeel: zij zijn de klassen, ter wille waarvan de revolutie begonnen en doorgezet werd, de leden der gemeenschap, de subjekten der ontwikkeling en, wat de arbeiders aangaat, in naam de dragers der politieke macht. Maar tusschen de socialistische idealen en den wil, rekening te houden met de opvattingen en de verlangens der massa's voor wat het oogenblik betreft, hebben zich de doeleinden van het vijfjaarsplan ingeschoven. De eischen van dat plan, - dat zijn de eischen van de industrialisatie-kollektivatie in een amerikaansch tempo, die van den volledigen triomf der machinecultuur, - geven in de praktijk telkens den doorslag. De militaristische geest draagt, als een bacil die door de jaren nog aan virulentie heeft gewonnen, - kon het anders, toen de 'doorvoering van het socialisme in één land' de leus werd, - het zijne bij tot een praktijk van vaak onmenschelijke hardheid. De arbeider moet zijn vrijheid-van-beweging aan de uitvoering van het plan ten offer brengen; hij moet er genoeg mee nemen, dat de verbetering van zijn voeding en in vele gevallen die van zijn huisvesting, op den achtergrond komt, opdat men toch maar àl meer kapitaal in de zware industrie kunne aanleggen. Hij moet het beginsel van de zelfbepaling der groep op het gebied van den arbeid al méér prijsgeven, naar mate duidelijker blijkt dat de handhaving er van in de gecentraliseerde monsterbedrijven op wellicht onoverkomelijke bezwaren stuit. De boer moet nog veel zwaardere offers brengen: zijn zelfstandig bedrijf, de patriarchale vormen van zijn gezinsleven¹⁾,

- 1) Het is niet onnoodig, er aan te herinneren, dat dit gezinsleven in hooge mate berustte op de slavernij der vrouw, die straffeloos halfdood gewerkt en halfdood mishandeld kon worden, en de onderdrukting der kinderen door den vader-patriarch. Wij moeten oppassen het niet te verheerliken. Het was voot een groot deel gebouwd op tyrannie, ruwheid, drankzucht, liederlijkheid. Maar het was ondanks dit alles óók gebouwd op den ondergrond eener religieuze levensconceptie, die bij den nieuwen gezinsvorm te eenenmale ontbreekt.

zijn bewust-onbewuste verbondenheid met den grond, de natuur, den kosmos. Hij moet een industrie-arbeider worden, in wiens dagelijksch werk de zorg voor levende wezens, voor planten en dieren, steeds meer inkrimpt, vergeleken bij de zorg voor dingen van ijzer en staal.

De wil, den triomf der machine-kultuur, en nog wel op een maatstaf, waar naast de amerikaansche in het niet zinkt, te verzekeren, en de wil, den mensch te maken tot het subjeet der geschiedenis, zijn in het bolschewisme tot één wil versmolten. Zijn leiders willen noch kunnen zich een anderen weg tot de verlossing van het menschelijk geslacht voorstellen, dan de weg die gaat over het gecentraliseerde en gerationaliseerde reuzenbedrijf in de industrie, en over het eveneens gemechaniseerde en gerationaliseerde kollektieve grootbedrijf in den landbouw. Die weg gaat voor hen over den loopenden band, over de uiterste specialisatie van den arbeid, over de volkomen uitwisseling der natuurlijke arbeidsverdeeling tusschen de geslachten, en ten slotte over de opheffing van het gezin als economisch-zedelijke kern van het maatschappelijk leven.

Maar al is de socialistische gedachte, in den geest der makers van het nieuwe Rusland, één geworden met den wil tot vestiging der machine-kultuur, zoo zijn daarmee de tegenstellingen niet opgeheven die tusschen de doelstellingen van beide wilshoudingen essentieel bestaan. Die tegenstellingen zijn inhaerent aan het marxistisch socialisme. Maar zij komen pas sterk aan den dag, wanneer het marxisme, van theorie en methode van klassenstrijd, tot methode van maatschappelijken opbouw wordt. Dan moèt de tegenstelling zich openbaren, die tusschen den 'socia-

listischen wil' en den 'mechanistischen wil' bestaat. Deze laatste is een element, overgenomen van de kapitalistische, vóór alles op het kwantitatieve, op de winst, gerichte wilshouding. De 'socialistische wil' daarentegen ontstaat en bestaat juist uit de reactie tegen die wilshouding. Hij keert zich tegen het maken van winst en het opvoeren van de hoeveelheid produkten ten koste van den *mensch*; om den mensch is het hem te doen, om menselijke verhoudingen in de produktie en daarbuiten, op ieder levensgebied. Slechts in zoover de grootere produktiviteit van den arbeid bereikt kan worden zonder schade voor het menselijke in den mensch, en het menselijke in de produktie, en in alle maatschappelijke verhoudingen, zal de waarlijk socialistische wil op het bereiken daarvan gericht zijn. Maar nooit zal die wil den mensch in de produktie-, en in alle andere maatschappelijke verhoudingen, aan de vermeerdering der produktie opofferen. En dat is nu wat in Rusland geschiedt: de 'socialistische wil' kan zich niet handhaven tegenover den 'mechanistischen', die gevoed wordt door de materialistische wereld- en levenskonceptie van het bolschewisme. Die wereld- en levenskonceptie *predisponeerde* dit socialisme tot den mechanistischen zondeval.

Wanneer het socialisme niet zóóveel geest van centralisme, militarisme, rationalisme en mechanisme in zijn organisme heeft opgenomen, dat zijn eigen, specifieke cellen in de minderheid zijn gekomen, dan gaat het te rade met de nooden, de verlangens, de behoeften en aspiraties der individuën in het heden. Het verzet zich tegen de nivellatie, die de stoomwals van het groot-industriëel kapitalisme aan rassen, volken, volksgroepen en eenlingen, als een noodlot oplegde. Zeker gaat het uit naar de gemeenschap en naar de vreugde, die het onderduiken in haar, in het 'rijpende Wij', voor de eenlingen beteekent. Maar dit onderduiken, dit opgaan in de gemeenschap, be-

teekent geen ondergaan in haar; het socialisme verlangt, dat met de gemeenschap, ook het individu tot zijn recht kome. (Hoe goed heeft Dietzgen dit begrepen en hoe helder gezegd, hij door wiens materialistische levens-enwereldbeschouwing een glinsterende ader van idealisme liep.) Insgelijks wil het socialisme, dat naast de toekomst ook het heden tot zijn recht komt. Het beschouwt den mensch niet als een atoom in de massa, en niet het heden als een waardeloos oogenblik, nietig in vergelijking tot de oneindigheid der toekomst. Het wil *iets* van die toekomst in dit oogenblik, deze sekonde der eenwigheid, verwerklijken. Het kènt geen geslacht dat enkel 'mest is op de velden der toekomst'. En het erkent geen wet, die gebiedt dat menschen ter wille dier toekomst worden fijngemalen in de molens van het machinisme.

Het machinisme daarentegen bekommert zich in het geheel niet om de eenlingen. Het werkt met massa's, het werkt vóór massa's; het kan geen rekening houden met het bijzondere, het kwalitatieve, het individueele. Het eischt volslagen onderwerping der eenlingen aan den wil der wetenschappelijke en technische leiding. In het volledig gemechaniseerde, gerationaliseerde bedrijf, geldt het persoonlijke, kwalitatieve element nog slechts als een bron van fouten, die men zooveel mogelijk poogt uit te schakelen. Het maakt daarbij geen verschil of een sociaalbevoorrechte groep, dan wel de staat-gemeenschap, over het meer-produkt beschikt.

Het socialisme heeft méér noodig dan hoogere en lagere technische kaders, vakgeleerden en technici. Het heeft persoonlijkheden noodig, die zonder toezicht, en zonder den prikkel van het persoonlijk belang, hun arbeid nauwgezet en met vreugde, door gemeenschapsgevoel en gevoel van verantwoordelijkheid gedreven, verrichten. Heel de ideeële propaganda in de Sowjet-Unie is er op gericht, dergelijke persoonlijkheden te kweeken. Maar het ar-

beids-stelsel van het gemechaniseerde grootbedrijf gaat tegen die pogingen in. Het kan, behalve in de hogere rangen der partijhierarchy, geen persoonlijkheden dulden; het kan de massa niet in al haar onderdeelen tot persoonlijkheden opvoeden. Het kan geen besef-van-verantwoordelijkheid in de massa gebruiken: integendeel leert het haar door de versterking van het centraal gezag in de onderneming van verantwoordelijkheid afstand doen. Het eischt opoffering van het vrijheidsstreven der eenlingen aan de gecentraliseerde organen van het bedrijfsleven. In de plaats van geest-van-initiatief eischt het tucht, onvoorwaardelijke gehoorzaamheid; in de plaats van vrijwillige samenwerking het automatisch plaatsnemen in de bedrijfshierarchy. De gemachiniseerde, gespecialiseerde, gerationaliseerde groot-industrie heeft noodig drommen menselijke wezens, in wien de drang naar ontplooiing hunner persoonlijkheid niet ontwaakt. Het heeft noodig onafzienbare, aldoor toenemende scharen van menselijke automaten, die de gruwelijke eentoonigheid van den gespecialiseerden machine-arbeid verdragen zonder innerlijke opstandigheid, dat is zonder zich rekenschap te geven, van wat in hen wordt geknauwd. Het heeft ontelbare massa's dergelijke automaten noodig, die de doodelijke eenvormigheid van den machinalen arbeid in de fabrieken, op de kantoren, in de gekollektiviseerde landbouwbedrijven, aanvaarden als even vanzelfsprekend als de militaire tucht van het machinisme zelf, die niets anders begeeren dan als massa, als ononderscheiden gezamenlijkheid, op te staan en te gaan slapen, den arbeid te beginnen en te beëindigen, te eten, te drinken, hun natuurlijke behoeften te doen en hun geestelijke behoeften, voor zooverre zij die hebben, te bevredigen; - massa's die ook in hun vrijen tijd, zich op een gemechaniseerd gekollektiviseerd rythme bewegen, dat hun fundamenteel levensrythme werd, - die ook dan, de parolen der lei-

ders opvolgend, gedwee samenkomen om populaire voordrachten over staathuishoudkunde, landbouwkunde, natuurkunde en sociale hygiëne aan te hooren, cinema's en theaters te bezoeken, zich in kudden door de musea te laten geleiden, en tallooze sportfeesten te organiseeren.

Nog werkt het socialistisch beginsel in Rusland als een kracht-tot-opstanding de verderfelijke werkingen van het machinisme tegen. Nog doorstromen de bruisende vitale impulsies, die de November-revolutie uit den slaap der eeuwen bevrijdde, het geheele levensveld. Maar onmiskenbaar worden die stroomingen doorkruist door invloeden van tegengestelden aard. Naarmate het machinisme in Sowjet-Rusland terrein wint, moet de mogelijkheid voor de arbeiders- en boerenmassa's, hun persoonlijkheid te ontplooien, afnemen. Men ziet dit gebeuren. Het eenhoofdige beleid in de fabriek werd hersteld en het gezag van dat beleid tegenover de organen der arbeiders versterkt, het boetestelsel werd weer ingevoerd; de teugels der fabriekstucht werden straffer en straffer aangehaald, de bevoegdheden der fabriekskomit e's werden verminderd, en ten slotte werden de arbeiders aan het bedrijf 'vastgehecht' door het verbod om dit v or de voltooiing van het plan te verlaten.

In den landbouw liep de ontwikkeling der laatste jaren parallel in die aan de industrie. De rijkere boeren met geweld onteigend en gedeporteerd, de armere door allerlei belastingknepen in de kolchozen gejaagd; de bedrijven allengs gemechaniseerd en onder leiding van deskundigen geplaatst. Ziedaar de hoofdtrekken van die ontwikkeling, voor zoover de staat niet zelf den landbouwter handnam. Daar, waar hij dit w el deed, ontstond de 'sowchoz', het geheel gemechaniseerde graanbedrijf van fabelachtige afmetingen¹⁾. Als algemeene resultaten met betrek-

1) Die echter in het laatste jaar weer werden verkleind. Men is in Sowjet-Rusland gelukkig in vele opzichten steeds bereid, van de ervaring te leeren. De ideologie is er nog niet verward.

king tot de produktie noemen wij: de toeneming van het bezaaide oppervlak; de verbetering der outillage, die der kultuurmethoden en zaden, en ten gevolge van een en ander, de toeneming der oogsten¹⁾.

Tegenover een en ander staat de achteruitgang van den veestapel en de verderfelijke gevolgen daarvan op de volksvoeding.

Voor de millioenen menschen echter, die tot het objekt der kollektivisatie-mechanisatie in den landbouw werden gemaakt, beteekent het verloop der ontwikkeling een tragedie op een schaal, zooals zij in Europa in de laatste eeuwen niet meer voorkwam. Die ontwikkeling is een relaas van bloed en tranen, van verbitterde sabotage en makkende berusting. De afslachting van vee in-massa, gedurende den winter van 1930, die tal van russische distrikten maakte tot één bloedige slachtplaats, is slechts eene onder een eindelooze reeks van barbaarsche, afschuwwekkende episoden.

Nooit en nergens ging het socialisme roekeloozer tegen zijn eigen diepste beginsel, tegen zijn wezen in, dan door de wijze, waarop het bolschewisme de kollektivisatie-mechanisatie van den landbouw doorzet. Maar het zet haar door en aan het eindpunt der ontwikkeling verschijnt, - zoo dat eindpunt ooit bereikt wordt, - de fabrieksarbeider in het landbouwhedrijf, de tweeling-broer van den fabrieksarbeider in de industrie. Beide broers zullen niet van elkaar te onderscheiden zijn. Evenmin als de 'industrie'- en de 'landbouw'-steden der toe-

- 1) Ondanks deze toeneming is het toch in dit voorjaar gekomen tot een agrarische krisis van beperkten omvang en ten gevolge daarvan, van een voedsel-krisis, vooral in de Oekraïne. De Juli-aflevering van Ost-Europa deelt mee, dat die krisis zich ook over de dorpen uitstreckte, in verband daarmee was het 'als drijfzand heen en weer vlieden der boerenbevolking op jacht naar voedsel weer eens beangstigend groot geworden'. De nieuwe dekretten over den handel der kolchozen en der opzichzelfstaande boeren beteekenden het openen van een ventiel, opdat het leven iets gemakkelijker kon worden, niet enkel in de steden, maar ook op het platteland.

komst dat zullen zijn¹⁾. Beider kern zal wezen: het kompleks van grootbedrijven. Beider bevolking zal voor zeker 95 % bestaan uit fabrieksarbeiders, kantoorbedienden en technici. De droom van Lenin zal in vervulling gaan: heel Rusland één fabriek en één kantoor.

Waarom gaat deze ontwikkeling met zooveel dwangmaatregelen gepaard, met zooveel reglementatie, zooveel inperking van, te nauwernood genotene, vrijheden en rechten? Waarom herinneren de kultuurvormen die zij schept meer aan de kazerne, het opvoedingsgesticht, de tuchtschool, dan aan de zelfbesturende gemeenschappen, zooals in de eerste plaats de jeugd, (niet alléén de socialistische!) van West-Europa ze sedert het einde van den wereldoorlog vormt, en zooals behalve de jeugd, tal van andere groepen en stroomingen ze vormen? Waarom? Niet, omdat Stalin en zijn voornaamste helpers tyrannen zijn, die uit pure machtswellust de russische arbeiders en boeren van de vruchten der revolutie willen berooven. Ook niet, omdat zij ophielden socialisten te zijn, die er naar streven het kapitalisme in verkapt vorm te herstellen. Maar omdat de voorwaarden van het machinale groot-en reuzenbedrijf als heerschende produktiewijze dit alles onverbiddelijk eischen, althans voor de huidige fase der ontwikkeling. Het groote- en het reuzenbedrijf vormen den technischen grondslag van het vijfjaarsplan. En deze bedrijven kunnen enkel funktioneeren met behulp van verregaande mechanisatie, rationalisatie en specialisatie. Al deze dingen brengen hun eigen konsekwenties mee, allereerst voor de organisatie van den arbeid, de verhoudingen tusschen de technische leiders en de uitvoerende massa's, de mate en de soort van, noodzakelijk blijkende, tucht. Verder brengen zij óók konsekwenties mee voor de organisatie van het leven buiten den arbeid.

Het is niet gemakkelijk, om de russische arbeidersmas-

1) Zie de beschrijving bij M. Iljin, Het 5 jaarplan, bl. 162-163.

sa's, die voor zeker negentienden boeren of van boerenafkomst zijn, te traineeren in het intense arbeidstempo, passend bij het machinale grootbedrijf, waarin immers de bewegingen van den mensch zich aanpassen aan die der machine. Het schijnt in Rusland tot heden toe dan ook nog niet gelukt te zijn. De meeste West-Europeanen of Amerikanen die de Sowjet-Unie bezoeken, verbazen zich over het sloome tempo van den arbeid en de ongelooftelijke lijntrekkerij. Maar op den duur zal het zeker gelukken, althans zoo de voeding beter wordt.

Evenmin is het gemakkelijk om de, in vele opzichten nog vóórkapitalistisch denkende en voelende russische massa's, de waarde te leeren van den tijd¹⁾, hen te wennen aan ordelijkheid en stiptheid en hun elementaire noties bij te brengen van hygiëne en reinheid²⁾. Met betrekking tot al deze dingen sluiten de strijd voor de uitvoering van het vijfjaarsplan en de onvermoeide propaganda der kommunisten voor beschaafdere zeden op voortreffelijke wijze in elkaar. En zeker beteekent de vervulling van het vijfjaarsplan in al deze opzichten een belangrijke overwinning over den primitieven mensch. Ditzelfde is het geval met de zwerflust der massa's, die, waar zij ook in verworteld moge zijn, een gebrek aan aanpassing aan de voorwaarden en vormen van het kultuurleven verraadt. Zonder twijfel treedt de kultureele ontwikkeling zelve in dit opzicht (als in vele andere opzichten) op als de tuchtmeesteresse, die den mensch leert zijn aloude zwerversdriften te overwinnen. Hier is de opvoedende werking van den industrieelen arbeid onloochenbaar.

Ongelukkig echter wordt die opvoedende werking weer voor een deel te niet gedaan door de arbeidsvoorwaarden in de industrie. Al moge de aangeboren zwerflust

- 1) Ook heden gaat de man-uit-het-volk, die op reis wil of moet (en ook de vrouw-uit-het-volk, vaak met vele kinderen gezegend) eenvoudig naar een station en kampeert daar, tot een trein vertrekt, waarin zij plaats kunnen vinden.
- 2) Behalve op hun lichaam. Op hun lichaam zijn de Russen zeer rein.

der massa's een faktor zijn van het verschrikkelijk verloop van arbeidskrachten in haar, dat dat verloop voor het grootste deel veroorzaakt wordt door het gemis aan behoorlijke verzorging en huisvesting der arbeiders, het werd door Stalin in zijn beroemde Juni-rede van 1931 uit-drukkelijk erkend. Toch sprak hij daarmee slechts een halve waarheid uit. Immers, waren de russische arbeiders vrij, zich tot den strijd voor betere arbeidsvoorwaarden te vereenigen, tegen slechte te protesteeren of te staken, dan zouden zij niet zoo vaak in arren moede aan het loopen gaan, in de hoop elders betere arbeidsvoorwaarden te vinden.

Hiermee hebben wij reeds een aanvang gemaakt met het aantonen der tegenstrijdigheden, waarin door de uitvoering van het vijfjaarsplan. - dat is, doordat men al zijn hoop stelt op industrialisatie, mechanisatie en rationalisatie van den arbeid, - de ontwikkeling in Rusland verstrikt raakt. Wij zullen deze nog aan verschillende andere voorbeelden aantonen, willen echter eerst een principieele tegenwerping ontzenuwen, deze namelijk, dat de mechanisatie, men moge over haar denken hoe men wil, in Rusland absoluut noodzakelijk was om met alle kracht de produktiviteit van den arbeid omhoog te voeren en het volk van nood, gebrek, vuilheid, kortom van kultuurloosheid te verlossen. Deze bewering is het nu juist die wij bestrijden, wanneer zij een absoluut, onbeperkt-geldig beginsel tot uitdrukking pretendeert te brengen. Het zou zin hebben, zoo te spreken, zoo ten gevolge van de ten uitvoerbrenging van het plan, een algemeene en aanmerkelijke verhooging van den levensstandaard en het kultuurpeil der massa's aan het licht kwam. Maar we weten, dat dit bij lange na niet het geval is. Waardoor is de voeding slechter geworden, waardoor hebben de arbeiders met hun gezinnen gebrek aan vet, boter, melk, vleesch, eieren, om van versche groenten en vruchten niet te spreken?

Door het vijfjaarsplan. Waardoor is de volkshuisvesting, al verbeterde zij hier en daar, in de groote steden achteruitgegaan¹⁾, waarom worden tienduizenden arbeiders op elkaar gepakt in keeten en barakken? Ter wille van het vijfjaarsplan¹⁾. Waaraan is de overmatige centralisatie te wijten, die voert tot onzinnige uitwassen van bureaucratisme²⁾, en aanleiding geeft tot het 'langs elkaar heenwerken' van gewichtige takken van dienst? Aan het vijfjarenplan. Hoe komt het, dat pas zoo laat eenige verbetering werd gebracht in de schandelijk-lage salarissen der onderwijzers aan de volksschool, terwijl die bezoldiging aan de fabriek- en vakscholen van meet af aan op een hooger peil heeft gestaan? Doordat, in verband met het vijfjarenplan, steeds meer tot hoofddoelende van het onderwijs wordt gemaakt het kweken van honderdduizenden technici en millioenen fabrieksarbeiders. Waarom voldoen zooveel schoollokalen niet aan de elementairste eischen, terwijl er fabrieken als paleizen worden gebouwd? Waarom moeten zooveel kinderen hun leerboeken groepsgewijze gebruiken, of vinden ze niet voldoende papier en potlooden tot hun beschikking, of, wat erger is, wisselen de kinderen in tal van scholen elkaar groepsgewijze af, daar de school geen ruimte biedt voor alle kinderen van den schoolplichtigen leertijd, terwijl een heele stad wordt gebouwd om auto's, een andere om tractoren te produceeren? Waarom is een tekort vastgesteld aan klinieken en ziekenhuizen, ja zelfs aan gewone geneesmiddelen, als aspirine en jodium? Waarom is het aantal arbeiders, dat naar de rusthuizen en sanatoria werd uit-

- 1) In de jaren 1928 - '29 werden niet, zoals in het plan voorzien was, 1133 miljoen maar slechts 524 miljoen roebel voor de volkshuisvesting besteed. Hoe kan men zich dan verwonderen, dat de achterstand toenam? Het inhalen daarvan brengt natuurlijk enorme moeilijkheden mee.
- 1) In de jaren 1928 - '29 werden niet, zoals in het plan voorzien was, 1133 miljoen maar slechts 524 miljoen roebel voor de volkshuisvesting besteed. Hoe kan men zich dan verwonderen, dat de achterstand toenam? Het inhalen daarvan brengt natuurlijk enorme moeilijkheden mee.
- 2) Wil men een kras voorbeeld? In December '31 bepaalde de kommissaris van landbouw Jakowlew precies de hoeveelheid stalmest, die bij de voorjaarsbewerking in de verschillende gebieden op de akkers gestrooid moest worden. (Ost Europa, Maart' 32, bl. 327).

gezonden, in de laatste jaren belangrijk verminderd?¹⁾

Voor dit alles is één algerneene oorzaak: het leeuwendeel van de beschikbare gelden en energie wordt van hoogerhand geleid in de kanalen van den industrieelen opbouw. Naar gelang het vijfjaarsplan meer en meer van ‘middel in dienst van het socialistisch doel’, tot ‘doel-op-zichzelf’ werd, naar gelang de daemonie van het machinisine zich van de ontwerpers en uitvoerders meester maakte, werden alle materieele en geestelijke hulpmiddelen, meer en meer, direkt of indirekt, op de vermeerdering der materieele en technische produktiefaktoren gekoncentreerd. En niet zonder succes. Het gelukte om alle ramingen, die met deze factoren verband hielden, te overtreffen. Het kòn wel niet anders, of de ramingen, samenhangend met de voorziening in de behoeften van den menschelijken faktor in het produktieproces en de kultureele factoren in het algemeen, moesten hieronder lijden. Hoezee zij er onder leden, hebben wij reeds gezien en zullen wij nog verder zien. En dit is niet het gevolg van onvoorziene rampen, gebeurtenissen van katastrofalen aard, zooals de burgeroorlog en de hongersnood van 1921/22 dat waren; het is in hoofdzaak toe te schrijven aan de minachting voor den mensch, de verwaarloozing van den menschelijken faktor in de produktie ter wille van het industrieele rendement, de verspilling van menschelijke arbeidskracht, (en ook die van produktiekrachten in het algemeen) alles onsocialistische factoren, die door de uitvoering van het vijfjaarsplan moesten groeien, doordat dit, plan immers op materialistisch-mechanistische kultuuridealen berust. En die, op hun beurt, door de sociaalpsychische atmosfeer die het plan schiep, op gevaarlijke wijze verder gingen groeien, zooals bacillen zich in bepaalde preparaten met ontzettende snelheid vermeerderden.

Het geloof aan de alleen-zaligmakende kracht der tech-

1) Jugow, le Plan Quinquennal, bl. 108.

niek, de zucht naar het rekord, het drijven naar snelle vermeerdering der produktiekrachten, het krampachtig streven naar het bereiken der in het plan vastgelegde produktiecijfers - zij hebben wel gemaakt, dat op sommige gebieden resultaten van beteekenis behaald werden, (groote vermeerdering van de petroleum-produktie; ontwikkeling der zware nijverheid; vermeerdering van de graanopbrengst; uitbreiding der technische gewassen), maar zij hebben aan den anderen kant zóóveel teleurstellingen gehracht, zij zijn verantwoordelijk voor zulk een gruwelijke verspilling van lichamelijke kracht, geestelijke energie, goeden wil, arbeids-enthoesiasme, zij hebben zóóveel wanorde in het leven geroepen, tot zulke chaotische toestanden op maatschappelijk terrein gevoerd, zóóveel desillusie gekweekt, zóóveel ontmoediging, zóóveel verbijstering, - dat, wanneer men de algemeene rekening der resultaten zou opmaken, niet van technisch-mechanistisch, maar van algemeen socialistisch standpunt uit. (waarin dat der ekonomie begrepen is) het te vreezen is, dat het *debet* het *credit* zou overtreffen.

Uitbundige verwachtingen zijn in Rusland geknoopt aan het gebruik van den traktor in den extensief-bedreven landbouw. En zèker werden door dit gebruik ontzaggelijke resultaten bereikt in het gekollektiviseerde landbouwbedrijf der groote laagvlakte. De oprichting van machineparken in de graanbouwdistrikten, zoogenaamde traktorcentrales, van waaruit de omringende bedrijven van landbouwmachines worden voorzien, is een geniale gedachte gebleken.

Maar ook op dit punt zijn de drang naar het kwantitatieve en de snelheidsroes verantwoordelijk voor ongelooflijke ruwheid, brooddronkenheid, en verspilling. Men heeft traktoren gebouwd, zoo veel men kon. Men heeft den bouw ervan geforceerd, ten nadeele van de kwaliteit der machines. Hoeveel energie en offervaardigheid de

bouw van ‘Trakterostroj’ heeft gekost, hebben wij geleerd uit de grootsche uitbeelding van Becher. Men was zóó zeker, dat aan den traktor, en aan hem alleen, de toekomst zou behooren, ook reeds de naaste toekomst, dat men het ploegpaard als een totaal verouderd instrument in het landbouwbedrijf ging beschouwen. De bewerking van den grond zou, dacht men, voortaan toch algemeen geheel mechanisch gebeuren. Zorg voor het fokken van goede ploegpaarden was verder onnoodig. En zorg voor de levende paarden eveneens. Zij konden gerust te gronde gaan! En zij gingen ten gronde. In één enkel rayon stierven, in den tijd van acht maanden, 1344 van 8175 paarden¹⁾. Men behoeft niet te vragen, hoe de arme dieren be(mis)handeld werden.

Men bouwde tractoren bij tienduizenden: men behaalde rekords. Men leidde jonge lieden van beiderlei kunne bij tienduizenden in de landbouwscholen en technikums op tot traktorbestuurders. Men behaalde ook dáár rekords. Echter, het aantal afgeleverde traktorbestuurders bleef toch achter bij het aantal afgebouwde machines. Duizenden tractoren stonden ongebruikt, gemeenschaps-kapitaal dat niet rendeerde, omdat er geen bestuurders genoeg waren. Men deed een beroep op de Roode Jeugd. En de Roode Jeugd snelde aan, als gewoonlijk, geestdriftig, voortvarend, en van zelfvertrouwen vervuld. Duizenden komzomolzen bestegen de tractoren. Men improviseerde bestuurders, zooals men in Rusland, op dikwijls geniale wijze, tal van dingen improviseert. Maar de sterke traktor is een teer organisme. Hij moet evengoed zorgvuldig behandeld worden als het.... paard. Van de 126.000 machines, die in 1931 in den ‘gesocialiseerden sektor’ van den landbouw werden gebruikt, waren er in het najaar 103.780 die een herstelling behoeften, 70 % van die ruim honderdduizend een belangrijke herstelling.

1) Sozl. Semlja van 23 Sept. '31, aangehaald in Ost Europa.

De volkskommissaris van landbouw schreef een fulminanten brief aan den Komsomol. 'Houdt op', beet hij hun toe, 'met het vernielen der machines op onze akkers. De zaak wordt niet gediend door anderhalf etmaal achter elkaar te werken, zonder slaap en met slechts weinig voedsel, en op het einde daarvan een geruïneerde machine op het veld aan haar lot over to laten.'

Let men enkel op de feiten, dan lijkt de schobbeering volkomen verdiend. En toch was het onbillijk van den volkskommissaris van landbouw, de Roode Jeugd het jak uit te vegen. Zij was gekomen toen men haar riep; zij had gedaan wat men haar leerde: vol zelfvertrouwen aangepakt. Hoe kon zij eerbied voelen voor den menschen arbeid, die in de traktoren was opgehoopt, voor het in hen gematerialiseerde kapitaal en gemeenschapsgevoel, daar waar de ouderen haar in dien eerbied zoo weinig voorgaan? Ingeprent op school, door de film, in de pers, in de propaganda, wordt hij haar zeker, maar het leven is met die lessen à te veelvuldig in tegenspraak.

Gebrek aan eerbied voor de menselijke persoonlijkheid heeft tot onvermijdelijk gevolg gebrek aan eerbied voor de menselijke arbeidskracht en voor de dingen, die de mensch vervaardigt. Gebrek aan schroom tegenover het, verstandelijk niet te begrijpen, leven, voert tot ruwheid tegen dieren, als waarvan zooveel russische ploegpaarden het slachtoffer werden, en tot het willen overweldigen van de natuur, zooals blijkt uit de onzinnige afmetingen van sommige Sowchozen. Brooddronken verspilling en ruwe achteloosheid in het gebruik der dingen zijn inhaerent aan het machinisme. De opvatting, waartoe het den geest plooit, dat zuinigheid op gebruiksgoederen onnoodig is, omdat de machine immers haast onbegrensde hoeveelheden van alles kan voortbrengen, - en zorg voor de machine even onnoodig, omdat men ook machines, met behulp van machines, in onbegrensde hoeveelheden

voortbrengen kan, - die opvatting verbreidt zich overal waar de machine-kultuur triomfeert, in arme zoowel als in rijke landen. Wij weten sinds lang van Amerika, dat de verspilling o.a. van eetwaren, drukwerk, elektrischen stroom, er ongelooflijke afmetingen heeft aangenomen. In het arme Rusland schijnt men denzelfden weg op te gaan. De voeding is sober; ook het brood is gerantsoeneerd; voor vrouwen en kinderen was tot in den laatsten tijd het rantsoen naar russischen maatstaf onvoldoende. Men moest bijkopen in den vrijen handel, dat is tegen woekerprijzen. Dit alles zijn feiten. Maar het is ook een feit dat er in de volksrestaurants op ergerlijke wijze met brood gemorst wordt. 'Nog nooit in mijn leven', schrijft Hans Siemsen in 'Russland ja und nein', 'heb ik zoo'n hoeveelheid overgelaten brood gezien. Het ligt op de borden, op en onder de tafel, op de stoelen, in de gangen. Het vormt bijna een verkeershindernis'¹⁾.

In dergelijke trekken ziet men de snelle en gevaarlijke verandering in de geestesgesteldheid van het russische volk weerspiegeld. Voor den armen, onwetenden russischen boer van eertijds was een korst brood iets heiligs. Hij voelde op religieuze wijze de alverbondenheid der dingen. God liet den korrel kiemen, God gaf zon en regen.... Voor het nieuwe geslacht, dat in de Sowjet-Unie opgroeit, is brood het produkt van de 'graanfabrieken', fabriekswaar als iedere andere waar.

De Rus was nooit stipt en nauwgezet, als de Duitscher dat is van nature. De akkurateste die de machine-techniek eischt, ligt hem eigenlijk niet, en de zorgeloze verspilling waartoe zij verleidt, is voor hem dubbel gevaarlijk. Het oude Rusland had uitstekende ambachtslieden; de voortbrengselen van het handwerk droegen vaak een artistiek cachet. Maar het onderhoud van huizen, huisraad, werktuigen, enz., liet in den regel te wenschen over. Er

1) B1.19.

was altijd een neiging in het volk tot het verwaarloozen der dingen. Men kwam er niet zoo makkelijk toe, iets wat kapot was te repareren....

Stelt u een volk voor met een dergelijken aanleg. En stelt u dan voor dat men in dit volk, zonder overgang, de werktuigen, de machines, de kracht-opwekkers, de arbeidsmethoden der amerikaansche ultragerationaliseerde en gespecialiseerde groot-industrie overplant. Het zal dronken worden van verrukking over de onbegrensde mogelijkheden, die een verfijnde techniek het voor oogen toovert.

Tevens echter zal het door die mogelijkheden verbijsterd worden. Het zal denken dat het, met behulp van de verbazingwekkende machines die het, kant en klaar, van gindsche zijde van den oceaan importeerde, met de ingenieurs en technici erbij, en van de natuurschatten die zijn bodem voortbrengt, onmiddellijk overeenkomstige of grootere resultaten kan behalen dan die in een land behaald werden, waar industrie en techniek, in wisselwerking met elkaar, een geleidelijke ontwikkeling hebben doorgemaakt. Het zal alles veel te gauw willen doen en alles tegelijk. Het zal denken dat men van vandaag op morgen de methodes van Ford kan overnemen, dat men deze methodes, die ‘berusten op de ervaring van heel een leven, op bijzonder gekwalificeerde, gedisciplineerde en goed-betaalde arbeiders, op een keurbende eerste rangs ingenieurs en technici, en op het beste materiaal ter wereld,’ kan toepassen met ‘7200 ongeoefende jonge mensen’¹⁾.

Maar dit moest onmogelijk blijken. En het blijkt onmogelijk. Hier heeft het materialistisch denken, dat de rol der produktiemiddelen in het produktieproces zelf, en hoeveel te meer nog in dat der kultureele ontwikkeling, in

1) Volgens den duitschen ingenieur Swen von Müller leverde de traktorenfabriek te Leningrad waarop de passage hierboven betrekking heeft, een toonbeeld van verwarring.

hooge mate overschat, tot bittere desillusies gevoerd.

Enkel een geheel en al verzakelijkte wijze van denken, bevorderd door een levensconceptie, die den mensch beschouwt als een onderdeel in het raderwerk der machinerie van den arbeid, kan in den waan vervallen alsof het mogelijk is, de primitieve geestesgesteldheid van millioenen menschen binnen enkele jaren in den grond te veranderen. Men dacht in Rusland, dat het tempo willekeurig versneld kon worden, waarin menschen, die nooit een machine hadden gezien, nooit een patent-fraiser in de hand gehad, - die enkel de eenvoudigste werktuigen gebruikten, - die nooit leerden hun tijd op de minuut in te deelen, de kommando's volgend eener door en door gemechaniseerde samenleving, - nooit met duizenden den en duizenden in reuzengebouwen van beton, staal en ijzer waren saamgeperst, maar een groot deel van hun leven doorbrachten op het vrije veld, een ander deel in houten hutten, - waarin dergelijke menschen tot geschoolde fabrieksarbeiders en voorbeeldige kantoorbedienden kunnen worden gemaakt. Men was overtuigd de gestelde doeleinden te kunnen bereiken door snelle kwantitatieve vermeerdering van vakscholen en technikums, door het instellen van duizenden spoed- en radiokursussen, duizenden nieuwe gelegenheden tot praktische en theoretische opleiding. Men heeft in al deze opzichten werkelijk het onmogelijke gedaan. Maar noch de bewonderenswaardige energie, waarmee vooral het technisch en het vakonderwijs werd uitgebreid en verbeterd - in sommige steden zijn modelscholen opgericht, die in het Westen hun weerga zoeken¹⁾; - noch de genialiteit van het plan

- 1) O.a. is dit zeker het geval met de Hoogeschool voor kooperatie te Kiew, waarvan 'Vrije Arbeid' van Jan. '32 een uitvoerige beschrijving bevat van de hand van den heer Voorham, Wat hem vooral trof, was de schitterende regeling van het praktische ambachtsonderwijs. De outillage leek hem 'bijna volmaakt'. Door automatische toestellen kan elke leering, die den leermeester noodig heeft dezen waarschuwen. Ook van het haperen eener machine wordt de leermeester automatisch - door een lichtsein - op de hoogte gesteld.

en het streven, dit voortdurend aan de hand der werkelijkheid te corrigeren, noch de haast bovenmenselijke prestaties van een aantal toegewijde leiders en specialisten kunnen voorkomen, dat het met de uitvoering telkens en in tal van opzichten spaak loopt.

In de rede, die de voorzitter van den raad van volkskommissarissen, Molotow, op het IXde kongres der vakbonden wijdde aan de resultaten der produktie in het eerste kwartaal van 1932, konstateerde hij o.a. de volgende misstanden. In de eerste plaats was de industrie niet, zooals het plan voorzag, met 36 %, maar slechts met 19 % toegenomen. Elke vooruitgang inzake de kwaliteit en de vermindering van den kostprijs waren uitgebleven. De ongelijkmatigheden in de ontwikkeling waren blijven bestaan. Een ander bedenkelijk ding was, dat de uitvoering der omvangrijke nieuwe werken zulke ontzaggelijke eischen stelde, zoowel voor wat arbeidskrachten als wat grondstoffen en machines aanging, dat de voortzetting van sommige reeds vroeger aangevangene er door in gevaar werd gebracht.

Wanneer men door de beschrijving van een ter zake kundige van de moeilijkheden, waaronder de russische opbouw op één bepaald gebied van werkzaamheid plaats vindt, eenigszins in die moeilijkheden wordt ingewijd, - al is de voorstelling die men er van krijgt, natuurlijk zeer schematisch en onvolledig, - dan verbaast men zich enkel over één ding: dat er toch zóóveel tot stand is gebracht en nog gebracht wordt. Men voelt zijn bewondering stijgen voor de samenwerking tusschen leiders en massa's, waardoor ondanks alles zulke prachtige resultaten werden bereikt.

Nemen wij ter illustratie een gebied van werkzaamheid waarop het vijfjaarsplan geweldige opgaven stelt: het bouwbedrijf. Een Duitsch architect, die als een der medewerkers van Ernst May geruimen tijd in de Sowjet-Unie

vertoefde, heeft over zijn ervaringen in de ‘Deutsche Bauzeitung’ uitvoerige mededeelingen gedaan, die mij belangwekkend genoeg voorkomen, om er een en ander uit over te nemen. Belangwekkend in hooge mate zijn die mededeelingen, omdat zij niet alleen de groote onvolkomenheden der russische planmatige bedrijfswijze in het licht stellen, de wonderlijke vermenging waaraan zij lijdt, van overcentralisatie en bureaucratisme, met een absoluut gemis aan vooruitzien en voelinghouding, maar óók omdat zij duidelijk maken, hoe in haar de kiemen eener *socialistische* produktie- en bedrijfsregeling, die het den verschillenden groepen van belanghebbenden mogelijk maakt, op de totstandkoming van het werk invloed uit te oefenen, in haar een worsteling voeren, op leven en dood, tegen de doodelijke omklemming door het bureaucratisme.

Het beroepswerk inzake het bouwbedrijf wordt organisatorisch beheerscht door de plantrusts, die allen werken onder een oppersten raad. Deze centralisatie, die door een groot gebrek aan arbeidskrachten en het ontbreken van een afdoende normaliseering bij het bouwwezen wordt bemoeilijkt, is een bron van vele misstanden. Met plaatselijke verhoudingen wordt geen rekening gehouden. Wanneer het plan in een bepaald distrikt, wellicht zelfs in eenzelfde stad, voorziet in het ontstaan van b.v. een textielfabriek en een mijn, dan wordt aan deze beide industrieën de trust aangewezen waarmee zij verder moeten samenwerken. Deze trusts hebben echter geen voeling met elkaar; dus ook de verschillende ontwerpers hebben dit niet, waarvan de eene voor de textielfabriek, de andere voor de mijn een nederzetting of stad moet ontwerpen.

‘De plantrust wordt bestuurd door een trustleider; deze heeft weer een hoofdingenieur en een bestuurder direkt onder zich. De trustleider houdt onmiddellijk voeling met

partijcel, bedrijfsraad, de jeugdorganisatie, de ingenieurstechnische vereeniging en ten slotte met de wand-courant. De hoofd-ingenieur o.a. met de afdeeling stedenbouw, begroting en rationaliseering. De bestuurder o.a. met de afdeeling personeel, archief en expeditie. De trustleider, die altijd een lid der K.P. is, doet het werk onder eigen verantwoordelijkheid en gedeeltelijk naar instructies van de partij. In openbare vergaderingen verbreidt hij zijn inzichten, en ten slotte heeft elk lid van de trust het recht zich uit te spreken, in woord, beeld en geschrift, over beroepsarbeid en organisatie. De wand-courant is hiertoe het middel.

In de vakvereeniging en den bedrijfsraad worden verbeteringsvoorstellen voorbereid, om ze aan de partijcel verder te geven. De partijcel geeft aanwijzingen aan hogere instanties door, en ontvangt daarvan dan weer instructies terug. Om ze uit te voeren, bedient zij zich van de jeugdorganisaties, waarvan sommige leden zich onderscheiden door bijzonderen ijver en eerezucht. De samenwerking van deze organisaties klopt echter niet. Vaak vermoedt de eene, dat de andere met een zaak bezig is; deze denkt hetzelfde, zoodat er niets geschiedt, omdat de menschen zich eenvoudig niet weten te helpen.'

Zoo ons in de hierboven overgenomen passage toch in de eerste plaats het streven treft, om datgene, wat we hier bedrijfsdemocratie plegen te noemen, in het ingewikkeld raderwerk der russische samenleving te verwezenlijken, dit wordt anders, wanneer Schultz te spreken komt over wat hij de 'onder-organisatie' van het bouwplan noemt. Het ontwerp voor het geraamte-plan der nederzetting of der stad, wordt door den stedenbouwer te samen met den ekonoom opgesteld. Dit ontwerp heeft de toestemming noodig van den technisch-wetenschappelijken raad te Moskou, waarin vertegenwoordigers van de economische-, sociale-, hygiënische-, militaire- en vakbelangen

zitting hebben. De weg, die het ontwerp moet volgen, kan somtijds tot twintig keer toe moeten worden afgelegd, eer tot de uitvoering wordt overgegaan. Plaatselijke en centrale leiders zijn het zelden met elkaar eens; ook vliegen de experts elkaar wel in de haren. Men weet nooit wat het lot van een ontwerp zal zijn.

Dit alles komt ook buiten Rusland voor. Ook hollandsche bouwmeesters weten een liedje te zingen van de moeilijkheden die b.v. den bouw van een nieuwe wijk voor een stadsbestuur, of van een groot gebouw voor de een of andere korporatie begeleiden, van de vele keeren, dat het ontwerp terug moet, om door de schoonheidskommissie gekeurd te worden, enz. Hier en elders echter in West-Europa heerscht toch een betrekkelijke stabiliteit. Een zeker besef van verantwoordelijkheid heeft gelegenheid gehad tot ontwikkeling te komen. De opgaven gaan de geestelijke, zedelijke, organisatorische en materiele mogelijkheden niet te boven. Hoe onharmonisch het leven ook is, zoo zijn zijn onderdeelen toch in onderlingen samenhang geworden.

In Rusland daarentegen ontbreekt nog elke stabiliteit. De richtlijnen van het program worden steeds veranderd. De expert kan de door hem verstrekte gegevens weer terugnemen. Zijn plaatsvervanger geeft heel andere inlichtingen dan hij. Dit alles maakt, - aldus Schultz - rationeel werken onmogelijk.

De trustleiders doen sedert de invoering der bedrijfseconomie al het mogelijke, om de kosten der plannen zooveel mogelijk te drukken en het produktieve vermogen der arbeiders op te voeren. 'Onderzoekingen hierover nemen de verschillende instanties, b.v. de vakverenigingen, geheel in beslag, wat elk verantwoord nakomen van overeenkomsten onmogelijk maakt.' Voor het maken van uitvoerige en duidelijke werkteekeningen ontbreekt het echter aan tijd, geld, en technische krachten.

Bouwmeester Schultz blijkt absoluut geen tegenstander van de staatsocialistische planmatige produktie, integendeel. Het geringe resultaat dat in het bouwbedrijf tot dusver bereikt werd, wijdt hij niet aan het systeem, maar aan de mensen. Noch wat intelligentie, noch wat karaktersterkte en energie betreft, is de kwaliteit van de beschikbare mensen opgewassen tegen de enorme eischen, die het plan stelt. Zijn genialiteit gaat onder in de middelmatigheid der uitvoerders. De schuwheid voor verantwoordelijkheid, die ten deele in aangeboren traagheid, ten deele in angst voor de partijleiding haar bron heeft, werkt als een faktor in dezelfde richting. De bureaucratie viert orgieën. Elk onderzoek wordt op de lange baan geschoven. En, zoo het eindelijk tot stand komt, dan voert het somtijds tot zulke radikale maatregelen, dat ‘met de verwijdering van eenige personen meestal de heele trust in elkaar ligt, en door de reorganisatie de arbeid pas goed geremd wordt.’ Daar echter de nieuwe mannen slechts andere gebreken hebben dan de oude, wordt feitelijk niets bereikt.

‘De nalatigheid van de betrokkenen houdt onmiddellijk verband met de levensvreemdheid van de verordeningen. Resultaat is een gebrek aan discipline, dat het onmogelijk maakt goed te werken.’

Bij al deze moeilijkheden, ontstaande uit gemis aan harmonie tusschen den, het geheele plan bezielenden, wil en de mensen die het moeten uitvoeren, komen die, welke verband houden met het lage peil van het kultuurniveau. Men heeft een bouwtechniek, in eeuwenlange ontwikkeling ontstaan, en gebaseerd op de, hierdoor bereikte, fijnheid van uitvoering, willen overplanten naar een land, waar haast alle voorwaarden er toe ontbreken. ‘In Rusland is er noch industrie, noch techniek; een aantal ons bekende bouwstoffen zijn er niet, of slecht te krijgen.’ De Russen verlangen, dat de vreemde architecten terugval-

len op hout inplaats van steen te gebruiken en nieuwe bouwvormen tooveren met oude of onvoldoende bouwstoffen. Maar de konstruktieve wetenschap van den duitschen bouwmeester verzet zich tegen dit verlangen. Zijn grondigheid in het uitwerken van teekeningen is den Rus onbekend. ‘Hierdoor ontstaat wederzijdsche ontevredenheid, die vaak nog door menschelijke achtergronden als nijd en rasverschil wordt versterkt.’

Wanneer men datgene, wat bouwmeester Schultz over een enkel gebied van werkzaamheid meedeelt, zoovele malen vermenigvuldigt, als er in 't geheel takken van bedrijf bestaan, dan kan men zich misschien een, natuurlijk zeer onvolledige, voorstelling vormen van het chaotisch beeld, dat het bedrijfsleven in de Sowjet-Unie biedt. Met het uitoefenen door de hoofdleiding van den sterkst mogelijken druk op de trust- en fabrieksdirekteuren ter bereiking van de cijfers van het plan, en van een dito druk door de direkteuren op de arbeiders ter opvoering van het produktievermogen, gaat een schromelijke verspilling van produktiekrachten gepaard. Tegenover de overbelasting der geestelijke werkers, der leidende kommunistische funktionarissen in de eerste plaats, staat de lijntrekkerij en dagdieverij van tallozen die, hetzij in hooger en lageren rang, aan het produktieproces deelnemen. De begeerte naar schijn-resultaten overstemt zoowel de eenvoudige taal van het gezond verstand als de axioma's van het, zijn verantwoordelijkheid beseffend, geweten. Zelfs leiders van groote ondernemingen, die den naam hadden bijzonder goed en zaakkundig beheerd te worden, maken zich in den laatsten tijd schuldig aan vervalschingen in de boekhouding¹⁾.

Behalve onder het gebrek aan bouwmaterialen - dat mede oorzaak is van de vermindering in de steden der

1) Het was Roed Zoetak, volkskommissaris van de arbeiders- en boereninspektie, die deze vervalschingen aan het licht bracht. (Zie Óst Europa van Juni '32, bl. 535).

kubieke oppervlakte woningruimte per inwoner van 6.1 k.m. in 1924/25 tot 4.8 k.m. in 1931 - lijdt men ook onder dat aan brandstoffen, ten gevolge der geforceerde industrialisatie. In de kolchozen wordt slechts 42 à 50 % van de arbeidskracht der leden gebruikt; de 'onzichthare werkloosheid' belast hen met een groot aantal onproduktieve eters¹⁾. Van de sowchozen is een deel veel te groot voor een economische bedrijfsvoering. Intusschen gaat de inflatie haar gang, en nemen, dit laatste in verband met de wereldkrisis, zoowel de omvang als de waarde van den uitvoer af.

Er is in Rusland onder het vijfjaarsplan ontegenzeggelijk produktiekracht - van menschen, machines, gebruik van stroomende wateren - gevormd op een schaal, die ongeevenaard is in de menschelijke geschiedenis, maar er zijn, eveneens in ongehoorde mate, produktiekrachten verspild. Er is een kollektief enthoesiasme gewekt voor de wordende, gemeenschap, die het volk tot heroïsche doorzetting heeft geprikkeld, maar hoeveel ontmoediging en ontgoocheling door de toegepaste methoden werd gewekt, hoeveel arbeidslust in arbeidsschuwheid verkeerde, wiens gedachte vermag dat te benaderen?

Het is of Lenin, de groote zorgvuldige, die de gevolgen van iederen nieuwen stap altijd zooveel mogelijk berekende en zich om de kleinste bijzonderheden van iedere onderneming bekommerde, een voorgevoel heeft gehad van den naderenden roes-van-het-vele, toen hij een zijner laatste geschriften den veelzeggenden titel gaf 'liever minder, maar beter.'

Men heeft dezen raad niet opgevolgd. Een stemming van 'hoe meer hoe liever, desnoods dan maar slecht' heeft de overhand gekregen. Zelfs de diktatuur is tegen haar

1) Volgens Joegow. bl. 189, wordt sedert 1931 ernstig gestreefd naar de intensifikatie van den arbeid in de kolchozen. Ook is de strijd tegen de schijn-kolchozen met kracht aangepakt. Een en ander zal, meent Joegow, tot gevolg hebben de overbevolking van het platteland opnieuw naar de steden te doen vloeien.

elementaire kracht niet opgewassen, zooals onder meer de vernieling van duizenden landbouwmachines bewijst. ‘Dertig uur achtereen het gehobbel en geschud op een traktor uithouden, zonder slaap en haast zonder voedsel; en na die tour de force, aan 't einde van zijn krachten gekomen, de geruïneerde machine op het veld laten staan’: het lijkt een symbool van de huidige situatie aan het ‘front van den arbeid’. Geestdriftige offervaardigheid genoeg, maar niet gegrondvest in bezonken verantwoordelijkheidshesef. Een heldhaftig élan, maar gebrek aan het vermogen, pogingen te koördineeren. Minachting voor alle vroegere, niet-rationeele waarden, wil, ze allen te onttronen in naam van een hyper-rationalistisch, hyper-utilitaristisch streven; maar tevens een irrationeel gemors met menschen en dingen tot in het groteske toe. Amerikanisme, geënt op een jong, primitief, impressionabel volk, zonder eenige ervaring in de gekompliceerde verhoudingen der moderne verindustrialiseerde en verrationaliseerde samenleving, zonder eenige oefening in het beheerschen daarvan.

In de worsteling voor de uitvoering van het vijfjaarsplan, poogt het Sowjet-bewind het élan der massa's telkens aan te wakkeren en elke ‘demobilisatie van het enthoesiasme’ (alweer die militaire terminologie) te verhinderen. door de doeleinden van het plan te vereenzelvigen met die van het socialisme. Tot op zekere hoogte moet men dit toejuichen. Het beteekent immers, dat voortdurend óók een beroep wordt gedaan op de ideëele motieven, naast het prikkelen van het eigenbelang, wat heden door het akkoordstelsel met premies, de bevoorrechtting der oedarniki enz. al méér dan genoeg geschiedt. Men krijgt den indruk, dat er in Rusland op het oogenblik een betrekkelijk-harmonische samenwerking bereikt is tusschen de egocentrische en de altruïstische menschelijke gevoelens,

of, wil men het anders zeggen, tusschen de hoogere en de lagere krachten in den mensch, - in tegenstelling tot wat over de geheele kapitalistische wereld het geval is. Hierin zou dan voor een groot deel het geheim liggen van het sterke gevoel van hevrediging, dat de arbeid in Rusland, ondanks alles, óók aan velen niet-kommunisten verschaft¹⁾. En dit zou om zoo te zeggen de proef op de som zijn, dat de socialistische zuurdeesem, ondanks alles, het kollektieve bewustzijn meer en meer doortrekt. Anders echter, dan men het gelooft en pleegt voor te stellen.

De vereenzelviging van de vorderingen, in de uitvoering van het plan gemaakt, met het socialisme, is noodig, om telkens opnieuw de veer der energie in het russische volk te spannen. Hoe zou men de millioenen industrie- en landarbeiders, die, onvoldoende gehuisvest²⁾ en gevoed. tot een voor hen ongewoon arbeidstempo opgejaagd, en in een voor hen ongewone tucht gespannen, anders kùnnen bewegen tot de enorme, nu reeds jaren achtereen, ondanks tijdelijke inzinkingen volgehouden arbeidsprestaties, die het verwezenlijken, in algemeene omtrekken, der gigantische doelstellingen van het plan mogelijk maken? Men moèt vorderingen, die *voornamelijk* een paarstappen in de richting van den triomf der machine-kultuur beteekenen, voorstellen als, op zijn minst, belangrijke étappen tot verwezenlijking van het socialisme. Men moet dit doen ondanks de fundamenteele tegenstrijdigheden, die tusschen socialisme en machinisme bestaan. En men kàn het

- 1) Althans, zoo zij in min of meer leidende funkties werkzaam zijn, die een zekere mate van speling laten aan het persoonlijk initiatief. Bij arbeiders, ook bij zeer geschoolden, zal dit slechts zelden het geval zijn; bij technici, ingenieurs enz. veel meer; vandaar dat de berichten zoo verschillend luiden. Ook zijn de toestanden niet overal gelijk.
- 2) Niet slechts blijft het tempo van den bouw van nieuwe arbeiderswoningen ten achter bij het rythme van den socialistischen ophouw en van de toeneming der bevolking in de steden, maar ook voldoen de nieuwe woningen in vele gevallen niet aan, zeer matig gestelde, eischen. De meeste zijn koud, vochtig en zonder het élementairste komfort. In het Donbekken hebben de meeste nederzettingen geen badgelegenheid, geen kanalisatie en geen drinkwater. (Za Industrielisaziu van 22 Mei '31, aangehaald bij Joegow, bl. 105).

doen met een goed geweten, omdat men aan het besef van deze tegenstrijdigheden in Rusland nog veel minder toe is dan in het Westen. Men is er in de verheerlijking van de techniek, de machine, de hoeveelheid, het aantal, even oprecht-geestdriftig als de eerste generaties van burgerlijk-denken in het Westen dit waren in hun verheerlijking van 'de wetenschap', ten tijde dat het industrialisme zijn intrée deed in Europa.

Men kan de vergelijking tusschen de socialistische machine-kultuur in Rusland en het onontwikkelde kapitalisme in Europa nog verder trekken. Ook die eerste generaties van burgerlijk-denken zagen de euvelen, die het kapitalisme meebracht, als voorbijgaand. Een rotsvast vertrouwen in den vooruitgang en een grenzeloos sociaal optimisme beheerschten hen. In Rusland vinden wij heden een soortgelijke geestesgesteldheid.

Het eerste vijfjaarsplan bracht, - en dit wordt duidelijker, naar mate de vervulling meer nadert, - ondanks het ongeveer bereiken der doelstellingen wat de produktie betreft, groote teleurstellingen, in het feit kulmineerend, dat voor miljoenen menschen het leven wel anders maar niet beter, niet lichter, vrijer, broederlijker, gelukkiger geworden is. Het tweede vijfjaarsplan zal, gelooft men, dit alles goed maken. Aan het einde ervan zal Rusland, wat de petroleum-produktie en de metaalnijverheid betreft, 'Amerika voorbij gestreefd' zijn - een vage formule, waar echter een magische kracht van schijnt uit te gaan. De landbouw zal in zijn geheel gekollektiviseerd en gemechaniseerd zijn. De industrialisatie van Siberië en Midden-Azië zal ter hand genomen worden; ook daar zullen geweldige fabriekskomplexen, hoogovens, elektrische centrales, enz. verrijzen. En aan het einde der volgende vijfjarige periode zal de norm der verbruiksgoederen per hoofd der bevolking verdriedubbeld zijn.

Het lijkt zeer goed mogelijk dat, - zoo Rusland niet in

een oorlogskatastrofe betrokken wordt - ook de algemeene doelstellingen van het tweede vijfjaarsplan bereikt zullen worden. Vooral zoo men er in slaagt, den levensstandaard der massa's gaandeweg een weinig te verhoogen - een maatregel, als die onlangs den kolchozniki toestond, een deel hunner produkten op de open markt te verkoopen, kan daartoe het zijne bijdragen, - is er alle reden aan te nemen, dat de geestdrift voor de machinekultuur in Rusland nog een poos crescendo zal gaan.

Men mag vooral niet voorbij zien dat die geestdrift, behalve door de suggesties der propaganda, ook gevoed wordt door de onloochenbare diensten, die de machine heden aan het russische volk bewijst. Zij bindt dat volk niet slechts met duizend nieuwe banden, maar verlost het tevens van de oude, die diep in zijn vleesch drongen. Zij legt op dat volk een druk, die het den adem soms schijnt te benemen, maar zij doet óók een vroegeren druk ophouden, als onverdragelijk zwaar gevoeld. Overal en altijd, waar de machinale industrie oudere arbeidswijzen verving, had zij deze werking. Nooit en nergens echter is het proces van die vervanging voor miljoenen menschen zoo plotseling, zoo zonder eenigen overgang in zijn werk gegaan, als nu in Rusland geschiedt. Nergens zijn ooit miljoenen jongens en meisjes, op het platteland in de primitiefste verhoudingen opgegroeid, in prachtig-toegeruste fabrieks- en vakscholen saamgebracht, waar zij de gekompliceerdste machines als 'leer-materiaal' mogen gebruiken¹⁾. Nergens hebben ooit honderdduizenden boeren,

- 1) De Amerikaan Samuel W. Harper vertelt in 'Making bolscheviks' over de machine in Rusland, dat zij ook voor technische oefening en politieke opvoeding wordt gebruikt. In verschillende nieuwe groote bedrijven was slechts een klein percentage der machmerie in gebruik. Dit was het gevolg zoowel van gebrek aan grondstof als aan geschoolde arbeiders. De arbeiders en arbeidsters, die to een bepaald bedrijf aan de nieuwe machines werkten, waren allen jonge lieden. Openlijk werd erkend, dat de nieuwe machine geïnstalleerd was, om de jeugd de techniek te eeren. Dit brengt mee de aanleg van belangrijke kapitalen, die niet rendeeren. De kommunistische leiders echter zijn hier niet bezorgd over, omdat zij groote waarde hechten aan de technische opleiding der jeugd.

die gewend waren den grond met den houten ploeg der middeleeuwen, of een niet veel beteren, open te krabben, van alle kanten de machtige traktorenkolonnes en de combines zien opdagen, de stalen heerscharen van de godin Wetenschap en de godin Techniek die, door den kundigen mensch bestuurd, de woeste onvruchtbare steppen omtooveren tot akkerland. Nergens werd het primitiefste gerij, over de te nauwernood gebaande, haast onbegaanbare wegen hobbelend, met één slag vervangen door autobus, lorrie, automobiel, spoorweg en vliegmaschine. Nergens werd de absolute vereenzaming der vèr buiten elk verkeer liggende, in zichzelf besloten dorpen, plotseling opgeheven door de luide, zelfverzekerde, dag en nacht voortdreunende metalen stem van de radio.

De mensch was in Rusland tot aan de revolutie dat, wat hij in het geheele Oosten nog is, een lastdier. Wat elders het werktuig deed, of het paard, of de os, dat deed in vele gevallen de mensch, de man en ook de vrouw. Millioenen boeren beschikten over geen noemenswaardigen arbeidsinventaris. Millioenen bezaten geen behoorlijk ploegpaard en geen behoorlijken ploeg. Het beeld van den man en de vrouw in den film ‘de Generale lijn’, die, als de buurmankoelak weigert hun zijn paard te leenen, zich zelf voor den ploeg spannen en trekken tot ze er bij neervallen, dat afschuwelijk-aangrijpend beeld is een symbool van het oude Rusland, zooals de traktor van het nieuwe.

De traktor, - die in Rusland tevens beteekent de machine in dienst der produktie-voor-allen, der produktie voor de gemeenschap. Voor wie zóó onmenscheijk moesten zwoegen, als de man en de vrouw uit de ‘Generale lijn’, beteekent de invoering van àlle technische hulpmiddelen, die hen ontlasten van overzwaren arbeid, een dankbaar aanvaarde verlichting, een verademing, een begin van menschwording. Het is de socialistische revolutie, die deze technische hulpmiddelen invoert, in onverbrekelijk

verband met de kollektivisatie van eigendom en arbeid en met de schepping van kollektieve levensvormen. Daarom berust de vereenzelviging van machine-techniek en socialisme in Rusland ten deele op waarheid, al is zij toch weer niet geheel waar. Zelfs verstokte reaktionairen onder de boeren, die niets van de nieuwe orde moeten hebben, begrijpen de zegeningen van den motor, de karnmachine, de elektriciteit als bron van licht en beweegkracht. De dorpsvrouwen in Gladkows 'Nieuwe Aarde', die zoo star-vijandig tegenover de Kommune en de gemeenschappelijke opvoeding der kinderen staan, zien vol afgunst naar de vrouwelijke kommuneleden die, dank zij de techniek en den kollektieven arbeid, veel minderzwaar werk behoeven te doen dan zij¹⁾.

Maar wanneer de lang-verwachte dag komt, dat in de Kommune de elektrische centrale in werking wordt gesteld, en in het nachtelijk duister met doordringende plotselingheid, de gebouwen en de ruimten tusschen hen, de velden en akkers daarom heen en de verre gehuchten tegen de hellingen der heuvels in een stralenden gloed verschijnen, dan verstomt de menigte, die saamgestroomd was, om het wonder te aanschouwen, één oogenblik in eerbied en bewonderende verrukking. En aan de jonge kommunistische opvoedkundige, die de crèches en de kleuterschool heeft georganiseerd, schijnt de schittering dier duizenden elektrische lichtjes een symbool van de nieuwe, innerlijke vlam, die nu in de ziel dier eenvoudige boeren oplaait, - de vlam waarnaar zij hunkeren, maar waarvan zich bewust te worden, hun krachten te boven gaat.

Nooit en nergens is op den zwakken, onwetenden, bijgeloovigen mensch, de hem van moeienis en gezwog en

1) De vrouwen der Kommune, die hebben niets te doen, die worden aldoor vetter... De machines werken voor hen... en ook de kinderen neemt men hun af. Zie hun snoeten maar: als fokmerries in de stal... Ze hinniken en spelen... (Neue Erde, bl. 273)

hulpeloze vereenzaming verlossende kracht der techniek zoo onverhoeds neergebliksemd als nu in Rusland geschiedt. Verklaart dit niet voor een groot deel de betoovering, die daar ginds nu van de machines uitgaat, den afgodendienst dien men haar wijdt? Maar nooit en nergens ook heeft de techniek miljoenen menschen zoo meedoogenloos in haar stalen armen gesloten en tegen haar stalen borsten aangedrukt, hun pas ontwakende persoonlijkheid verpletterd, verbrijzeld, vernietigd, als nu in de Sowjet-Unie het geval is. Het is waar, dat de onmenselijke wreedheden der *kapitalistische* industrialisatie aan het russische volk goddank bespaard blijven. Maar de industrialisatie brengt van uit haar wezen wreedheden mee, die het kollektivisme niet verhoeden kan en die het tempo, waarin zij zich in de Sowjet-Unie voltrekt, nog verergert. Zij is de onbarmhartigste vijand van het persoonlijk gemoedsleven, die ooit op aarde heerschte, de doodsvijandin van de ziel, die ‘niet gerationaliseerd wil worden’¹⁾.

Zij is ook de doodsvijandin van elken arbeid, die nietrationeele bevrediging verschaft. Millioenen verrichtten tot voor enkele jaren zulken arbeid in Rusland. Hun arbeid geschiedde in de natuur, in onbewuste verbondenheid met de wetten van het elementaire leven en met kosmische rythmen, die tevens aan elk hunner het volgen van zijn eigen, persoonlijk rythme mogelijk maakten. Zij allen werden met één slag, als kleine ballen door den armzwaai van een almachtig balspeler, overgesmeten naar het terrein van den fabriekmatigen arbeid, waar ieder kontakt met het kosmische leven als door kortsluiting verbroken wordt. Zij kwamen, hoè weten zij niet, terecht in een wereld van steenkool, erts, petroleum, chemische substanties, waar de innerlijke stem tusschen het geronk van talloze motoren, het gedruisch van vervaarlijke machi-

1) Slotwoorden van Galja, de jonge onderwijzeres, in ‘Nieuwe Aarde’.

nes, verstomt, waar elk persoonlijk rythme ondergaat in de grootsche, ziellooze eentonigheid van het kollektiefmechanische rythme. In die wereld, die er óók eene is van rustelooze dynamiek, en eene van chaotische verwarring, tast de boer van gisteren, de industriearbeider of kolchoznik van heden blindelings naar den weg. Stemmen spreken van een rijk van broederlijkheid en vrede, waarvan de fundamenten worden gelegd. Sommigen van die stemmen hebben een hartgrondigen klank. Maar de oude gemeenschap werd verbrijzeld, en den inhoud der nieuwe, rijpende, in zich op te nemen is moeilijk. Aan een minderheid gelukt dit: zij worden de bouwers en dragers van het nieuwe leven. Maar voor velen gaat het boven hun kracht: alle dezen worden tot objekten der industrialisatie. Zij loopen gevaar om, even noodlottig als de slaaf en de lijfeigene, al is het op andere wijze, ontmenschelijkt te worden in den tredmolen van den arbeid. De 'nieuwe kultuur' zal dit niet kunnen beletten, zoo in haar het mechanistisch over het socialistisch element triumfeert. En men kan niet loochenen dat die triumpf, voor wat het heden betreft, in de hand wordt gewerkt door het feit, dat het wijsgeerig en het ekonomisch materialisme de ideologische grondslagen der kultuur vormen. Het eerste loochent iedere hoogere werkelijkheid, het verzet zich tegen elk gevoel van eerbiedige overgave aan een transcendentale Kracht, waarin voor den religieuzen mensch alle idealen van gerechtigheid en menschelijke broederschap zijn verankerd. Het tweede legt overmatigennadruk op de mechanische produktie-factoren. Zoowel het wijsgeerige als het ekonomische materialisme predisponeren tot een utilitarisme, dat het leven verarmt en vervlakt, en een vergoding van de techniek, die het eenzijdig veruiterlijkt. Zij werken de vereenzelviging der doeleinden van het vijfjaarsplan, van de industrialisatie en mechani-

sche kollektivisatie, met die van den waarachtigen socialistischen opbouw in de hand.

Het russische kommunisme heeft elementen, die in het kapitalisme opkwamen, met het kapitalisme mee groeiden en tot de psychische sfeer van het kapitalisme behooren, zooals de verafgoding van de materiele werkelijkheid en van de hoeveelheid, in zijn denkwijze, zijn produktieverhoudingen en zijn wordende kultureele vormgeving ingelijfd. Tusschen die elementen en de socialistische heerscht een tegenstrijdigheid, die doorwerkt in alle russische levensverhoudingen. De worsteling tusschen deze tegenstrijdige elementen moet op den duur tot een van deze twee uitkomsten leiden: òf het socialistisch element, dat men ook het religieus-sociale, religieus-humanitaire kan noemen, *onderwerpt* zich de materialistisch-mechanistische elementen, - wat niet noodzakelijk beteekent dat het ze *uitwerpt*: het kan ze ook vervormen naar de eischen van zijn eigen wezen, - òf wel die elementen worden, tijdelijk, het socialistisch element de baas: zij overwoekeren het, nemen zijn plaats in en, wat het gevaarlijkst is, zij nemen zijn gedaante aan. Terwijl *iets* van het oorspronkelijk socialisme behouden blijft en zekere wijzigingen te weeg brengt in de psychische en sociale sfeer van het industrialisme, - zoodat dit, en de daarmee samen gaande machine-kultuur, zich in Sowjet-Rusland in zekere opzichten toch b.v. van het amerikaansche industrialisme onderscheidt en zal blijven onderscheiden, - wordt aan den anderen kant het socialistisch beginsel zelf zoozeer vervalscht en verbogen, dat het voor een groot deel nog slechts in naam blijft bestaan.

Dit zijn de twee groote mogelijkheden die wij in Rusland op het gebied der kultureele ontwikkeling nu voor ons zien.

VI. Gelukkige jeugd.

Lenin heeft de verwezenlijking van het socialisme in de eerste plaats afhankelijk gesteld van de toeneming der produktiviteit van den arbeid boven het door het kapitalisme bereikte peil. In het materialistisch denken valt nu eenmaal de hoofdnadruk op de produktie-factoren. Dit beteekent echter niet, dat Lenin de beteekenis der psychische factoren voor het socialisme ontkend heeft. Hoe weinig hij dit deed, bewijst o.a. zijn bekende uitspraak, dat het kommuniste begint bij het punt, 'waar de massa der werkers een offervaardige gezindheid aan den dag legt, om de produktiviteit van den arbeid te verhoogen.'

Toegepast op de jeugd, beteekent dit, dat zij haar 'gezicht', dat is haar aandacht, nu in de eerste plaats op de produktie behoort te richten.

Dit is wat in Rusland nu ingescherpt wordt aan de jeugd, van het oogenblik af, dat in het kind het zelfbewustzijn begint te ontwaken. Hier ligt haar taak. In de vervulling van die taak groeien kinderen en jonge menschen in de Sowjet-Unie op, worden zij innerlijk geordend en vinden zij bevrediging. Het is of de geschiedenis het hoofdbeginsel in de Montessori-opvoeding, dat toegewijde arbeid de weg bij uitnemendheid is tot ordening en harmonischen groei der innerlijke krachten, heeft afgeluisterd en daarmee nu een proef neemt op reusachtige schaal.

De jeugd, dat is nu in Rusland de kommunistische jeugd. 5 miljoen leden telt de Komsomol: volle driekwart van de arbeidersjeugd. Daarbij komen dan nog de sympathiseerenden: de rest telt niet mee. De Pioniers hebben 3 miljoen leden; de Oktober-kinderen 2 miljoen. En al die miljoenen wordt tot plicht gemaakt het gezicht naar de produktie te richten.

De kinderen moeten helpen het vijfjaarsplan te doen slagen. Zij hebben ook hun eigen vijfjaarsplan, 'het kleine

plan', dat zij even toegewijd ter harte nemen, als de volwassenen het groote. Het bestaat uit twaalf 'artikelen', twaalf punten van een program-van-aktie, die te samen een geweldige produktie- en kultuurtaak omvatten.

Punt 1 luidt: het zoeken naar kalk- en phosphorlagen.

Punt 2: het verzamelen van bruikbaren afval, als lompen, touwen, vilt, metaalstukken en beenderen. Elke pionier moet minstens 20 K.G. afval per jaar verzamelen. Punt 4 heeft betrekking op het bouwen van ontvangtoestellen en luidsprekers; punt 5 op het sorteeren en ziften van zaaizaad. Van de andere punten zijn het belangrijkste die, welke den pioniers het verdelgen van schadelijke dieren (marmotten en insekten), het aanleggen van nesten en voederplaatsen, het planten van boomen en het fokken van leghennen tot plicht stellen. Het laatste punt betreft de pioniers in den strijd tegen het analfabetisme.

Roept dit program niet de herinnering op aan de fantasieën van Fourier, die eveneens in zijn phalanstères de kinderen, naar hun aard en aanleg in 'petites bandes' en 'petites hordes' verdeeld, aan den arbeid voor de gemeenschap wilde doen deelnemen?

De weg der russische kommunistische jeugdgaat niet langs rozen, niet langs een zorgeloos er op los leven, niet langs het najagen van genot. Per jaar veertig pond afval verzamelen en sorteeren, en dan nog al die andere dingen volbrengen: het lijkt een heele prestatie voor kinderen tusschen 12 en 16 jaar. Het spreekt vanzelf, dat al dat werk gedaan moet worden in den vrijen tijd. Het is toch nog maar kinderspel, oefening voor het groote leven en den echten arbeid, zooals de spelen van jonge dieren, zeggen de biologen, een oefening zijn voor de jacht.

Voor den komsomoletz en de komsomolka is die echte arbeid begonnen. Het grootste deel der leden van den Komsomol nemen al deel aan het produktieproces. Bijna 25 % der arbeiders en arbeidsters in de groote bedrijven

waren in 1931 nog geen 22 jaar oud; heden is dat percentage zeker weer aanmerkelijk hooger. Op hun jonge, sterke schouders dragen zij moedertje Rusland door de jaren der ergste ontberingen en moeilijkheden heen. Sterk zijn die schouders door het enthousiasme, de prachtige overtuiging en de ontembare energie der jeugd.

Lichamelijk is het geslacht zwak, nerveus door de hoge spanning, die de propaganda onmiddellijk opnieuw opwekt, zoodra zij even dreigt te verslappen, en zonder twijfel ondervoed, al doet men zijn best, het den kinderen zoo goed mogelijk te geven. Maar de geest blijft sterk¹⁾.

En op dien geest wordt onophoudelijk een beroep gedaan. Zoo aan den eenen kant de jeugd in de Sowjet-Unie een bevoorrechte positie inneemt, op den voorgrond geschoven en min of meer naar den mond gepraat wordt, - zoo wordt aan den anderen kant ontzettend veel van haar gevergd. Komsomolzen nemen een groot aandeel aan de reorganisatie van het onderwijs in polytechnische richting en de oprichting van fabrieksscholen. Zij namen het initiatief tot den 'kultureelen kruistocht', die voornamelijk de verspreiding van technische kennis onder de massa's ten doel had, en die tot een nieuwen opbloei van het leekentoeleel heeft geleid²⁾. Ook de strijd tegen de kroegen, die tegen de vuilheid der arbeiderswoningen, en die tegen het ongedierte in die woningen, werden tot doel-

- 1) De gezondheid der arbeidersjeugd wordt ook ondergraven door den nachtarbeid die voor groote groepen jonge arbeiders weer is ingevoerd. In het textielgebied van Iwanowo-Wosnosensk werkten (in Februari 1930) van de 1664 jeugdige arbeiders 972's nachts. In tal van ondernemingen worden zij 's nachts te werk gesteld, o.a. in de glasindustrie, de levensmiddelindustrie en de schoenfabrieken. Ook in bedrijven, die voor de gezondheid schadelijk zijn, doordat in hen een zeer hoge temperatuur heerscht, worden jeugdige arbeiders gebruikt. De 'Jeugdprawda' van 10 Febr. 1930, waaraan wij deze gegevens ontleenen, noemde den gezondheidstoestand der jongere arbeiders dan ook slecht. In Siberië hadden, van nog geen 6000 hunner, 4000 een geneeskundige behandeling noodig. Waarschijnlijk is de toestand heden nog niet veel verbeterd.
- 2) De onderwerpen der spelen, die door de deelnemers aan den 'kultureelen kruistocht' vertoond worden, staan in nauw verband met het vijfjaarsplan en de konkrete eischen der produktie. S.N. Harper. Making Bolsheviks. The young Communist, bl. 33.

einden van den ‘kultureelen kruistocht’ verklaard. Moet een onderdeel van het Sowjet-apparaat gezuiverd worden van vijandige elementen, hebben in een onderneming bureaucratisme en kliekgeest een gevaarlijke hoogte bereikt, - de jeugd is paraat; aan de Komsomolzen wordt opgedragen, hun ‘lichte kavallerie-brigaden’ (alweer het militaire jargon!) op het orgaan in kwestie, hetzij een staatsbank, een kommissariaat of een opvoedings-instituut, los te laten, om de noodig geachte zuivering uit te voeren. Onbarmhartig gaat de jeugd te werk bij dergelijke kruistochten tegen de vijanden van het nieuwe leven. Zij kent geen genade, immers geen twijfel aan het recht der gezamenlijkheid, zich met alle middelen tegen die vijanden te verweren. En zij behoeft geen speciaal mandaat om een inval te doen in een of ander bureau, het personeel te ondervragen, en de gevallen aan het licht te brengen, waarin ‘vijanden van het kommunisme’ zich in de Sowjetbureaucratie hebben genesteld¹⁾.

Komsomolzen worden verwacht vóóraan te staan in de anti-godsdiensstige propaganda; van de groote campagnes voor het verwijderen van klokken en het sloopen van kerkgebouwen, hebben zij de leiding gehad. Op het gebied der produktie wordt het uiterste van hen gevergd. De ‘stootbrigaden’ in de fabrieken bestaan in hoofdzaak uit leden van den Komsomol. Zij zijn het ook, die vooraan staan, wanneer er in den drukken tijd extra hulp noodig is bij het zaaien en oogsten in de landbouwbedrijven. Men verwacht van hen zoowel nauwgezette studie van de kommunistische theorie en haar toepassing in de Sowjet-Unie, als een stelselmatig streven naar technische- en vakbekwaamheid. Bij dit alles komen dan nog hun organisatorische en militaire verplichtingen.

Is de last niet te zwaar, die de russische jeugd op de schouders wordt gelegd? Gaan zij onder die last niet ge-

1) Harper, bl. 37.

bukt? Worden zij geen vroeg-oude mannetjes en vrouwtjes, die, wát ze ook voor mogen hebben op de jeugd van andere landen, dátgene missen waaraan de jeugd in de eerste plaats behoefte heeft: onbezorgdheid?

‘De russische jeugd is gelukkig’ verzekeren ons in koor haast allen, die de Sowjet-Unie in de laatste jaren bezocht hebben, om het even, hoe hun inzetting tegenover de nieuwe levensvormen is. Wij gelooven hen gaarne. De russische jeugd heeft werk, zij heeft brood; zij kent niet de knauwende zorg om beide; zij ziet een doel voor oogen, waarvoor het de moeite waard is te leven; zij kan daar al haar kracht, haar zuivere geestdrift aan wijden. Zij beseft, hoeveel van haar afhangt, hoezeer de toekomst der gemeenschap aan haar ijver, haar doorzetting, haar moed en bekwaamheid gebonden is. Zij weet, te gelden in de gemeenschap; zij ziet de toekomst dier gemeenschap groots en heerlijk opengaan; zij is zich bewust die te smeden.

‘De kinderen voeren een gelukkig leven,’ getuigt A. Feiler, ‘vervuld van trots, van hoop en groote doeleinden, en van den gloeienden drang, zelf medebouwers te worden aan den grooten dom eener nieuwe menschheid.’

De russische jeugd is gelukkig! Wie kan daaraan twijfelen, die de afbeeldingen van pioniers en komsomolzen bekijkt in tijdschriften of geïllustreerde werken over Sowjet-Rusland. De mond lacht, de oogen lachen; lachen; de uitdrukking der gezichten is haast zonder uitzondering vroolijk, levenslustig en energiek, getuigend van durf en zelfvertrouwen, zooals dit bij jonge sportslui ook uit an dere landen het geval is. Maar deze afbeeldingen zijn geen foto's van sportslui, maar van jonge arbeiders. Al doen zij dan ook ijverig aan lichaamskultuur, zoo is de russische jeugd nog met heel andere dingen bezig, dan met sportieve heldendaden en rekords. De foto's van een troepje jongens- en meisjesleerlingen van de vakschool eener gekollektiviseerde landbouwonderneming, wien door

den leeraar blijkbaar het funktioneerende van een of ander toestel wordt verklaard, treffen door de gekoncentreerde aandacht der gezichten. Deze hebben iets van de spanning en het innerlijk vuur, die den toeschouwer opvallen in de trekken der studenten en artsen in Rembrandts Anatomische les in het Mauritshuis. In den tijd, dat dit schilderij ontstond, werd de studie der anatomie niet droog of vervelend gevonden, zooals heden doorgaans't geval is. Integendeel: de kennis van het menschelijk lichaam, van zijn bouw en zijn funkties passioneerde in de 16de en 17de eeuw geheele generaties van studeerenden. Door haar kreeg men toegang tot een wonderwereld van het menschelijk organisme, waar vroegere geslachten niets van hadden geweten. De natuurlijke wonderen, die de anatomie hun ontsloot, vervulden de studenten der renaissance-kultuur met religieuze eerbied en opgetogenheid voor den onpeilbaren rijkdom der schepping. Een soortgelijke opgetogenheid, vermengd met begeerte te begrijpen, staat te lezen op de gezichten der russische jongens en meisjes, wien de bouw eener machine wordt verklaard. Maar de religieuze eerbied is afwezig. Immers, het is niet het *geschapene*, waar haar vurige weetgierigheid dieper in door tracht te dringen, niet een nietig onderdeelje van het werk van den grooten Bouwmeester van het Heelal, maar het is het *gemaakte*, het werk van het menschelijk brein en van menschenhanden. Heden is het in Rusland niet de mensch, en het is ook niet de aarde in haar volheid, of de zon, of het planetenstelsel, waartoe de geestdriftige belangstelling van het opgroeiend geslacht voornamelijk uitgaat; het zijn de gemaakte dingen en de dingen die ze maakten, de machines. Haar geestdrift gaat uit naar techniek en technische wetenschap. Dit is nu ook weer niet enkel het geval in Rusland. Maar hoe anders is de geestdrift voor de techniek er dan in de kapitalistische wereld, waar immers geen redelijk

mensch van haar meer de oplossing der sociale vraagstukken verwacht! In Rusland is men overtuigd, dat wetenschap en techniek het leven goed zullen maken voor allen, omdat zij ten bate van allen, van de gemeenschap, worden gebruikt. Daarom beteekent zich in de techniek verdiepen voor hen niet ‘onderduiken in een koude, metalen wereld, waarin de ziel verbloedt’ (Berdjajew). Ook die wereld verwarmt heden nog het besef van den dienstder-gemeenschap.

‘De russische jeugd’, schrijft Hindus, ‘is misschien de gelukkigste der aarde’¹⁾. Hij had, dunkt mij, het ‘misschien’ gerust kunnen weglaten. Waar is de jeugd heden nog gelukkig, behalve in Rusland? Waar vindt zij werk en brood? Waar weet zij, dat op haar gewacht wordt? Waar groeit zij op in een atmosfeer van dapper zelfvertrouwen, van daadkrachtig sociaal optimisme? Waar vindt zij leiders, die haar eerbied inprenten voor arbeid-inkameraadschap als voor de hoogste levenswaarde? Waar geniet zij zooveel zelfstandigheid tegenover ouders en opvoeders en wordt zij tevens met zoo vaste hand gereedgemaakt voor haar taak in de gemeenschap?²⁾ En ten slotte: waar voelt de jeugd zoo duidelijk deel uit te maken van een geheel, dat gevormd wordt? Waar weet zij met zoo juichende zekerheid dat ‘leven is, daar waar men meehelpt aan die vormgeving’? Wáár elders ‘leeft zij, en helpt zij met alle krachten mee’³⁾. Dat, wat een toenemend deel van de west- en midden-Europeesche jeugd drijft naar het fascisme: verlangen, verlost te worden van haar innerlijke stuurloosheid, drang, om de verantwoordelijkheid voor de vorming van haar eigen leven, die haar krachten te boven gaat, over te dragen aan een leider en

1) Ontredderde Wereld, bl. 159.

2) De Russische jeugd, schrijft Klaus Mehnert. wordt heden op de scholen der gekollektiviseerde landbouwbedrijven opgevoed in den geest eener bijna militaire tucht, dat is in strenge onderschikking van de leerlingen aan het heil der gemeenschap.

3) Ella Maillart, Parmi la jeunesse russe. bl. 100.

dien vol vertrouwen te volgen, omdat in hem een *levensbeginsel* klaar en vast verpersoonlijkt wordt, - dat alles vindt de russische jeugd in het kommunisme, als het heerschend beginsel van individueel-maatschappelijke ordening.

In de eerste jaren der revolutie, toen de oude vormen in elkaar gestort waren en de leer 'erlaubt ist was gefällt' door velen als de ware kommunistische vrijheid werd beschouwd, - in die jaren verviel ook het deel der russische jeugd, dat met hevigen, maar vaak blinden drang de revolutie wilde dienen, tot grove losbandigheid. Op het gebied van het sexueele leven verwilderde zij; een deel van haar ging in ruwe uitspattingen en misdadigheid te gronde¹⁾.

Maar al sedert jaren is men die crisis te boven gekomen: het beste deel der kommunistische opinie protesteerde heftig; oudere, gezaghebbende kommunisten wezen den weg uit het moeras. Maar vooral de maatschappelijke opbouw zèlf hielp dien weg betreden; hij maakt immers binding noodig op ieder gebied, regels en normen. Hun toepassing brengt wel is waar moeilijkheden en problemen mee, maar het nieuwe ideaal 'de kollektieve mensch', die leeft voor de gemeenschap, geeft de richting aan. De dadendrang der jeugd kan uitstroomen in ontelbare kanalen. Die kanalen liggen voor haar gereed, en tevens helpt zij mee, ze verder te graven, steeds verder in het onafzienbare gebied van den 'maatschappelijken vooruitgang'. Dat prent men haar in. Daaraan te twifelen, is verraad aan de revolutie.

De jeugd denkt van nature simplistisch. Zij ziet geen schakeeringen en erkent de noodzakelijkheid niet van over-

1) 'Het eerste meisje' van Panferow is de waarheidsgetrouwe uitbeelding van dien ondergang, zooals hij fataal uit de sexueele verwildering volgt, die weer met de algemeene maatschappelijke verwildering samenhangt. Voor den komsomoletz van 1932, zijn de toestanden en feiten, die Panferow beschrijft, de uitbeelding van een tijdvak, dat hij nog slechts uit de overlevering kent.

gangen. In Rusland worden haar fouten verergerd doordat men haar tot simplistisch denken opvoedt, haar leert, dat elk ander denken een dwaling is. Heel het levensland ligt open voor het zoeklicht van het historisch materialisme. Men kan zich vergissen, maar men vindt altijd den éénen weg terug, dank zij de onfeilbare methode. Daarom kan men overal aanpakken, zonder schroom.

Gelukkige jeugd!

De taken zijn reusachtig. Een wereld moet omgewenteld, een samenleving gevormd worden. Industrialisatie en kollektivisatie zuigen alle krachten op. Er is geen einde te zien aan het werk. En het werk, men vergete het niet, wordt opgevat als een worsteling op leven-en-dood, niet enkel met uiterlijke, maar ook met innerlijke vijanden. Het nieuwe leven komt niet van zelf; men moet het veroveren, ook op *zich zelf*; de nieuwe mensch moet in *zich zelf* den ouden mensch overwinnen. Dit heeft men heden reeds erkend, zoo ver is men reeds gevorderd. Hoe vèr is men in Rusland reeds uit boven het naïve geloof aan het luilekkerland, dat op den dag ‘na de revolutie’ zou openbloeien! De werkelijkheid is het beste korrektief voor alle wensch-fantasieën. En haar, àl inniger, kontakt met de werkelijkheid, door den arbeid, is voor de russische jeugd óók het beste korrektief op de simplistischdogmatische denkbeelden over de maatschappij, die men haar inprent. Door dat nauwe kontakt met de werkelijkheid wordt zij in zeker opzicht al reëel-ideëel ingesteld.

Bewonderenswaardige jeugd! Niet alleen de gelukkigste, maar ook de gezondste ter wereld, het woord gebruikt in zijn zedelijke beteekenis.

Maar... haar geluk ontspringt uitsluitend uit, en haar moreele gezondheid wortelt enkel in, de sfeer van het vitale leven. Zij kent noch erkent het bestaan van een andere sfeer. Het transcendentale is voor haar als niet-bestaande. Men poogt nu in Rusland te leven ‘bij brood al-

leen'. Rood brood, zeker, *socialistisch* brood: daarom, zegt men, is niets anders noodig. Alle menselijke aspiraties zullen door den opbouw der socialistische samenleving bevredigd worden.

En wanneer zij opgebouwd zal wezen?

Wanneer het heilige land van industrialisatie, kollektivisatie en mechanisatie veroverd zal zijn op onwetendheid, ikzucht en sleurgeest; - wanneer ook het tweede en het derde vijfjarenplan uitgevoerd zullen zijn, en de lange rijen van wachtenden voor de koöperatieve winkels verdwenen; - wanneer de normen van het verbruik tot het drievoudige gestegen zullen zijn; - wanneer Awtostroj en Traktorostroj en Magnitogorsk en Dnjepr-kombinaat en tal van andere reusachtige industriekomplexen met vreemde namen vol barbaarsche sonoriteit, tot in het hart van Azië toe, zullen zijn verrezen, en het ideaal van Lenin 'heel Rusland één fabriek en één kantoor', vervuld zal zijn, - wanneer sociale idealen, nu schitterend in den gloed, die het heroïsche hart zélf omhoog zendt, verwezenlijkt zullen zijn, zooals elk ideaal dat wordt, stuksgewijze, en door die verwezenlijking van een glans, waar enkel de toekomst den mensch in verschijnt, beroofd; - wanneer men in Rusland ervaren zal hebben dat de natuurwetenschap, ook dan wanneer zij in dienst der gemeenschap staat, den diepsten drang van het hart niet kan bevredigen, en alle wonderen der techniek zijn honger niet stillen, - wat dan?

Dan zal de jeugd van heden verbruikt zijn in den strijd voor het nieuwe leven; een andere generatie zal opgroeien in Rusland, en zij zal anders gericht zijn. Dat, wat de jeugd van heden meesleept en verrukt, zal haar dagelijksch brood geworden zijn. De techniek zal haar niet langer betooveren: zij zal met de machine, met den traktor, met de elektriciteit zijn opgegroeid. Zij zal niet meer bezeten worden door den wil-tot-arbeid; immers hij zal

niet meer het heroïsch avontuur zijn, dat aan het leven zin en inhoud geeft, niet meer de heroïsche worsteling, om nood te verkeeren in overvloed. Want de nood zal vergeten zijn en er zal overvloed heerschen....

Wat zal in die toekomstdagen de jeugd in beweging brengen? Welken droom zal zij willen realiseeren? Tot welke sterren zal zij opzien? Wij weten het niet. Wij kunnen het zelfs niet gissen. Wellicht zal datgene, waar de jeugd van nu in Rusland haar kracht aan wijdt, alles waarin voor haar de hoogste levenswaarden belichaamd zijn, aan een volgende generatie kinderspeelgoed toeschijnen.

Hoe dit echter ook zij, heden strijdt de russische jeugd voor de verheffing van vele miljoenen menselijke wezens uit sociale ellende en barbaarsche zeden. Zij strijdt, om een produktiestelsel op te bouwen, waarvan de vruchten nog wel niet aan allen in gelijke mate ten goede komen, maar dat het gerechtigheidsgevoel toch meer bevredigt, dan het kapitalisme ooit heeft gedaan. Zij strijdt voor een maatschappelijke orde, die verworteld is in het gemeenschapsgevoel. Het besef daarvan maakt haar gelukkig en zedelijk-gezond. Zelfverdieping in psychologische problemen kent zij niet; maar ook geen onvruchtbaar 'grübeln'. Van intens geestelijk leven, zooals een niet klein deel der duitsche jeugd dat leidt, is bij haar geen sprake, - hoe zou het anders kunnen zijn, daar waar zij elke metafysische verworteling der levensproblemen ontkent? Daarbij wordt zij heden nog te sterk in beslag genomen door den economischen nood en den economischen opbouw, dan dat haar belangstelling zich sterk op geestelijke vraagstukken zou kunnen richten. Maar haar honger naar kennis is, hoe eenzijdig georiënteerd ook, onverzadelijk¹⁾.

- 1) 'Ik zal nooit de indrukken vergeten'. schrijft Klaus Mehnert, die ik kreeg, wanneer ik op de lange reis door Siberië de wagens van den expres doorliep. De Duitsche, Fransche en Amerikaansche passagiers in de eerste en tweede klasse bladerden in een gele Ullsteinband, een Uhn of een Edgar Wallace, terwijl de Russen op hun harde banken allen technische of staathuishoudkundige geschriften bestudrerden, protokollen van partijkongressen, agintiebrochures, landbouwtijdschriften en dergelijken. Eenzelfde beeld boden de tehuizen der studenten, waarin ik leefde, en dig door vier of vijf studenten bewoond worden. Is een van hen getrouwd, dan betreft ook zijn vrouw de gezamenlijke waning Men zou denken, dat het onder die omstandigheden niet tot concentratie komt. Maar dat is een vergissing: in den regel wordt heel vlijtig gestudeerd. (De russische student).

In de russische jeugd zijn geen sociale kloven en scheuren. Fabrieksarbeiders en studenten vormen eenzelfde sociale groep, met eenzelfde levensbeschouwing en eenzelfde levenswijze. De jonge komsomol-arbeider volgt ijverig politieke en economische cursussen; wellicht zal hij morgen plaats nemen op de banken der academische gehoorzaal. De student is een proletariër, die zich niet onderscheidt van het proletariaat in het algemeen. 'Hij maakt geen erg jeugdigen indruk, ook is hij niet verintellectualiseerd; hij is in hoofdzaak arbeider gebleven, een arbeider, die slechts tijdelijk de machine of den ploeg heeft verwisseld met teekenmateriaal en boeken.' 'Wanneer's avonds de studenten uit een hoogeschool stroomden, met hun verfromfaaide petten en hun oude kaalgeworden jassen, zou men kunnen denken, voor de poort van een of andere fabriek te staan'¹⁾. Zoo werkt de praktijk van het leven in Rusland aan het dempen van de eeuwenoude kloof tusschen handen- en hersenarbeid. Men heeft den weg er toe betreden, door den handenarbeid in het centrum van het maatschappelijk leven te plaatsen. En zeker draagt ook het feit, dat die kloof gedempt wordt, er toe bij de russische jeugd gelukkiger en harmonischer te maken. In haar, met haar, groeit de sociale gelijkheid.

Op haar wijze worstelt zij met de problemen van het nieuwe leven. Die worsteling is vaak zwaar. Haar uitbeelding vindt men in den jeugdroman der laatste jaren.

Een jonge kommunistische vrouw, Wassiliewna, gaat volslagen op in den politieken en organisatorischen arbeid

1) Mehnert, der Sowjetstudent

in het komsomol-komitée. ‘Op liefde’, meent zij, ‘heeft de komsomol geen recht; in zijn of haar leven moet de liefde de kleinst mogelijke rol spelen.’ En daar zij niet ascetisch wil of kan leven, geeft zij zich teugelloos over aan dierlijke drift. Haar tegendeel is Maroesja, die na haar huwelijk met een kameraad uit den Komsomol weldra geheel en al opgaat in de verzorging van huis en haard. Noch den eenen noch den anderen weg wil Panja gaan, Zij en haar geliefde Mitja streven naar harmonische vereeniging van het liefdesleven en de plichten tegenover de gemeenschap. Maar Mitja laat haar in den steek, als hun eerste kind geboren moet worden. Het konflikt tusschen het moederschap en het verlangen naar maatschappelijken arbeid dreigt haar te verteren. Zij is op het punt te bezwijken, wanneer het kind sterft: een oplossing door het toeval, die géén oplossing is¹⁾.

Werkelijk tragisch wordt de jeugdroman, wanneer hij figuren uitbeeldt die in de eerste jaren der revolutie als helden hebben gestreden, maar te kort schieten in de periode van den opbouw, omdat in hen te veel onverteerd bleef van den ouden mensch met zijn ongedisciplineerdheid, zijn egocentrisme. Zulk een figuur is Pedro uit ‘De Cel’ van Boris Gorbatoew, die tegenover zijn jongeren broer Maxim de vaan hijscht van het verzet tegen de eischen van de ijzeren discipline en de zelftucht. Een oogenblik lijkt hij te zullen triomfeeren.

Maar Maxim overwint: ‘Je bent een schurk, Pedro. Je zuipt. Hoe zie je er uit! Smerig, beschonken. Ziet een komsomoletz er zoo uit? Je hebt de revolutie verzopen. Wat zou men met je gedaan hebben aan het front, zeg? Je zoudt gefusilleerd zijn.’

Niet alle helden van den burger-oorlog zijn geschikt voor de discipline van den arbeid. Wie zich daarin niet kan schikken, wordt ter zijde geslingerd. En elke komsomo-

1) Kl. Mehnert. Der Jugendroman. Ost Europa van December '31.

letz moet bedenken, dat hij een vertegenwoordiger is van de kommunistische jeugd en een voorbeeld moet zijn voor alle jongeren.

Natuurlijk worden ook de tegenstellingen tusschen de oude en de nieuwe generatie en de daarmee samenhangende conflicten uitgebeeld. Maar die uitbeelding kan ons niet bevredigen. Wij vinden haar oppervlakkig. Er is immers geen band meer, die beide generaties verbindt; zij verstaan elkaar niet meer. Zij kunnen niets meer voor elkaar zijn. Enkel dan, wanneer de vader den zoon op het terrein van den 'socialistischen opbouw' volgt, zooals in de novelle 'Poroda' van A. Isbach, kunnen zij, ondanks alle verschillen in wereld- en levensconceptie, zich met elkaar verzoenen. De oude generatie is onwerkelijk geworden, met heel haar wereld- en levensidealen. Even onwerkelijk, even weinig belangwekkend, als God.

Uit de nieuwe levensverhoudingen ontstaan de conflicten, die de russische jeugd als reëel voelt. Hindus geeft er op blz. 157 e.v. van zijn 'Ontredderde wereld' eenige voorbeelden van. Hoe moet een roode jeugdgroep staan tegenover een kameraad, die zelfmoord gepleegd heeft? Een goed revolutionair heeft immers het recht niet om een einde te maken aan zijn leven, zoolang hij kan werken voor de zaak. Hoe tegenover een meisje, dat zich voor abortus liet behandelen, zonder haar groep te raadplegen? Een revolutionair mag niets doen, wat zijn gezondheid kan benadeelen: hij of zij moeten hun verplichtingen tegenover de nieuwe maatschappij bovenaan stellen. Een jonge man, atheïst, heeft zich kerkelijk laten trouwen, omdat zijn meisje dat tot een voorwaarde van hun verbintenis maakte. Hoe moet zijn groep handelen? Hem uitsluiten of niet? Een jonge revolutionair is bevriend met den zoon van een Nepman; hij heeft zelfs een geschenk aangenomen van den vader van zijn vriend. Had hij dat niet hehooren te weigeren?

De russische kommunistische jeugd, die door buitenstaanders losbandigheid wordt verweten, is in werkelijkheid puriteinsch gezind. Althans haar beste deel is dit. Zij heeft het gevoel, te leven in een belegerde vesting: men moet hard zijn, voor anderen, maar ook voor zich zelf. Men mag niet denken aan zich zelf; men moet denken aan de gemeenschap. Ook in de meest persoonlijke aangelegenheden moet haar dienst op den voorgrond staan. Of inderdaad het 'nieuwe rijpe Wij', of de broederlijke gemeenschap in Rusland wordt opgebouwd, daarover kan men heden nog niet oordeelen. Maar dat het beste deel der jeugd gelóóft dat het opgebouwd wordt en leeft volgens dat geloof, staat vast.

Zou dit niet het essentieele verschil zijn tusschen de russische jeugd en die van buiten Rusland, dat in de kapitalistische landen naar dat geloof te leven voor de overgrootte meerderheid der menschen bijna onmogelijk is, doordat het leven op een ander beginsel is ingesteld? Zou dit misschien de oorzaak zijn, dat de jonge Rus in vele gevallen het waarom, de eigenlijke portée van een vraag niet meer begrijpt, die aan den niet-Rus van het grootste belang toeschijnt?¹⁾ Zou dit langs elkaar heen vragen misschien de proef zijn op de som, dat inderdaad in Rusland een waterscheiding overschreden is?

- 1) 'Dikwijls'. schrijft Ella Maillart in 'Parmi la jeunesse russe', heb ik, sprekend met jonge menschen of kommunisten, het gevoel gehad mij te bewegen op een ander plan dan zij, zonder de mogelijkheid, om tot elkaar door te dringen.... Onze waarden hebben hier geen koers meer. De definities waarin wij onze ideeën katalogiseeren, zijn te Moskow niets dan leege registers. Men verwondert zich, nietszeggende uitleggingen te krijgen, terwijl wij daar zelf aanleiding toe geven, door onze taal, die niet de hunne is. Onze eeuwige enquêtes over de belooning van den arbeid, het sparen, het gebruik van den vrijen tijd, den godsdienst, de liefde, de persoonlijkheid, bewegen zich alle om het centrum der kwestie heen.

VI. De Nieuwe Mensch en de kultuur.

Alle berichtgevers zijn het er over eens, dat het nu in Rusland in bijzonder hooge mate op den mensch aankomt. Zonder nieuwe menschen, 'produktieve menschen' in de terminologie van Künkel, die in staat zijn, de tallooze moeilijke nieuwe opgaven langs nieuwe wegen op te lossen, komt er van de nieuwe vormgeving des levens niets terecht. Anders gezegd, ondanks de nieuwe vormen valt alles licht terug in den ouden sleurgang. Enkel in zooverre nieuwe menschen de nieuwe inrichtingen, welke dan ook: fabrieken, kolchozen, tehuizen voor verwaarloosde kinderen, en vele, vele anderen, met hun geest doordringen, wordt daarin een stukje socialisme verwerkelijkt. Een stukje *echt socialisme*, dat is een stukje moed, goedheid, en innerlijke vrijheid¹⁾.

Het is een zeer verheugende getuigenis, dat nu in Rusland zooveel - eigenlijk alles - afhangt van de vraag, of de 'nieuwe menschen' er sterk genoeg zijn en talrijk genoeg worden. Immers het is een bewijs, dat de mechanisatie van het leven in den grond nog zeer weinig gevorderd is. Wat ook niet verwonderlijk is wanneer men bedenkt, hoe ontzaggelijk groot de massa levenselementen is, die omgewenteld moet worden. Ware de mechanisatie reeds vèrgevorderd, dan zouden de menschelijke bemoeiing en de menschelijke geest van veel geringere beteekenis zijn. Daar, waar de mechanisatie alle domeinen des levens heeft aangetast en in allen ver is gevorderd, zooals in Amerika, wordt de menschelijke geest voor een groot deel uitgeschakeld.

Toch zijn de kiemen der mechanisatie in Rusland gevaar-

1) Een bijzonder levendige uitbeelding van een bezprizornihuis, waarin die verwerkelijking een feit is, geeft H. Siemsen in 'Russland Ja and Nein; (Ein besprizorniheim bl. 44). De directeur is zulk een 'produktieve mensch': schijnbaar bemoeit hij zich met niets, maar zijn geest is het, die triomfeert over de moeilijkste omstandigheden.

lijk-sterk. Zij zijn heusch niet pas opgekomen door en met de industrialisatie. In het oude bureaucratisme hebben zij zich vermenigvuldigd en zijn vandaar uit in het nieuwe overgegaan. Vele nieuwe menschen zijn noodig om te verhinderen dat de nieuwe zakken automatisch vol loopen met den ouden, verschraalden, muffen levensdrank.

De nieuwe mensch in Rusland - hoe ontstaat hij? Wat wil hij? Hoe ziet hij er uit?

Laat ons allereerst dit vaststellen: de wording van den nieuwen mensch voltrekt zich op een groot aantal plans. Men vindt hem volstrekt niet enkel op de toppen-deslevens, op verantwoordelijke posten en in hooge betrekkingen; men vindt hem overal, waar een gemeenschap gevormd wordt, tot in het kleinste dorp.

De 'nieuwe menschen' vormen de kern der Sowjetsamenleving, die tot taak hebben, de massa tot zich omhoog te trekken. Die taak is in Rusland oneindig, zooals zij dat trouwens overal is.

Het probleem kern en massa bestaat in alle landen. Maar in de Sowjet-Unie neemt het bijzondere vormen aan, doordat men te maken heeft met massa's, die niet door de school - al was het een zeer slechte - van het kapitalisme en de burgerlijke kultuur zijn gegaan. Tot aan de revolutie leefden de massa's in voor-burgerlijke feodale verhoudingen en midden-eeuwsche toestanden, niet even primitief natuurlijk voor alle volken en rassen van het groote rijk, maar toch in 't algemeen: vóór-kapitalistisch. Sommige vraagstukken van het nieuwe leven worden daardoor veel gekompliceerder, andere veel eenvoudiger. Men werkt, psychologisch gesproken, op half-maagdelijken grond. Het bewuste individualisme en egocentrisme, dat heden in West-Europa de karakterhouding van een groot deel der bevolking beheerscht, bestond enkel ander de kleine groep burgerlijke intellektueelen. De russische massa's zijn in hooge mate plastisch. Ook

leeft in hen nog iets voort van de oorspronkelijke broederlijke gezindheid der oude tijden, al draagt hun gemeenschapsgevoel geen actief karakter. Een en ander komt aan de innerlijke socialisatie ten goede.

Belemmerd wordt deze, ten eerste door het ontzettend lage cultuurpeil der boerenmassa's. Deze leefden tot in den laatsten tijd als halve barbaren. Zij waren vadsig en vuil, van een afstootende, dierlijke ruwheid, en een verregaande onwetendheid, daarbij listig als wilden; machteloos, de verleidingen van drank en zwerven te weerstaan. De kerk had hun niet geleerd hun driften te heheerschen. Zelftucht kenden zij niet. Het bolschewisme heeft hen hardhandig aangepakt. Maar had het, door overreding en voorbeeld alléén, onder deze massa's de fundamenten kunnen leggen eener nieuwe beschaving? Dat er met alle kracht aan die fundamenten wordt gewerkt, is onloochenbaar. Opvoeding door de school, de propaganda, de film, de pers, de radio, het tooneel, en, voor wat de ouderen betreft, ook indirecte opvoeding door middel der kinderen, gaan samen met opvoeding door de wet, de verordening, de politiematregelen die vuilheid, wanordelijkheid, liederlijkheid streng bestraffen. Een groote opvoedende kracht is ook het voorbeeld. De kommunisten moeten de dragers zijn van een hooger beginsel: alles voor de gemeenschap, en van een hoogere beschaving, die ook uiterlijk blijkt. Heel hun verschijning moet de positieve zelf-waardeering uitdrukken, die hen vervult. Zooals zij arm moeten zijn, los van de begeerte naar geld en goed, zoo moeten zij ook lagere genietingen als drinken, dansen, dobbelen, versmaden. De komsomolzen behooren het voorbeeld te geven van een behoorlijken levenswandel. En zij moeten voorgaan in den strijd tegen de slaafsche zeden, als gemeene taal, vieze gewoonten, verslaafdheid aan wodka en tabak. Die lessen in wellevendheid worden overal gegeven. De dorps-

sowjet, waar Maurice Hindus vaak kwam, deed hem, schrijft hij, aan een fröbelschool denken, waar aan de boerenbevolking de eerste beginselen van beschaafde manieren werden ingeprent, méér dan aan het orgaan eener revolutionaire regeering. De bolschewistische revolutie, weet Ella Maillart ons te vertellen, heet in den volksmond ‘de revolutie van de zeep’. In zijn reisbrieven laat Matthijsen zich kleineerend uit over de ‘onoogelijke russische zeep’; deze typische vertegenwoordiger van kleinburgerlijke West-Europeesche zelfgenoegzaamheid realiseert niet, welk een kultuurtaak het is, om bij de russische massa's het gebruik van zeep, en bij de kinderen dat van kam en tandenborstel in te voeren. Wanneer in ‘Nieuwe Aarde’ de gemeenschappelijke eetzaal in het Kommune-huis feestelijk wordt ingewijd, dan legt de leidster er in haar feestrede nadruk op, dat men van nu af aan vóór de maaltijden geregeld zijn handen moet wasschen en zijn pet in de gang aan een spijker hangen. ‘t Mankeert er maar aan, dat wij servetten moeten gehruiken’, mompelt een van de oude boeren gemelijk. De reactie op het dorp is ook de partij van de ongewasschenen, het kommunisme vertegenwoordigt de beschaving. De nieuwe mensch zal een wellevend mensch zijn, met beschaafde manieren en die zijn uiterlijk verzorgt.

Natunrlijk zal hij ook een ontwikkeld mensch zijn. De erfenis der eeuwenoude onwetendheid drukt zwaar op de schouders van het russische volk. De taak valt niet mee, om het analfabetisme te ‘likwideeren’; men zal er niet mee klaar komen, zooals men gehoopt had, tegelijk met het eerste vijfjaarsplan. Het zal niet lukken om, zooals men nu in een pakkende leus de massa's inhamert, ‘in tien jaar van iederen arbeider een technikus, van iederen technikus een geleerde te maken.’ En de tijd lijkt nog ver weg, dat in werkelijkheid ‘ieder keukenmeisje zal deelnemen aan het beheer van den staat’, zooals Lenin

wilde. Maar het is altijd goed, zich hooge doeleinden te stellen. En al gaat het niet zoo vlug als men gehoopt had. zoo vordert men toch ieder jaar meer. Niemand kan meer zeggen dat de Russen slechts in de toekomstige wijs vervoegen. De invoering van den vierjarigen leerplicht was een groote stap vooruit, die van den zevenjarige zal, wanneer zij algemeen wordt (in eenige groote steden bestaat zij al) de russische jeugd in staat stellen, het kultuurpeil der massa's in West-Europa, wat schoolkennis betreft, in één geslacht in te halen. En hoezeer is die jeugd bij de West-Europeesche in het voordeel, niet slechts door de kultureele mogelijkheden, die op elk levensgebied voor haar opengaan, maar vooral door den zooveel beteren en rijkeren grondslag die de verbinding van 'leeren' en 'werken', van kennis-opnemen en zelfdoen, zelfbeproeven, schept. Vooral nu alle zelfbeproeven en zelfdoen bezielde wordt door de gemeenschaps-idee.

Een haast onbegrensd-wijde sfeer van kultuurleven en kultuurmogelijkheden gaat, al ligt het zwaartepunt o.i. te zeer op de techniek, al is de geest te utilitarisch, heden voor de russische massa's open. Men moet die sfeer niet met de West-Europeesche vergelijken. Het kultureele streven is in Rusland oneindig naïver, in zeker opzicht nog kinderlijk. Maar ook is het minder vlak, bewogener en kleuriger dan het streven dat in het Westen naar gepopulariseerde burgerlijke kultuur uitgaat. In de russische massa's leven nog elementen voort der aloude volkskultuur met haar muziek, haar lyriek en balladen, haar dansen en houtsnijkunst. Door dit alles kon, onmiddellijk na de revolutie, het volkstoneel tot bloei komen, niet als kunst, maar als dramatisering van het zelf doorleefde, ook met den humor en de satire die als een veiligheidsklep werkten voor veel ontevredenheid en van veel wrok verlost. Iets van het oude kollektieve leven gaat zoo in het nieuwe over. Politieke gebeurtenissen worden in dramatischen

vorm gegoten, groote revolutionaire leiders nemen in populaire refreinen de plaats in der oude half mythische helden, zooals hun foto's de ikonen vervangen in den hoek van het vertrek, waar men vroeger zijn gebed deed, en nu opziet tot de beeltenissen van Lenin en Stalin. Het leven moge, in zijn onsamenhangendheid en verbrokkeldheid, vaak zwaar te dragen zijn, het moge voor de massa's nog beheerscht worden door materiele moeilijkheden, het heeft behalve de vaart, die de industrialisatie er in bracht, ook een warmte, een bewogenheid en een natuurlijkheid, die verblijdt en meesleept, mits men vatbaar is ze te voelen. De atmosfeer is vol kiemen van wordend leven: dat leven is nu vruchtbaar als de schoot der russische vrouwen.

Een groote omwenteling, die den socialen bodem òmwoelt tot in zijn diepste lagen, bevrucht een volk voor vele tientallen jaren. De bevruchtende kracht der revolutie komt nu op het dorp, onder de vele millioenen boeren pas langzamerhand tot openbaring¹⁾. Hun massa's ontwaken tot politiek en kultureel zelfbewustzijn. De vormen, waarin dit ontwaken plaats vindt, worden wel is waar van boven-af vastgesteld, maar toch ook medebepaald door de heneden opborrelende krachten. Dit is het ééne nieuwe feit, dat op de russische kultuur inwerkt. Het andere is, dat dat ontwaken plaats vindt in kollektieve vormen. Sedert de Renaissance kwam dit in ons werelddeel niet meer voor.

'Bewust worden' - Klaus Mehnert weet ons te vertellen, dat het woord nu een groote rol speelt in Rusland, -beteekent daarginds, ontwaken tot het besef, deel uit te maken van een gemeenschap en alzijdig met haar verbonden te zijn. Het heteekent, het welzijn van die gemeenschap ter harte nemen als zijn eigen welzijn. De mensch, die in Rusland 'bewust wordt', is de mensch, die zijn

1) Dit wordt goed duidelijk uit Hindus 'Rood Koren'

sociale aard en plichten en roeping gaat beseffen. De 'nieuwe' mensch, de 'bewust-levende' mensch, de kollektieve mensch, - drie uitdrukkingen die in den grond der zaak hetzelfde bedoelen. En wanneer de 'nieuwe' mensch de eierschalen zijner wording afgestroopt zal hebben, zal hij, reeds als kind, sociaal reageeren nog eer zijn zelfbewustzijn is ontwaakt. Tot sociale wezentjes voedt men de kinderen op, nog eer zij kunnen loopen en praten. Van het oogenblik af, dat zij een knoop kunnen vasthouden, een bandje strikken, moeten zij elkaar helpen bij het aankleeden: zoo prent men hun hun wederzijdsche afhankelijkheid in. Op school wordt niet de eenling, maar de groep berispt of geprezen. Zoo bereidt men de kinderen voor, om goed te 'funktioneer' in een samenleving, waarin niet het individu en niet het gezin, maar de groep van hen, die op een of andere wijze samenwerken, samenstreven, (natuurlijk maakt ieder kind deel uit van talrijke dergelijke groepen) de eenheid vormt. Kinderen en menschen wordt op duizend manieren ingeprent, zich onderdeel te voelen eener gezamenlijkheid, dat alleen. Hun leven speelt zich af als onderdeel van talrijke gezamenlijkheden, niet zoo heel anders dan in de midden-eeuwen. Maar heel anders dan in de midden-eeuwen heeft dit leven zijn centrum in zichzelf, is het op zichzelf gekoncentreerd. Het kent geen andere waarden dan zijn eigen waarden, die van de vitale sfeer. Daarom is nu het fabriekskomplex het centrum der nieuw-gebouwde of ontworpen steden. De arbeid beheerscht de gemeenschap, de arbeid is haar God. En anders dan in de midden-eeuwen ondergaan in dit leven de individuën den invloed eener, zij het ook nog rauwe en naïeve machinekultuur, staan zij in een milieu, dat allengs gemechaniseerd wordt. Aanvankelijk moge dit proces langzaam verlopen, op den duur zal zijn maatgang al meer versnellen, tenzij het door een nieuw ontwaken wordt doorkruist.

De russische mensch voelt zich heden door de mechanische kultuur nog in het minst niet bedrukt. Integendeel: hij idealiseert haar. En wanneer hij dat verlangt, kan hij haar ontvluchten, niet slechts op de breede stroomen, in de dichte wouden en de onafzienbare steppen, maar in elk russisch dorp dat een paar dozijn kilometers van den spoorweg af ligt. Maar deze mogelijkheden verminderen, zooals overal, met de toenemende bevolking en den triomftocht der industrie. De traktor onderwerpt zich de steppe. De wouden worden gekapt voor den houtuitvoer en de behoeften der mijnen en groote bedrijven. Rusland is onmetelijk groot, maar het tempo der industrialisatie kent geen grenzen en het socialistisch utilitarisme is in zijn absoluutheid even onbarmhartig als het kapitalistische. De nieuwe wegen zullen met passer en liniaal worden aangelegd. Te Rostow-aan-den-Don worden de mooie lanen van het stadspark bezoomd door tal van borden met statistische gegevens, opdat de talrijke bezoekers tevens nuttige kennis kunnen opdoen. Men reist toch niet alleen voor zijn plezier!

Voor de mechano-kollektivistische kultuur is de eenzaamheid een vijandelijke macht, die bestreden moet worden. Het individueele zelfbewustzijn mag niet ontwaken, noch de ziel aan het woord komen. Men moet den mensch voor de verleidingen van eenzaamheid en stilte bewaren. Feiler wijst er op, hoe het opvoedingsstelsel erop is aangelegd, de kinderen nooit alleen te laten¹⁾. Ella Maillart, hoe vol sympathie ook voor het streven der russische jeugd, vraagt zich af of zij het zou kunnen uithouden, voortdurend in gemeenschap te leven. De eenling moet leeren, zich het prettigst te voelen in de gezamenlijkheid, met haar alle vreugden en smarten te deelen, enkel kracht te

1) En ook: hun geen tijd te laten voor droomen. In de crêches echter, waar veel ideeën van Montessori worden toegepast, is toch wèl ruimte voor individueele ontwikkeling. En een kind dat alléén wil zijn, kan er zich in een klein 'huisje' terugtrekken.

zoeken bij haar. Hij moet de eenzaamheid niet kunnen dragen. In West-Europa en Amerika werd dit ideaal, behalve in enkele afgelegen streken, reeds bereikt. De Rus weet niet, welke vervlakking, welke vulgarisatie des gemoeds, er de gevolgen van zijn. Hij zal zeggen dat het 't *kapitalisme* is, dat door de heele wereld mensch en gemeenschap vulgariseert en mechaniseert, niet het kollektivisme. Dit is wáár. Maar wanneer nu het kollektivisme de vulgariseerende elementen van het kapitalisme overneemt?

Opnieuw dringt de vraag zich op: Wat zal het winnen? Het *socialistische* element, het levend bewustzijn eener broederschap, die alle formaties des levens doortrekt, -of het *mechanistische*? Het eerste, het echte Wij-bewustzijn, wordt enkel verworven door innerlijken groei, door talloze kleine overwinningen op de zelfzuchtige aandriften. Aan het tweede komt de sleurgeest tegemoet, de, den mensch ingeschapen, neiging tot het mechanisch laten afloopen van zijn levens-uurwerk. Men kan zich voorstellen, dat het leven zóó afloopen zou in de socialistische steden met hun gespecialiseerd bedrijf. Om van te gruwen is die voorstelling.

De kern der bewusten, dat zijn zij, die worstelen om in zich zelve den 'nieuwen mensch' te versterken, de mensch die moedig, geduldig, volhardend, rustig, zakelijk, een goed kameraad moet zijn, 'aan niemand met vaste banden vast', zooals de groote dichter van het marxisme hem heeft verheerlijkt, enkel aan de gemeenschap, en elke neiging in zichzelf, anderen aan banden te leggen, onbarmhartig bestrijdend. In de literatuur der post-nep periode verschijnen zulke menschen steeds veelvuldiger. Zij zijn zich bewust, dat hun kracht niet hun eigen verdienste is: het nieuwe leven vormt ze en draagt ze. Sommigen van hen vinden vooral steun in de marxistische ideologie. 'Misschien ben ik, voor wat mijn persoonlijke

geestelijke kracht betreft, in het geheel niet sterk,' bekennt de hoofdpersoon van het ook in het Nederlandsch vertaalde 'Dagboek van Kostja Rjabzew' zichzelf. 'Maar achter mij staat heel de kracht van het materialisme en kommunisme, en dat geeft mij steun.' Anderen vinden dien steun voornamelijk in den kollektieven levensvorm: zij gaan geheel op in de menschen of kinderen met wie zij samen leven en die aan hun zorg zijn toevertrouwd. Dit is bijvoorbeeld het geval met Galja in 'Nieuwe Aarde'. Sinds zij met hart en ziel in de kolonie werkzaam is, denkt zij er niet meer over, of ze het wel goed doet, wel overeenkomstig de theorie. 'Marxisme', schrijft ze in haar dagboek, 'dat ben ik, dat is mijn maatschappelijk zijn, en ik en alle menschen hier, groot en klein, wij zijn niet van elkaar te scheiden. Ik druk hun aller wezen uit en zij zijn mij. Hun fouten zijn mijn fouten, hun resultaten zijn de mijne, en hun emoties, hun zorgen en vreugden, gaan in mij over. Of dat overeenkomt met de ideologie, of wel in tegenspraak is met het marxisme, het valt mij niet, dat te vragen.'

In zulke menschen wordt het socialisme nu vleesch en bloed; uit hun gedrag spreekt de echte geest van Wijdienst, hun voorbeeld voedt anderen daartoe op. Zij zijn de hoop der wordende gemeenschap, het zout van het 'rijpende Wij'. Overal, waar hun invloed zich doet gelden, groeien de socialistische kiemen harder dan de mechanistische. Natuurlijk echter zijn deze laatsten ook in hen zelf aanwezig. In sommigen, die zoo vol moed en toewijding begonnen, wordt het echte socialistische leven, het gevoel van alverbondenheid, de warmte der kameraadschap, door het werk waaraan zij zich met volle toewijding geven, verstikt. Dat is de nieuwe vorm, die het eeuwig tragische thema 'de ondergang van den held', nu voor vele 'nieuwe menschen' in Rusland aanneemt. Zij verstarren zonder het zelf te merken, in bureaucratisme; zij worden

maniakken van de mechano-kollektivisatie¹⁾ of slachtoffers van de verzamelwoede²⁾. Langzaam sterft het leyen in hem af.

Groot is ook de kracht, die de wordende nieuwe mensen putten uit hun gevoel van verantwoordelijkheid als dragers van een hoger kultuurbeginsel. Dat beginsel vraagt onder meer van den man: het afstand-doen van alle eigendomsrechten op de vrouw, ook in zijn gevoel. Dit kan soms bijna bovenmenselijk zwaar zijn.

Indrukwekkend is de episode in 'Nieuwe Aarde' waarin Gladkow de innerlijke worsteling van Goekjaka, den jonogen sekretaris der Kommune beschrijft. Een winter lang was hij in de stad, om verder opgeleid te worden. Hij en zijn vrouw hadden zes jaar lang in liefde saamgeleefd, maar er waren geen kinderen geboren: in Rusland een zeldzaamheid. Vooral de vrouw leed er onder, een 'onvruchtbare bloesem' te zijn. Toen Goeljaka vertrok, had hij tot Loescha gezegd: 'weet goed, dat je heelemaal vrij bent.' Zij nam haar vrijheid - maar was te zwak om hem dit te schrijven, zooals het moreele gevoel der moedige, eerlijke Galja verlangt. Wanneer Goeljaka terugkomt, verwacht zijn vrouw een kind. Hij heeft er niets van geweten, en hij heeft haar nog lief. Waarlijk, de zelfbeheersching van den jongen, hartstochtelijken man wordt op een zware proef gesteld. Maar hij beheerscht zich en begroet Loescha hartelijk. Aan den middagdisch zijn honderden oogen op hem gevestigd. 'Hoe zal hij zich hou-

- 1) Dit is b.v. het geval met Wjetrow, de leider der Kommune in 'Nieuwe Aarde': een zeer iiverig, verdienstelijk organisator is hij, hoe langer hoe meer echter treedt voor hem de mensch ten achter hij de organisatie. De toeneming der produktiviteit en de rationalisatie nemen hem geheel in beslag. Hij ziet in den mensch enkel den producent. 'Men moet den mensch schatten, zooals men het vee schat', zegt hij zelf. Galja verwijt hem, meer gevoel te hebben voor de jonge biggen dan voor de jonge kinderen der kommune: aan het slot van het hoek rocpt zij hem toe: je wilt de ziel rationaliseeren, maar dat zal je niet lukken.
- 2) Dit is het geval met Bankin, ook een der personen van Nieuwe Aarde, den sekretaris der partijcel. Hij raapt alles op wat hij vindt, tot lucifersdoosjes toe, en bewaart al dien rommel in een hok achter zijn kamer. 'Voor den opbouw kan men alles gebruiken'.

den, die kommunist, die voor de vrijheid der vrouw en der liefde is. Zal het tot een uitbarsting komen?' Maar neen: geen spier vertrekt van zijn gezicht. Later vindt Galja hem in de schuur, het gezicht stijf in het stroo gedrukt, zijn snikken verbijtend. Haar beroep op zijn mannelijkheid is te vergeefs. Maar niet dat op zijn verantwoordelijkheid als vaandeldrager van een nieuw zedelijk beginsel. Hij staat op en vermant zich. Galja poogt hem te doen begrijpen, dat Loescha niet uit zinnelijkheid hem ontrouw werd, maar gedreven door haar elementair verlangen naar het moederschap. Daarover zegt zij tot hem: 'Ik bewonderde je heden; je gedroeg je zooals een nieuwen mensch waardig is, die tot ons behoort, een prachtige mensch. Je optreden heeft een innerlijke revolutie in het bewustzijn der leden van de kommune teweeg gebracht, en nu ligt een zeer groote verantwoordelijkheid op je. Geen enkel valsch gebaar, geen verkeerde blik, geen verkeerde handeling, hoor je?.... Dan blijven zij nog een poosje samen, en als Loescha binnenkomt, om hem vergiffenis te vragen, liefkoost hij haar als een kind en vergeeft haar. Hij zal niet enkel de uitingen zijner jalousie bedwingen, maar die jalousie zelve uit zijn hart rukken.

Zooals Goeljaka met zichzelf worstelde in de donkere schuur, zoo zijn er nu duizenden die worstelen, in de fabrieken en mijnen, in de nieuwe bedrijfscomplexen, in de sowchozen en de kolchozen, overal waar het nieuwe leven begint. Worstelen tegen de driften die in hen steigeren, of tegen het gevoel van moedeloosheid dat hen besluipt. Worstelen, om in zichzelf den nieuwen mensch tot doorbraak te brengen. En dóór zichzelf in anderen, in steeds meerderen, tot het gemeenschapsgevoel het sterkste gevoel zal zijn in de overgroote meerderheid der menschen.

Of zij hierin zullen slagen?

Of in Sowjet-Rusland een nieuwe hoogere menschelijke

typus in wording is, die de vormer en drager zal zijn van een hogere kultuur, dan eene der vroeger bestaande kultuurvormen? Of in de Wij's, de kleine gemeenschappen, die te samen de groote nationale gemeenschap vormen, en ook in haar zelve, reeds de eerste kiemen van die hogere kultuur opkomen?

Wanneer dit zou gebeuren, dan zou alles, wat nu in de russische maatschappij-vormen, aandoet als star, liefdeloos, onwezenlijk, door de overijlde haast waarmee het in elkaar werd getimmerd, - door de kracht dier innerlijklevende menschen allengs doorgloeid worden met innerlijk socialistisch vuur, dat is met den geest van vrijheid, broederlijkheid, en waarheid. Dan zouden die zich ongeloovige materialisten en atheïsten noemende menschen, de wegbereiders zijn tot het koninkrijk Gods. Dan zouden zij blijk geven, de boodschap van het Evangelie te hebben begrepen en het gebod van den Christus te willen vervullen. Wat komt het er op aan, hoe zij zich noemen? Wij weten immers, dat het voor Christus niet op woorden aankomt, maar op daden.

Maar - wil dit werkelijkheid worden, dan zullen deze 'nieuwe menschen' zich toch zelf nog in verschillende opzichten moeten vernieuwen. Zij zijn nog lang niet nieuw genoeg, niet innerlijk-levend genoeg. Er is in hen nog te veel starheid, te veel geloof aan eens-en-voor-goed vaststaande doeleinden en aan veruiterlijkte middelen, aan de macht van de rede, het leven te doorzien, en van den wil, het in een bepaalde plooi te persen. Er is in hen nog te veel bijgeloof aan de beteekenis van uiterlijke machtsinstellingen voor het veranderen van den geest der menschelijke verhoudingen en het vernieuwen van den inhoud der kultuur. Er is in hen nog te weinig van de geestes- en gemoedsgesteldheid van het 'niet zooals ik wil, maar zooals gij wilt', te weinig zich open stellen, zoodat het *gij* binnen kan stroomen. Er is in hen nog te

weinig bereidwilligheid, om alle, lagere en beperkte, menselijke doeleinden in dienst te stellen, op ieder oogenblik, van de onbeperkte en oneindige doeleinden, die hoog boven mensch en menschheid uitgaan. Er is in hen te weinig schroom voor dat, wat het verstand te boven gaat, te weinig besef van het heilige en te weinig contact met het absolute.

Is het geen hopelooze zaak voor den nieuwen mensch in Rusland, om dit alles terug te vinden? Zou hij daartoe geen eindeloos-langen weg-terug moeten afleggen, in omgekeerde richting, als hij dit pas geleden deed?

Ik geloof niet, dat het hopeloos is. De russische mensch - en zeker niet de 'nieuwe mensch' in Rusland, *is* niet eenvoudig een weg gegaan, die hem verder en verder weg voerde van het socialisme, van de vrijheid, van het innerlijk leven, van de idee der broederlijkheid, van God. Wij moeten heel die vergelijking met 'een weg' laten varen: zij leidt op een dwaalspoor. Men kan geen twee wegen tegelijk begaan. Maar men kan een ontwikkeling doorlopen vol innerlijke tegenstrijdigheden. Dàt geschiedt nu in Rusland. Hoe het geschiedt, poogde dit geschrift in het licht te stellen.

De 'nieuwe mensch' in Rusland is al op weg, zoo men om een deel van het verlorene terug te winnen. Ook voor hem geldt het woord van den dichter, dat wie in oprechtheid streeft, ondanks al zijn dwalen verlost kan worden. Wat heeft hij al veel geleerd in de laatste tien, twaalf jaren, deze 'nieuwe mensch'. Niet alleen bijkomstige dingen, als betere organisatiemethoden, grooter stiptheid, meer orde, maar ook essentieele. Hij heeft al geleerd dat het *wat* niet voldoende is, en het *hoe* van op zijn minst evenveel belang. Is dit, in de kern der zaak, niet reeds de overwinning op het materialisme? Daarom staat hij al heel anders tegenover de dingen. Hij gelooft in zijn hart al veel minder aan de beteekenis van geweld en dwang,

dan in 1918 en nog in 1922. Hij heeft àl te vaak, en àl te pijnlijk ervaren, hoe machteloos hun gebruik was, om den inhoud der maatschappelijke verhoudingen te veranderen.

Hij is al op weg om in te zien, dat de innerlijke omzetting een even belangrijke faktor is, als de uiterlijke opbouw. Hoe kan men daaraan twijfelen, wanneer van officieelen kant al nadrukkelijk wordt verzekerd, 'dat een boer nog geen socialist is, omdat hij toetreedt tot den kolchoz.' Hij begrijpt al half, dat men niets heeft aan menschen die met den wrok in 't hart tot den kolchoz toetreden; dat zulke kolchozniki zullen verhinderen, dat de kolchoz een gemeenschap wordt, en hem misschien ook materieel schade zullen toebrengen, hetzij door op slinksche wijze hun eigen voordeel te zoeken of door onverschilligheid voor het algemeene welzijn.

Het is zeer moeilijk voor den 'nieuwen mensch' om zijn oriëntatie nog verder te veranderen. Hij zal toegeven dat er 'fouten gemaakt zijn' - men leerde hem dat dit mag, - maar de èene hoofdfout toegeven, waar alle andere uit voortkomen: de overschatting van de uiterlijke factoren tegenover de onderschatting der innerlijke, van de produktiviteit van den arbeid tegenover de arbeids-vreugde, van dwang en geweld tegenover broederlijke gezindheid, dat zal hij niet. Hij zal zelfs niet toegeven dat gewelddadig ingrijpen in werkelijkheid niet de kortste, maar de langste weg is, omdat zulk ingrijpen de innerlijke omzetting verhindert. Dat zou immers beteekenen de groote dwaling erkennen. Ook de, 'nieuwe mensch' draagt in Rusland nog oogkleppen (hij, die absoluut realist gelooft te zijn). Hoe zal hij er toe komen ze te verwijderen? Ook de nieuwe mensch ligt er aan den band van dogma's en leerstukken (hij, die gelooft de ware vrijdenker te zijn). Hoe zal hij zich losworstelen?

Twee krachten zullen hem helpen - dezelfde, die den

oprecht strevenden mensch altijd helpen: een kracht van binnen, eene van buiten, (in den grond der zaak vormen zij toch weer ééne kracht).

De kracht van binnen - dat is de drang naar *waarheid*, die in den russischen mensch onverwoestbaar sterk leeft. Op den duur laat zij zich niet terugdringen, niet door de *raison d'état*, niet door de dogma's der bolschewistische religie. Die waarheidsdrang moet zich op den duur stooten aan de stelselmatige misvorming, die het zijn en het bewustzijn in het keurslijf van de staatsreligie ondergaan. Op den duur moet het dien drang te benauwd worden binnen de staketsels der ééne 'dialektisch-materialistische wetenschap', zooals zij onderwezen wordt aan alle volks- en middelbare scholen, aan alle universiteiten, in alle leerboeken geformuleerd, verklaard, gedemonstreerd, bewezen wordt. Tot stikkens toe benauwd zal het hem warden. De russische mensch zal opnieuw worstelen voor zijn geestelijke vrijheid; en met des te meer hartstocht, hoe resoluter zij hem wordt betwist.

Die worsteling is feitelijk al begonnen. Zij voltrekt zich heden in hoofdzaak niet in het leven zelf, maar op het veld zijner uitbeelding en verbeelding door de literatuur, in die geestelijke werkelijkheid, waarin ook in het tsaristisch Rusland een worsteling zich voltrok, die de inleiding vormde tot de worstelingen in de sociale werkelijkheid. Zooals de functie van iedere vormgevende kracht zich vernieuwd heeft na de revolutie, zoo ook die der literatuur. Die functie werd: mee helpen aan den opbouw van het nieuwe leven door de kritisch-realistische uitbeelding daar van en door zijn verbeelding tot een schooner werkelijkheid dan die dagelijks ervaren wordt. De russische schrijvers van dezen tijd schijnen het belang van die functie steeds meer te beseffen. Geen koquetteeren meer met extremistische vormen, als in de eerste jaren van de revolutie, geen krampachtige pogingen, zich van

de schrijvers der voor-revolutionaire periode tot elken prijs te onderscheiden. Integendeel: vooral in de laatste jaren een terugkeer in den vorm, in den stijl, tot de klassieken van Gogol tot Gorki, en, wat den inhoud betreft, een doorbraak naar het psychologische, naar de menselijke problemen, die uit den industrieelen opbouw ontstaan. De beste nieuwe schrijvers staan, ondanks hun revolutionaire gezindheid, kritisch tegenover het nieuwe leven; zij verheerlijken zijn geestelijk beginsel, maar niet de vormen waarin dit zich realiseert. Zij beschrijven den opbouw, de vorderingen der techniek en der industrialisatie, maar dit alles vormt toch slechts den achtergrond van hun breede epische kunst. Het is hun toch bovenal om den mensch te doen en om zijn konflikten. Het is er hun om te doen, het ontstaan op het spoor te komen van den 'nieuwen mensch', den 'harmonischen mensch', den held¹⁾. En allen zonder onderscheid beelden zij menschen uit, die het ideaal niet vermogen te verwerkelijken. Zij gaan voor geen enkel psychologisch, dat is menscheijk probleem uit den weg. Zij willen het leven niet schooner uitbeelden, dan dat zij het gelooven te zijn. Zij zoeken de waarheid, zooals Tolstoi ze zocht. Zij zijn veroordeeld tot rusteloos zoeken. En dat is hun kracht, hun redding, de werking van dien onverwoestbaren waarheidsdrang in hen. Het zal misschien de redding worden der gemeenschap. Op den duur moet dit hen voeren tot de erkenning, dat ook de beste mensch, de meest Wij-dienstige, vol donkere plekken is van zelfzucht, dat elke mensch altijd te kort schiet tegenover de eischen van een ideaal, dat de menschheid toch in haar hart draagt. En door die erkenning worden vele wegen naar verdere waarheden, die ongeblokkeerd zijn, vrij.

Te samen met den sterken waarheidsdrang in de harten,

1) Zie 'der Sowjetrussische Gesellschaftsroman', van W. Leppmann, Ost Europa van Oktober 31.

zal het leven zelf een kracht blijken tot verdere verlossing van den ‘nieuwen mensch’ uit zijn banden. Het is nu in Rusland zoo boven alle begrip sterk. Het zet telkens zoo ontzaggelijk veel nieuwe kiemen vrij; het neemt zulke onverwachte vormen aan en voltrekt zulke onvoorziene wendingen. Men moet er telkens van koers veranderen, omdat het leven en zijn eischen machtiger blijken dan het rationalistisch plan. Een betrekkelijk ondergeschikt feit, zooals het vrijgeven van den kolchozehandel en dien der individueele hoeren, - wat kan er niet alles uit voortkomen, in economisch en niet minder in kultureel opzicht, ten goede of ten kwade!

Op twee manieren kan het leven den groei van een mensch of een groep bevorderen: door hem eenvoudig te helpen het doode en verstarde uit te werpen, of door hem tot verzet te prikkelen door hem àl vaster in banden te slaan. In het eerste geval voltrekt de groei zich van zelf, als een harmonische levensuiting, in het tweede worden problemen gesteld en konflikten opgewekt, die opgelost moeten worden. Dat het zóó zal gaan in Rusland is nu het waarschijnlijkst.

Op allerlei punten kan niet slechts, maar moet, het streven van den ‘nieuwen mensch’ naar eigen innerlijke omzetting en naar het bevorderen daarvan in anderen, in botsing komen met het drijven-naar-mechanisatie, dat de wordende gemeenschap - voor zoover zij bestaat - met haar stalen armen omklemt. Men kàn de mechano-kollektivisatie en de industrialisatie niet konsekwent toepassen, zonder aan het getal, aan hoe-grootheid en hoeveelheid, aan materieele oogmerken en utilitarische doeleinden zeer veel op te offeren - misschien steeds meer - van dat wat men bereikt had, of geloofde bereikt te hebben. Ik wijs als eerste voorbeeld op het door den scherpzinnigen Hindus uitdrukkelijk ter sprake gebrachte probleem: in het zakenleven waren materieele beloo-

ningen altijd de voorwaarts-drijvende kracht; de *mechanistische* organisatie van den arbeid funktioneert des te beter, hoe sterker het eigenbelang der eenlingen wordt geprikkeld. Dit echter is een dolksteek in het hart der *socialistische* organisatie der maatschappij. De Amerikanen, die naar Rusland komen, begrijpen niet, waarom en waarvoor de menschen er werken. Het machinisme heeft zijn eigen moraal, die, naar wij zeker gelooven, niet vereenigbaar is met de socialistische. Maatschappelijke samenwerking en gebruik van machines, van heel de moderne techniek? Natuurlijk: hoe meer hoe liever. Maar *niet* de produktiviteit van den arbeid als *eerste* voorwaarde van de socialiseering der gemeenschap beschouwd. Niet op háár den hoofdnadruk gelegd. Van grooter gewicht nog dan zij, is de innerlijke omzetting, de groei der innerlijke verbondenheid. Het kompas moet een geestelijk beginsel zijn, geen materialistisch. Niet de produktie is het doel der omwenteling van het leven, maar de mensch. Wanneer men in eerste instantie vroeg naar den mensch, niet naar de produktie, dan zou b.v. niet de sociale gelijkheid, voor zoover zij verwezenlijkt werd, door de snel toenemende differentiatie der loonen en salarissen weer in gevaar worden gebracht.

De tegenstelling tusschen de socialistische en de mechanistische elementen in de russische samenleving zal van jaar op jaar in hevigheid toenemen; zoolang tot hun onvereenigbaarheid zich allen opdringt. Dan zullen nieuwe middelen moeten worden ter hand genomen, nieuwe wegen ingeslagen, om die tegenstelling te overwinnen. Decentralisatie, lokale - en bedrijfs-autonomie zullen noodig blijken, maar het noodigste zal zijn, de geestelijke inzetting te veranderen, aan de verafgoding der techniek een einde te maken. Het zal de taak der 'nieuwe menschen', der innerlijk-levendenden zijn, om dit te doen. Tegenover de overheersching van het mechanische element in de sa-

menleving, zullen zij de vaan moeten hijschen van den mensch, de broederlijke gerechtigheid, de rechten van het zieleleven. Wanneer die vaan geheschen zal worden, zullen velen toesnellen, die nu niet weten waar zij staan. Een heel stuk socialisme, dat nu dood en begraven schijnt, zal herrijzen....

Op tallooze wijzen kan het leven en kan de geest opstaan tegen de omklemming van het mechanische: wij vermogen ze niet allen vooruit te zien. Ik wil er nog ééne noemen.

Terwille der industrialisatie wordt thans zoowel in de theorie als in de praktijk, de specialisatie op de spits gedreven. Op ieder technikum, op iedere hoogeschool zijn de leuzen van het oogenblik: aktiveering en specialiseering. Echter, deze tendentie gaat tegen den algemeenen ontwikkelingsgang van de wetenschap in. Na een lange periode, waarin de specialiseering triomfeerde, komt in den laatsten tijd de drang naar synthese in verschillende wetenschappen weer boven. En die drang is veel te veel in overeenstemming met het wezen van den russischen mensch, dan dat het waarschijnlijk is, dat hij er lang tegen in zal gaan. Die beste elementen der russische studeerende jeugd zullen een meer synthetischen geest van het onderwijs wenschen. Dat beteekent, dat zij opstandig zullen worden tegen het krasse utilitarisme, waarvan het steeds meer doortrokken wordt.

Zoo zijn er tal van punten, vanwaar uit de aanval tegeu de zwakste plekken van het kultureel systeem van het bolschewisme zal kunnen geschieden. Dit heeft niet één Achilleshiel: het heeft er vele! En wanneer ook slechts op één punt een geestelijke schroef wordt losgedraaid, dan komt het geheel, kultureel gesproken, 'op losse schroeven' te staan.

De opstand op het veld der kultuur behoeft niet plotseling uit te breken, noch dramatische vormen aan te ne-

men. Hij kan aanvankelijk langzaam, haast in 't verborgene, voortsmeulen.

Dat echter in een dergelijken opstand tegen het machinisme en materialisme alle goede kansen besloten liggen, alle mogelijkheden tot nieuwen groei en verdere verwerkelijking der socialistische idee, - dat lijkt mij zeker.

Tegenover de goede staan de slechte kansen: die van toenemende vermechaniseering, vervlakking, verstarring en tevens van het steeds meer ondermijnd worden der ten deele verwerkelijkte sociale gelijkheid. In de 'nieuwe mensen' kan het vonkje uitdooven, dat bezieling voor de socialistische idee in hen wekte. De nieuwe mensch kan verworpen tot den mechano-gekollektiviseerden mensch, in hem kan zich eenzelfde proces voltrekken als in de geheele gemeenschap. Dan zou van ontplooiing en kultuurbloei geen sprake zijn.

Er behoeft ter nauwernood op gewezen te worden, dat de vermechaniseering en verstarring, die Sowjet-Rusland bedreigen, het in nog hoogere mate de westersche kultuur doet. De elementen ervoor zijn overal rijkelijk aanwezig. Het machinisme wint overal terrein, en de arbeidersbeweging in West-Europa - met uitzondering van enkele syndikalistische en vrij-socialistische groepen, - begrijpt evenmin zijn gevaar voor het socialisme als het russische bolschewisme dit doet. De rationalisatie in de industrie wordt in verband gebracht met de werkloosheid en tot op zekere hoogte bestreden; het inzicht echter, dat de gecentraliseerde groot-industriele produktie een element van de kapitalistische produktiewijze is, (met alles wat tot haar behoort: als uiterste specialisatie, tests enz.) dat door het socialisme niet *overgenomen* maar *overwonnen* moet worden, breekt nog slechts in enkele hoofden door.

Misschien dat die doorbraak op groote schaal toch het eerste plaats zal vinden in Rusland, waar de niet-rationeele krachten in den mensch, die van lager en ook die

van hooger orde, zooveel korter en minder systematisch dan in het westen werden onderdrukt. En waar, wat van het allergrootste belang is, door de socialistische omwenteling het centrum des levens reeds *werd* verplaatst. Verplaatst van den dienst van den rijkdom naar dien van den arbeid, van dien van het persoonlijk voordeel naar het welzijn der gemeenschap. De westersche kapitalistische mensch, wiens levenscentrum de dienst van Mammon is, is de echte goddelooze en godloochenaar: van dat centrum uit is de weg naar een Hoogere Werkelijkheid niet terug te vinden. De russische socialistische mensch, hij dien men daarginds de ‘nieuwe’ mensch noemt, de wordende gemeenschapsmensch, leeft al in een centrum, van waaruit die weg gevonden kan worden. Maar de huidige ontwikkeling vormt een doodelijk gevaar, dat de samenleving naar het westersch-kapitalistische centrum (al is het dan niet geheel hetzelfde) weer afglijdt. Dat gevaar kan alleen verminderd worden, zoo men er zich bewust van wordt.

Misschien zullen de ‘nieuwe menschen’ daarginds op een dag beseffen, dat het ‘groeierende Wij’ dreigt te verstikken in de omklemming van millioenen stalen armen en de Wij-dienstige produktiewijze door de eischen van het industriele monsterbedrijf te gronde dreigt te worden gericht. Misschien zullen zij zich opmaken, eer het te laat is, om de teere plant van het socialisme te redden, die door de machinekultuur vermorzeld wordt. Zoo niet, -dan zal ééns opnieuw een siddering door Rusland gaan, zooals in het laatste jaar van den imperialistischen oorlog. Opnieuw zal de kreet weerklinken: ‘Wij zijn verraden: het *Wij*, waarvoor wij zwoegden en dierven, waarvoor wij ons inspanden, vele jaren lang, dat *Wij*, - het bestaat niet!’

En dan zal opnieuw uit den dood nieuw leven ontstaan.